

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története II. rész

Fogarassy László: A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története II. rész

8. 1921. augusztus második felében, de augusztus 1-i dátummal magyar, német és horvát nyelven a következő kiáltványt adták ki:

„Nyugat-Magyarország lakosságához!

A trianoni békeszerződés határozmányai keresztülvitelének értelmében Nyugat-Magyarország területe Ausztriának adandó át. A soproni Szövetségek Közi Katonai Bizottság és a járások székhelyeire kiküldött antant-tisztek a csatlakozás keresztülvitelének főfelügyeletével vannak megbízva.

1921. augusztus hó 23-án 0 órától kezdődően 1921. szeptember hó 6-án 24 óráig a Szövetségek Közi Katonai Bizottságtól Sopronban és ennek felhatalmazása folytán az antant-tisztektől, kik a Szövetségek Közi Katonai Bizottságot képviselik, kibocsátandó összes rendeletek az elcsatolandó területek összes polgári és katonai hatóságaira kötelező erejűek.

Nyugat-Magyarország felségjogát Magyarország az antantnak és az antant Ausztriának 1921. augusztus hó 29-én 16 órakor adja át.

Bízva Nyugat-Magyarország lakosságának jó szellemében és magas civilizációjában, a Szövetségek Közi Katonai Bizottság elvárja, hogy a közrendnek minden megzavarása Nyugat-Magyarország átadása alatt elkerültesse.

Ezen felhívásnak hirdetésétől kezdve mindennemű csoportosulás, valamint gyűlések megtartása tilos.

Sopron, 1921. augusztus 1-én.

A Szövetségek Közi Katonai Bizottság”

Az átadási aktusnak Sopronban a katonai leánynevelő intézet épületében kellett volna megtörténnie.⁵⁰⁽¹⁾

Augusztus 28-án azonban Soprontól nyugatra és a stájer határ mentén a történelmi határt átlépő osztrák csendőrséget felkelőcsapatok megtámadták, mire a magyar csendőrség és vámőrség visszavonulása a kormány utasítására megállott az A-vonalon.⁵¹⁽²⁾ Sigray főkörmánybíztos, aki székhelyét Szombathelyről

Sopronba helyezte át, e nap délutánján jegyzékben közölte a Szövetségi Tábornoki Bizottsággal, hogy a visszavonulást beszünteti, anélkül, hogy ezt megindokolta volna. Sopront a Kismartonból visszavonult II. csendőrtartalék zászlóalj [98](#) meg szállta. [52\(3\)](#) Ugyancsak augusztus 28-án délután összeült Budapesten a magyar minisztertanács: az ülés egyedüli tárgya azon diplomáciai jegyzék szövege volt, amelyet az események kapcsán Ausztriához intéznek, másolatát pedig megküldik a nagyhatalmak diplomáciai képviselőinek. A jegyzék szövegére vonatkozó javaslatot Bánffy kivételével megszavazták. Bánffy azzal érvelt, hogy mivel Hohler angol követ útján ő eszközölte ki a Nagykövetek Tanácsánál, hogy a Délvidék átvétele ne Nyugat-Magyarország átadásával egyidejűleg, hanem azt megelőzően történjen meg, számára erkölcsi lehetetlenség megszavazni olyan határozatot, amelyet előzőleg legalább is Hohlerrel nem közölt. Az angol követ perfidiának minősítené az eljárását, ennél fogva nem tehet mást, mint hogy lemond. Az ország kárára lenne, ha külügyminisztere nem bírná az antanthatalmak bizalmát.

Bánffy lemondása meglepte a kabinet tagjait, kivéve Bethlent, akinek a készülő leköszönésről előzetes tudomása volt. Bánffy jónak látta, hogy lemondásáról azonnal értesítse a nagyhatalmak képviselőit. Legelőször Fouchet-t kereste föl, aki a történeteken meglepődve, azt mondta, hogy telefonon a francia követségre kell hívni Hohler és da Vincit (aki az éppen szabadságon levő Castagnetot helyettesítette), hogy Bánffy előttük is megismételhesse közlését. „Hohler furcsa villanással a szemében lépett be. Újra elismételtem mindazt, ami a kabinetben történt, azt is persze, hogy én távozom. Erre azt mondta, hogy ez korrekt dolog részemről és a gyanakvó fény eltűnt a szeméből. Ő, úgy láttam, elég nyugodtan vette a kormány állásfoglalását, nem hiába tapasztalt már sok vihart pályája során ...” – emlékezik Bánffy.

Mivel Bánffy lemondását a külügyminiszteri tárcáról még nem fogadták el, a nagyhatalmak követei természetesen tovább is Bánffyval érintkeztek. Egy hét múlva Hohler fölkererte Bánffy, vonja vissza lemondását, mert ők szívesebben tárgyalnak vele, mint egy új miniszterrel, mivel szavában meg tudnak bízni. Bánffy azt válaszolta, hogy ezt csak akkor tehetné meg, ha erre mind a három antantkövet hivatalosan fölkeri. Ez megtörtént. Ezzel Bánffy pozíciója erősen megszilárdult, mert a további viharos események folyamán arra hivatkozhatott, hogy az ő óhajukra maradt meg állásában és így joga van pártfogásukat is igénybe venni. [53\(4\)](#) Érthető, mivel a nyugat-magyarországi felkelés megindulása után élénk jegyzékváltás kezdődött Magyarország és a Nagykövetek Tanácsa között. A nagyhatalmak a balfi felkelőőrhadiszállás feloszlását követelték, aminek a kormány eleget is tett. Friedrich és Urmánczy nemcsak engedelmeskedtek Sigray felszólításának, hogy hagyják el Nyugat-Magyarországot, de arra is írásban kötelezték magukat, hogy szabadcsapataikat feloszlatták. Leszögezték [99](#) azonban azt is, hogy nem vállalnak felelősséget a Héjjas Iván és Hír György vezénylete alatt álló szabadcsapatok tetteiért. [54\(5\)](#) Hegedűs altábornagy Balfon kutatott Friedrich szabadcsapatainak fegyverei és lőszere után, azonban nem talált semmilyen hadianyagot. [55\(6\)](#) Gróf Ráday Gedeon belügyminiszter volt az, akinek ügyesen el kellett kendőznie azt, hogy szabadcsapatokat szervez a magyar kormány is. Torretta ebben teljesen biztos volt, ezért ragaszkodott ahhoz, hogy a felkelők eltávolítása a magyar kormány kötelessége. Hainisch elnök és Schober hallstatti találkozása Masarykkal és Benessel (1921. augusztus 10.) viszont jogos aggályt keltett Torrettában, hogy Prága Ausztria megsegítése ürügyén akar Nyugat-Magyarországra csapatokat küldeni, hogy azután ott is maradjanak. Augusto Biancheri bécsi olasz ügyvivő fel is hívta erre Schober figyelmét azzal, hogy az olaszok nem fogják tűrni Csehszlovákia beavatkozását az osztrák–magyar konfliktusba. Biancheri hivatalos felhatalmazás nélkül fölvetette a kérdést szeptember 5-én Masirevich bécsi magyar követnek, vajon lehetne-e a burgenlandi kérdésben egyezsége jutni, ha Olaszország újból fölvenné a közvetítés fonalát. Masirevich igenlőleg felelt azzal, hogy Magyarország rögtön [100](#) átadhatná az A-zónát, míg az antant addig tarthatná birtokában a B-zónát, míg a függő kérdések el lennének intézve. Biancheri előadta Schobernek Masirevich javaslatát, csak eredetét nem árulta el. Schober a Masirevich-féle javaslatot

túl messzemenőnek tartotta, csak arra volt hajlandó, hogy Sopron Magyarországgal való egyesüléséig az antant igazgatása alatt maradjon. (A Gratz Gusztáv által tolmácsolt szept. 1-i javaslat is csak Sopronról szólt.) Biancheri mindkét esetben hangsúlyozta, hogy hivatalos megbízás nélkül, csak személyes álláspontját közli. Biancheri jelentette Torrettának, hogy mind a két fél hajlandó az olasz közvetítés elfogadására, hogy a kellemetlen helyzetből kikerüljenek. Torretta először elutasító álláspontra helyezkedett. Amikor azonban Castagneto budapesti követ szeptember 11-én küldött jelentésében francia beavatkozás lehetőségéről beszélt, Torretta megváltoztatta álláspontját.⁵⁶⁽⁷⁾ Bánffy azt írja Castagnetóról, hogy augusztus utolsó napjaiban hazájában tartózkodott és a Nyugat-Magyarországon történtek hírére autón Bécsen és Sopronon át igyekezett vissza Budapestre. „Egyik társalgásunk során szóba hoztam, nem tehetne valamit az olasz kormánytól? [...] Azt mondta, ő megpróbálja, de vegyem tudomásul, hogy az csupán az ő személyes akciója lesz, mert ilyenre semmilyen meghatalmazása nincs.”⁵⁷⁽⁸⁾ Castagneto jelentésének az volt az eredménye, hogy Torretta szeptember 13-án Bécsbe érkezett, amikor gazdasági ügyek mellett Schoberrel a burgenlandi kérdéstről is tárgyalt. Közölte, hogy a magyar kormány közvetítésre kérte föl, 15-én pedig a magyar javaslatot írásban is megküldte. A magyar kormány ebben kötelezte magát, kiüríti egész Burgenlandot, ha Torretta garantálja, hogy nyolc nappal a terület átadása után az osztrákok visszaadják Magyarországnak Sopront és környékét.⁵⁸⁽⁹⁾ Az osztrák ellenjavaslatot szeptember 19-én nyújtották át Rómában: Schober nem volt hajlandó Sopront feltétlenül visszaadni a magyaroknak, de leszögezte, hogy ha itt nemzetközi ellenőrzés mellett népszavazást tartanak és annak eredménye Magyarország javára dől el, ennek az eredményét el fogják ismerni. A jegyzékben az osztrák kormány elégedetlenségét fejezi ki azért, hogy Magyarország a nagyhatalmakkal szemben tanúsított renitens magatartása miatt még jutalmat kap, de már számol Sopron elvesztésének a lehetőségével. (Mert ismerte a lakosság hangulatát – szerző megjegyzése.) Mivel egyedül Sopron jött számításba Burgenland fővárosául és egyben vasúti csomópont is volt, kárpótlást igényelt új főváros és vasútvonalak kiépítése címén Magyarországtól.⁵⁹⁽¹⁰⁾

1. IV. Károly király különvonata (az előtérben balra Ostenburg Gyula őrnagy, az ablakban IV. Károly). A képet Király Tibor szívesességéből közöljük

Amikor Castagneto herceg szeptember 11-én elküldte Torrettának a nyugat-magyarországi eseményekre vonatkozó jelentését, ezt nyilvánvalóan csak Bánffy külügyminiszter aznapi keltezésű válaszigjegyzéke birtokában tehette, amelyhez mellékelte azon rendszabályok jegyzékét is, amelyeket a magyar kormány a „nemkívánatos elemeknek” Nyugat-Magyarországra való bejutása ellen adott ki.⁶⁰⁽¹¹⁾ Ugyanezt a válaszigjegyzéket kapta meg az angol és francia kormány diplomáciai képviselője is. Praznovszky Iván, a párizsi magyar külképviselet vezetője ¹⁰¹szeptember 17-én számjeltáviratban jelentette Bánffynak, hogy bizalmas értesítést kapott, amely szerint a Nagykövetek Tanácsa követelni fogja Nyugat-Magyarország azonnali kiürítését, azonban a nagyhatalmak vállalni fogják az elnöklést az Ausztria és Magyarország közti tárgyalásokon. A nagyhatalmak elnöklésének eszméje esetleg későbbi területi engedményt jelenthet Magyarország javára. Ha nem is kerülhetik el a szóbanforgó terület átadását, lehetségesnek látszik a magyar álláspont későbbi érvényesítése tárgyalások által.⁶¹⁽¹²⁾ Márffy-Mantuano gróf, római magyar ügyvivő pedig azt jelentette, hogy az ottani francia nagykövetség sajtófőnökétől (Mr. Guichard) és a Havas-ügynökség római levelezőjétől szerzett bizalmas értesülése szerint Nyugat-Magyarország kérdésében egyedül Olaszország emelt kifogásokat, Franciaország a két érdekelt állam megegyezése mellett volt és a területátadást, valamint az ezzel kapcsolatos panaszokat nemzetközi bizottságra akarta bízni. Guichard szerint Franciaország közép-európai és balkáni politikája alapvető változásokon ment keresztül, amióta Franchet d'Esperey tábornok Belgrádból hazatért, de ez a változás még nem juthat kifejezésre a franciák Nyugaton és Keleten vállalt kötelezettségei miatt.⁶²⁽¹³⁾

Villani egyidejűleg jelenti Bánffynak Sopronból, hogy Neugebauer báró udvari tanácsos (osztrák beosztott

az ottani antanttábornoki misszió) beszélgetés során kijelentette, nagyon örülne egy mindkét fél számára kedvező megoldásnak, amelyet idáig Davy akadályozott meg személyi okokból. Neugebauer Davyt tartja felelősnek az osztrák kudarcért s ezt a véleményét Schober kancellár előtt is kifejezte. Szerinte Davy saját kezdeményezéséből megváltoztatta az osztrák kormány utasításait, részint a szocialisták és nagynémetek befolyása miatt, részint a magyarok iránti ellenséges érzületből.⁶³⁽¹⁴⁾ Még érdekesebb Villani szeptember 19-én kelt számjeltávirata: Megbízható értesülése szerint a „Burgenland”-zászlóalj 1200 embere – nagyjából kommunista menekültek – Faragó alezredes vezetésével készen áll Bécsújhelyen Nyugat-Magyarországra való bevonulásra. Tovább mennek Sopron felé. Ha a magyar kormánynak ki kell ürítenie Sopront, hacsak rövid időre is, félő, hogy a Faragó-zászlóalj oda bevonul, ami zavart, terrort és esetleg vérontást idézhet elő. Az is lehet, hogy a kommunista zászlóalj nem lesz hajlandó elhagyni Sopront megfelelő időben és meg fogja kísérelni az osztrákokkal való megegyezés megghiúsítását. Ezért Villani szükségesnek tartja, hogy az Ostenburg-zászlóalj egy része Sopronban, vagy legalább közvetlen környékén maradjon, hogy „azonnal lefegyverezhessen egy esetleges kommunista puccsot.”⁶⁴⁽¹⁵⁾

A bukaresti magyar követ úgy tájékoztatta Bánffy, hogy meghagyása értelmében beszélt a román külügyminiszterrel, aki úgy nyilatkozott, hogy Románia nincsen közvetlenül érdekelve a nyugat-magyarországi kérdésben. A kisantant saját kezdeményezéséből nem fog beavatkozni, de lehet – ha a végső megállapodás késni fog – hogy a nagyhatalmak egy szomszédos kis államot ¹⁰²erre fölhatalmaznak. Ezt Magyarország érdekében el kellene kerülni.⁶⁵⁽¹⁶⁾ Mivel azonban Gorton tábornok az első ágfalvai ütközet után bizalmasan elárulta Sigraynak, hogy a nagyhatalmak nem fogják megengedni a kisantant beavatkozását, nyilvánvaló volt, hogy blöffről van szó.

További számjeltáviratokból idézzük az érdekes részleteket:

Masirevich bécsi követ szeptember 20-án jelenti Bánffynak: Schober ismételt azzal vádolja a magyar kormányt, hogy támogatja a nyugat-magyarországi szabadcsapatokat. Habár ezt a magyar kormány tagadja, neki erről konkrét bizonyítékai vannak. A kancellárnak nem tetszik, hogy a továbbiakban nem tárgyalnak közvetlenül. Masirevich azt válaszolta Schobernek, hogy a magyar kormány presztizsokokból nem tehet újabb indítványokat, mert ezek a régiak sorsára jutnának, illetve elutasítanák őket. Megkérte a kancellárt, mondja meg őszintén: van olyan terve, amelyről azt gondolja, hogy az osztrák parlamenti pártok részére elfogadható lenne? A kancellár azt felelte, hogy nincsen. Nyilvánvaló, a kancellár olyan magyar javaslatot szeretne, amilyent az osztrákok eddig is kívántak: először Burgenland kiürítését, utána pedig tárgyalásokat. Osztrák pénzügyi és kereskedelmi körökben úgy vélekednek, hogy egy vámunióra vonatkozó javaslat úgy befolyásolhatná az osztrák közvéleményt, hogy az osztrák kormány részére lehetővé tenné a lemondást Sopronról.⁶⁶⁽¹⁷⁾

Hedry londoni magyar ügyvivő szeptember 21-én azt jelenti, hogy Nagy-Britannia nem mutat különösebb érdeklődést a burgenlandi kérdés iránt. Az angol kormány gazdasági szankciókra készül Magyarország ellen, azt mondják, hogy a magyar korona legutóbbi árfolyamzuhanását is az angolok idézték elő. Anglia a többi szövetséges hatalmakkal együtt pénzügyi segítséget ígért Ausztriának, amelyet most nem tud teljesíteni. Ebből következőleg nem hajlandó nyomást gyakorolni Ausztriára, hogy tegyen engedményeket Magyarországnak. Az angol sajtó ellenségesen ír Magyarországról abban az értelemben, hogy Magyarország szomszédai erősen demokratikusak, míg Magyarország ellenkező irányban halad.⁶⁷⁽¹⁸⁾

Villani Sopronból szeptember 22-én közli, de Redon francia kapitány bizalmasan tájékoztatta Zsembery főispánt, hogy Hamelin tábornok Párizsba küldött táviratában javasolta, hogy Sopront és környékét minden körülmények közt hagyják meg Magyarországnak. Most pedig Hamelin tábornok személyesen is közölte

Zsemberyvel, hogy ezt a javaslatot tette, hozzátéve, ugyanezt javasolja Kőszeg és Felsőőr környékére. Sopront gazdaságilag Magyarországhoz gravitálónak tartja, véleménye szerint az elszakadási hangulat jelentősen gyengült.⁶⁸⁽¹⁹⁾

Lehet, hogy Bánffy még nem kapta meg Schober ellenjavaslatát (lásd a 60. sz. jegyzetet), amikor azonos tartalmú jegyzéket nyújtott át Castagnetonak, Fouchetnek és Hohlernek, amelyhez mellékelte Sopron környékének térképét, megjelölve rajta azon terület, határvonalait, amelyre a magyar kormány igényt tart. Fennmaradt a jegyzék eredeti francia szövege, ez azonban csak hivatkozást tartalmaz a mellékelt térképre, határvonalak leírása nélkül. A térkép fakszimiléjét viszont nem csatolták a „Papers and Documents” III. kötete ideiglenes lenyomatához. (Arról sincs tudomásom, hogy osztrák történész kollégáim a térkép ¹⁰³fakszimiléjét vagy legalább a határvonalak szóbeli leírását publikálták volna.) Viszont a 402 res.pol. iktatású számú jegyzék, nyilvánvaló válasz Schober ellenjavaslatára. Ebben a Castagnetonak átnyújtott jegyzékben Bánffy újlag hangoztatta, hogy nincs befolyásuk a nyugat-magyarországi felkelőkre, amelyek egy része valósággal ellenségesen viselkedik a magyar kormánnyal szemben. (Az akták, Prónay feljegyzései és a Maderspach-memoárok alapján nincs is okunk kételkedni benne.) Mindamellet mindent elkövet, hogy Nyugat-Magyarország átadása (kivéve Sopront és környékét) zavartalanul folyjék le. Ennek értelmében a felkelők részére általános amnesztiát javasolt, kérte, hogy a magyar közalkalmazottakat hagyják egyelőre helyükön és hogy a végleges rendezésig semmilyen osztrák katonai vagy munkásalakulatok ne vonuljanak be a területre. Az osztrákok által javasolt népszavazásról az a véleménye, hogy olyan területen, ahol a lakosság magyarhűsége kétségtelen, fölösleges. De ha a népszavazás mégis elkerülhetetlen, a városi lakosság megszavaztatása előzze meg a vidékét (Bánffy igen jól tudta, hogy a lakosság hangulata nem teljesen egyöntetű.) Egyben azt kívánta, hogy Magyarország javára méltányos határkiigazítás ismertessék el a trianoni határvonal mentén.⁶⁹⁽²⁰⁾

9. Ebben az időtájtban lépett föl Benes közvetítési tervével. Vajon volt-e szükség a csehszlovák közvetítésre, amikor az olasz közvetítés már javában folyt, pusztán Bánffy emlékezései alapján nem tudjuk elbírálni. Benes pedig emlékirataiban nem foglalkozott a burgenlandi kérdéssel. Bánffy ugyanis azt vallja, hogy őt az olasz külügyminisztérium hallgatása készítette rá, hogy Beneshez forduljon. Hivatkozott a Marienbadban folytatott beszélgetésre, ahol a burgenlandi kérdés szóba jött, arról is szó esett, hogy Magyarország, Ausztria, Csehszlovákia kooperációját az tenné lehetővé, ha ez a kérdés kielégítő megoldást nyerne.⁷⁰⁽²¹⁾ Ennek a történetét cseh szerző a csehszlovák külügyminisztériumi aktákra támaszkodva, megbízhatóan földolgozta. Ebből tudjuk, hogy az osztrák–magyar tárgyalások javában folytak, amikor a párizsi osztrák követ (Eichhof báró) fölkereste a Quai d’Orsayn Philippe Berthelot külügyminisztériumi politikai osztályvezetőt (később külügyi vezértitkár), akinek előadta, hogy Ausztria belpolitikai helyzete nagyon válságossá válhat, ha nem hajtják végre a békeszerződés Burgenlandra vonatkozó határozmányát. Egyben a francia kormánytól azt kérte, nyújtson Ausztriának katonai segítséget, illetve küldjenek antantcsapatokat Burgenlandba, mivel bármilyen tárgyalás Ausztria és Magyarország között rendkívül nehéz („neobycejne obtízně”). Benes arról is tudomást szerzett, hogy a magyar ügyvivő is tárgyalta Berthelot-val, akit azzal az érveléssel akart a magyar álláspontnak megnyerni, hogy Ausztria előbb-utóbb Németországhoz fog csatlakozni, tehát Franciaországnak nem érdeke, hogy az osztrák terület gyarapodjék. Benes erre – a hallstatti találkozó folyományaként – azt táviratozta Schobernek, kezdjenek új tárgyalásokat, találkozóhelyül Pozsonyt javasolta és közölte, hogy szeptember 12-ig elküldi neki az osztrák–csehszlovák egyezmény javaslatának szövegét és hangsúlyozta: „A magyarok ellenállása esetén hajlandók vagyunk segítséget nyújtani az Önök kívánsága szerint”. Igen kellemes meglepetés volt Benes számára, amikor szeptember 19-én „igen sürgős, ¹⁰⁴szigorúan bizalmas” jelzésű számjeltáviratot kapott a budapesti csehszlovák követségtől, hogy gróf Szapáry László (akit még Bruckból és Marienbadból ismert) beszélni

óhajt vele. Benes szeptember 21-én fogadta Szapáryt, aki tolmácsolta Bánffy azon indítványát, hogy Benes vállalja a közvetítő szerepét a burgenlandi kérdésben. Benes ehhez hozzájárult abban a tudatban, hogy ezzel egyrészt befolyást gyakorolhat a Burgenlandért folyó vita kimenetelére, másrészt megerősítheti Közép-Európában Csehszlovákia politikai befolyását.”[71\(22\)](#)

Benes és Schober találkozója szeptember 23-án nem Pozsonyban, hanem a közel fekvő Hainburgban történt meg, amely alkalommal ebben a közvetítési tervben egyeztek meg: 1. Burgenland területének nyolc napon belüli kiürítése; 2. Magyarország átadja a területet a soproni antantábarnoki bizottságnak, ez pedig Ausztriának; 3. Nyolc nappal azután, hogy az egész terület átadása megtörtént, Sopron város és környékének átadása Magyarországnak; 4. Csehszlovákia mindkét félnek garantálja az egyezmény végrehajtását.[72\(23\)](#) Népszavazásról a közvetítési tervben nem volt szó! Benes egyébként ellensége volt a népszavazásnak, még a lengyelekkel is népszavazás mellőzésével egyezett ki Teschen, Árva és Szepes részeinek hovatartozásáról.

Ugyanezen a napon Praznovszky párizsi ügyvivő jelenti, hogy a Nagykövetek Tanácsa Briand aláírásával ultimátumszerű jegyzékben követeli Burgenlandnak tíz napon belüli kiürítését. Ellenkező esetben a nagyhatalmak kénytelenek lesznek minden további felszólítás nélkül kényszerrendszabályokat alkalmazni. Másrészt a nagyhatalmak hajlandók elnökölni azokon a tárgyalásokon, amelyeken a kiürítés után az átadásból származó kérdéseket fogják szabályozni. Ez a határidő október 3-án járt le.[73\(24\)](#)

E jegyzék keletkezése után, amely Magyarország külpolitikai helyzetét meglehetősen rontotta, igen élénk táviratváltás folyt Bánffy és Masirevich között. A bécsi magyar követ egyik jelentése szerint az osztrák parlament külügyi bizottságának a nyugat-magyarországi kérdésben hozott határozata nagyobb akciószabadságot biztosít a kancellárnak. Schobernek nem rokonszenves sem az olasz, sem a cseh közvetítés eszméje, jobban szeretne a magyar kormánnyal közvetlenül tárgyalni. Masirevich felvilágosítást kért Schobertől azon újsághírekkel kapcsolatban, melyek szerint a magyar kormány hajlandó lenne bizonyos németlakta terület átengedésére Sopron fejében. Schober azt mondta, hogy minden magyar engedmény megkönnyítené az ő helyzetét Sopront illetően. Masirevich azon véleményének adott kifejezést, ő nem hiszi, hogy a magyar közvélemény beleegyezne ilyen területcserébe.[74\(25\)](#) Bánffy azt válaszolta, mivel már úgyszólván ferde helyzetbe jutottak a közvetítést illetően Torrettával és Benessel szemben is, közvetlen tárgyalások jelenleg lehetetlenek. Továbbá értesítse [105a](#) kancellárt, hogy területi engedményről a trianoni határ Magyarország felé eső oldalán még csere formájában sem lehet szó.[75\(26\)](#)

Szeptember 26-án zajlott le a Benes–Bánffy féle találkozó Brünmben. Tekintettel arra, hogy Bánffy legfeljebb egy napra távozhatót Budapestről, Benes elébe jött a morva fővárosba. Ez a diplomáciai sikere aznap szerezte meg Benesnek a miniszterelnöki széket, ami voltaképpen csak a tényleges helyzetet szankcionálta: de facto addig is ő volt a csehszlovák kormány szellemi irányítója.

A Szapáry gróf jelenlétében lefolyt tárgyaláson Bánffy alaptalannak nevezte azt a hírsztelést, hogy a magyar kormány nem akarja teljesíteni az antant ultimátumát. (Ti. Nyugat-Magyarország átadását október 4-ig.) Benes leszögezte, hogy legelőször is a jogi helyzetet kell tisztázni, mert ennek megtörténteig nem léphet föl hivatalos közvetítő gyanánt, mivel a nagyhatalmak ezt illetéktelen beavatkozásnak minősítenék. Erre az álláspontra elsősorban a fentemlített antantjegyzék tanulmányozása készítette, másodsorban a félhivatalos olasz közvetítés körülményei, végül az osztrák parlament külügyi bizottságának határozata, amely nem hatalmazza fel az osztrák kormányt a magyar javaslat elfogadására, mivel szerinte a magyar kormány nem tudja vagy nem akarja megfékezni a nyugat-magyarországi lázadó bandákat. Mindamellet a külügyi bizottság szabad kezet adott Schober kancellárnak a tárgyalások folytatására és így a közvetítésnek

is teret nyitott.

Benes azon kijelentésére, hogy a legnagyobb nehézséget a nyugat-magyarországi fegyveres bandák okozzák, Bánffy azt felelte, hogy a magyar kormánynak nincs módjában rájuk nyomást gyakorolni. Benes fölterítette a kérdést, hogyan reagálna Magyarország, ha felelőssé tennék a bandák működéséért és büntető rendszabályokat alkalmaznának ellene. A szövetséges hatalmak már kérdést intéztek hozzá, hajlandó volna-e ilyen akcióban résztvenni, mire azt válaszolta, hogy szükség esetén igen, de jobban szeretné elkerülni. Bánffy kifejtette, szankciók alkalmazása csak elmérgesítené a helyzetet. Magyar fegyveres erőket azért nem lehet alkalmazni a felkelők ellen, mert a hadsereg természetesen a lázadókkal rokonszenvez. A felkelőket csak hazafias érzelmeikre való hivatkozással lehetne leszerelni. Ha tudtukra lehetne adni, hogy olyan egyezményt kötöttek, amely szerint Nyugat-Magyarország egy része, elsősorban Sopron meg van mentve Magyarország számára és a további ellenállás csak veszélyeztetné az elért eredményt, a felkelők egy része biztosan földadná a harcot. Amellett szükségesnek látszik a felkelőknek amnesztiát biztosítani, helyükön hagyni az állami alkalmazottakat a terület közigazgatásának újjászervezéséig, az osztrák haderőt és a munkáscsapatokat távoltagezni Nyugat-Magyarországtól. Benes megjegyezte, Ausztria nagy súlyt fektet hadserege bevetésére, mire Bánffy fenntartotta az ellenvetését azzal, hogy az osztrák csapatokból hiányzik a fegyver. Ezután azon biztosítékról volt szó, amelyet az osztrákok kértek azért, hogy Magyarország végre fogja hajtani az egyezséget. Benes hajlandó volt rá, hogy ezért kezességet vállal, ha a nagyhatalmak hozzájárulnak az akciójához, ami Csehszlovákiának is érdekében áll. Feltételezhető, ha remény lesz a megegyezésre, a nagyhatalmak is meghosszabbítják az ultimátumban megjelölt [106](#)határidőt. Megerősítette Bánffy azon információját, hogy Schober a Sopronra vonatkozó népszavazásról lemondott.[76\(27\)](#)

Nem egészen érdektelen Masirevichnek három nappal a brünni találkozó előtt Bánffynak küldött számjeltávirata: Torretta és Renner közt olyan megegyezés van, hogy a nyugat-magyarországi kérdés elintézését addig fogják halogatni, amíg Ausztriában nem alakul kormány szociáldemokraták részvételével, azaz a nyugat-magyarországi kérdésben kötendő megállapodás a szociáldemokraták sikerének benyomását keltse. Értesülése szerint Olaszország az osztrák szocialistákat, különösen pedig dr. Rennert pártfogoltjának tekinti, másrészt pedig Schober Habsburg-szimpatia gyanújában áll és ennek következtében az olaszoknál persona non grata. Úgy tájékoztatták, hogy Ignaz Seipel, aki Torretta és Renner ilyen mesterkedéseire gyanakszik, közvetlen tárgyalásokra akarja fordítani az ügyet Sopron visszaadása alapján.[77\(28\)](#) A híradás szövegéből nyilvánvaló, hogy ki szállította; hitelessége kétes, de részben nem valószínűtlen.

Amint Bánffy visszatért Brünnből Budapestre, Castagneto értesítette, hogy Torretta hajlandó a burgenlandi kérdésben közvetíteni. Bánffy erre táviratozott Matuska prágai magyar ügyvivőnek, hogy erről Benest szóbelileg informálja, egyúttal adja át írásbeli üzenetét is a kilátásban lévő olasz–francia–angol együttműködésről a szóbanforgó kérdésben.[78\(29\)](#) Matuska azt válaszolta, hogy Benes javasolja az olasz ajánlat elfogadását és ebben az esetben továbbra is kész segíteni Magyarországnak.[79\(30\)](#) Benes később azt jelentette ki Matuskának, hogy ő ellenezni fog minden, népszavazásra irányuló tendenciát, mivel a népszavazást komédiának tekinti és ezt tudomására is adta az olaszoknak.[80\(31\)](#)

10. A népszavazással mind a magyar kormány, mind pedig a felkelést a háttérből irányító Etelközi Szövetség feltétlenül számolt. Erről tanúskodik a főparancsnoki hatáskört igénylő Gömbös alábbi levele (a [...] zárójeltek közt levő helyesbítések a szerzőtől):

„Feltámadás” – legfelsőbb vezetősége.

Bizalmasan kezelendő!
79 hdm. szám 1921.

Déli hadsereg parancsnokságának, Állomáshely.
Állomáshely, 1921. szeptember hó 29-én.

A diplomáciai tárgyalások eredményeként a magyar csendőrség folyó évi október 3-án, vagy október 4-re virradó éjjel állítólag ki fogja üríteni a B-zónát. A kiürítést követőleg pár nap múlva népszavazás lesz Sopron és környékén és pedig a következő községekben: Meggyes, Czinfa, Zagersdorf [Zárány], Klimpa [Kelénpatak], Somfalva, Ágfalva, Brennborg, Harka, Kópháza, Czenk, Németkeresztúr, Boz, Balf és Rákos. Továbbá Moson vármegye következő részén: Pamhagen [Pomogy], Apetlon [Mosonbánfalva], Illmitz, Boldogasszony, Mönchhof [Barátudvar], Féltorony, Szent-András, Tadten [Mosontétény], Andau [Mosontarcsa].⁸¹⁽³²⁾

107Ezen megnevezett vidékeken egy külön hazafias szervezet fog működni a népszavazás érdekében. Az ottlévő magyar társadalmi egyesületek a közreműködésre innen felszólítottak. Erre a területre a szent cél érdekében felkelőknek belépni feltétlenül megtiltom. A B-zóna többi része a felkelők által kiürítés esetén megszállandó [...] ⁸²⁽³³⁾

A kiürítés után szabaddá lett B-területet (kivéve ahol fentemlített népszavazás lesz) a felkelők feltűnés nélkül szállják meg [...] A közigazgatás mindenütt átveendő (kivéve ahol a fentemlített népszavazás lesz) anélkül azonban, hogy a külön impériumot már most kikiáltanók [...] A „Feltámadás” igazolványok használatát megegyeszer annál is inkább elrendelem, mert az anélkül utazókat az ország területén a hatóságok letartóztatják.

Jákfay s.k. [Gömbös fedőneve]⁸³⁽³⁴⁾

Gömbös azért tiltotta meg a felkelőknek a népszavazásra kijelölt területre való belépését, mert Prónay és Héjjas szabadsapataira panaszok voltak, illetve a lakosságot a magyar ügy ellen hangolták.

Bánffy október 1-én fölkeresték Castagneto követ és Fouche főmegbízott. (Hohler angol követ megbetegedése miatt otthon maradt.) Castagneto tudomására adta Bánffynak Torretta álláspontját, hogy a felkelők cselekedeteiért Magyarországnak kell viselnie a felelősséget és ha Burgenlandot nem ürítik ki a Nagykövetség Tanácsa által megjelölt időpontra, szankciókat fognak alkalmazni. Fouchet mindenben helyeselte Castagneto megállapításait, ami arra vallott, hogy ő is hasonló utasításokat kapott. Castagneto azt is közölte, hogy táviratot kapott Torrettától, amely szerint tovább óhajt működni, mint közvetítő, hogy mielőbb megállapodás jöhessen létre, és tanácskozni akar Bánffyval és Schoberrel Velencében. Szeretné kitolni az ultimátumban megállapított határidőt és már tett is lépéseket ebben az irányban.⁸⁴⁽³⁵⁾

Ezzel az események súlypontja átmenetileg Sopronra tolódott el, amelyről Hegedűs altábornagy és a miniszterelnökség (recte: gróf Bethlen) közt lefolyt hűghe-sbeszélgetések tanúskodnak. Szeptember 29-én este 19 órakor a következő párbeszéd zajlott le (a nem lényeges részleteket kihagytuk):

„Hegedűs: A generálisokkal [értsd: a szövetségközi tábornoki bizottság tagjaival] ma hosszabb tárgyalást folytattam [...] Először is átadtam a magyar kormánytól vett parancsot, ezt átolvasván, kijelentették, hogy ők a Nagykövetség Tanácsától még nem kaptak értesítést arról, hogy az ultimátum nem 2-án, hanem 3-án jár le. Ezután első kérdésük hozzám [...] az volt, hogy vállalja-e a magyar kormány az A-zónában levő felkelők eltávolítását. Én a generálisoknak a ma délelőtt vett utasítás szellemében **108**válaszoltam kb. a

következőket: az, hogy a magyar kormány volna köteles a felkelőktől Nyugat-Magyarországot megtisztítani, sem a plan de transfertben, sem pedig az ultimátumban nem jut kifejezésre. Meggyőződése azonban, hogy a kormány ezt vállalni fogja, ha erre felszólítást kap, de ennek végrehajtására legalább is két-három heti idő kell, de akkor sem vállalhat a kormány felelősséget azért, hogy kisebb felkelőcsapatok vissza nem maradnak, melyek az ellenséges érzelmű lakossággal együtt az osztrákoknak kellemetlenkedni fognak. Két-három héttel azelőtt a kitisztítást könnyebben lehetett volna végrehajtani, mint mostan, amikor a felkelők már jelentékenyen megerősödtek, felszereléseiket tökéletesítették, a lakosságot nagyjából az ellenállás céljaira megnyerték stb. A generálisok kértek, hogy ezt a nyilatkozatot írásban adjam át. A generálisok ezt átvéve, kijelentették, hogy ily módon minden további tárgyalás lehetetlenné válik és ők a Nagykövetség Tanácsától újabb utasításokat fognak kérni. [...] Én kijelentettem a generálisoknak, hogy akár tárgyalnak tovább, akár nem, én a kormány utasításait a kiűrésre vonatkozólag a vett utasítás szellemében pontosan végre fogom hajtani, mire ezek [sic] kijelentették, hogy ez esetben ők sem maradhatnak Sopronban, hanem a csendőrség kivonulása után a trianoni vonal mögé mennek. Azt a javaslatomat, hogy az osztrák csendőrség megérkeztéig az Ostenburg-zászlóaljából egy század maradjon vissza, nem fogadták el. Kérek utasítást arra nézve, hogy végrehajtsam-e a tegnap vett parancsot abban az esetben is, ha a generálisok nem volnának hajlandók velem tovább tárgyalást folytatni.

Bethlen: A parancs végrehajtandó abban az esetben is, ha a generálisok további tárgyalásokra nem hajlandók, miután az antant ultimátumával nem fogunk szembehelyezkedni. Kérem ezt a generálisoknak tudomására hozni és az előkészületeket megtenni, hogy a parancs pontosan végrehajtsák ...”

Ezután egy Ullein és Villani által kidolgozandó aide mémoire-ről (emlékirat) volt szó az augusztus 28-i eseményekről, amely az antant tábornokoknak lett volna átadandó. Majd Hegedűs reflektál Bethlen fenti meghagyására és közli:

„A kiűrésre vonatkozó intézkedéseket már kiadtam. A végrehajtást azonban innen fogom kellő időpontban elrendelni.

Bethlen: [...] Nézetem szerint a generálisok távozása a trianoni vonal mögé a szituációban nem sokat változtat. Legfeljebb az aláírás nem Sopronban, hanem más helyütt fog megtörténni, amire nézve kérem hozzájuk kérdést intézni.

Hegedűs: Ezt én már szóvá tettem a tábornokok előtt, mire ők kijelentették, hogy akkor jegyzőkönyv aláírásáról szó sem lehet.

Bethlen: Kérem tőlünk kérni, hogy írásban adják ki a jegyzőkönyv aláírásának megtagadását, hogy fedve legyünk”⁸⁵⁽³⁶⁾

Az Ullein-féle aide mémoire is megtalálható a 85. sz. jegyzetben említett aktacsomóban: a főkormánybiztosság ebben hivatkozik arra, hogy Friedrichet és Urmánczyt eltávolította a felkelés területéről, ugyanakkor a csendőrség nagyszámú felkelőt lefegyverzett és visszaküldött Budapestre, Prónay felkelővezért pedig erősen felszólították, hogy haladéktalanul hagyja el a felkelés területét. A magyar kormány augusztus 28-án ideiglenesen felfüggesztette a kiűrését. Ezt azon szándékkal tette, hogy biztosítsa magának Ausztriával szemben fennálló és a békeszerződésből következő követeléseit. A világtörténelemben nincsen reá precedens, hogy szabadcsapatok garázdálkodásaiért egy kormányt tettek volna felelőssé.

Szeptember 30-án 20 órakor Hegedűs jelenti Bethlennek: az antant tábornokok mégis beleegyeztek, hogy az osztrák csendőrök megérkeztéig egy Ostenburg-század visszamaradjon, azzal, hogy végérvényes döntésüket

másnap fogják közölni. A tábornokok fejtelennek minősítették a Nagykövetek Tanácsának magatartását: [109](#) még az ultimátumot is csak hat napi késéssel kapták meg. Föltették Hegedűsnek azt a kérdést, várható-e, hogy a felkelők kiürítés esetén az eddiginél nagyobb mértékben garázdálkodni fognak, mire azt mondta, hogy ha Sopron védelem nélkül marad, azt biztosra veszi, mert a felkelők közt meglevő kétes elemek miatt a városnak főleg tehetős zsidó polgárait fosztogatni fogják. Az antanttábornokok közlése szerint Prónayt fedett autóban látták Sopronban. Ez megfelelt a valóságnak, mert másnap Ostenburg jelentette, hogy Prónay volt nála a helyzetről tájékozódni. Megmondta Ostenburgnak, ha zászlóalja kivonul Sopronból, akkor a várost saját felkelőivel fogja megszállni. Ostenburg ezt határozottan megtiltotta neki és közölte, ha ezt mégis megtenné, akkor fegyvereivel fogja magát szembetalálni. Október 1-én 19 órakor Hegedűs felkérte Bethlent: másnap délig adjon neki biztosítékot arra nézve, hogy Magyarország visszakapja Sopront és vidékét a kiürítés után. Ha ezt a biztosítékot nem kapja meg, megmarad egyszer már közölt elhatározásánál, hogy nem fogja aláírni az átadási jegyzőkönyvet. Ez esetben kéri, delegáljanak valakit a jegyzőkönyv aláírására a külügyminisztériumból, esetleg bízzák meg ezzel Sigrayt vagy Villanit. Másnap Bethlen személyi titkára „legszigorúbb titok” terhe alatt értesítette Hegedűst, hogy az osztrákok a tárgyalások során már megadták a területi koncessziókat és a végleges megegyezés perfektuálására Torretta olasz külügyminiszter Bánffy és Schobert Velencébe kéréte. [86\(37\)](#)

11. Sopron és környékének közbiztonsága érdekében az antanttábornokok fölkérték Bethlent, hagyjon vissza ott az ő rendelkezésükre egy ötszáz főnyi csendőrszászlóaljat, amely Gauthier ezredesnek lesz alárendelve. [87\(38\)](#) Ezt a kérést a magyar kormány abban a formában teljesítette, hogy az Ostenburg-zászlóaljat hagyta Sopronban, habár erre a feladatra négy vármegyei csendőrtartalékszázadot is kirendelhetett volna. (Ilyen csendőrtartalékszázad a csendőrörsök személyzetén felül minden megyében állomásozott!) Ez megnyugtatta a város vagyonos polgárait, akik a magyar karhatalom távozása és az osztrák karhatalom bejövetele közti interregnumtól féltek. Az antantmisszió legénységi állománya csak a misszió védelmére volt elegendő, de nem rendészeti és karhatalmi teendők ellátására. A soproni rendőrkapitányság személyzete (Papik rendőrtanácsos) szintén a Szövetségek Tábournoki Bizottság alá rendeltetett, egyúttal a polgárőrség szervezése is megindult.

Hegedűs október 2-án a B-zónából kivonandó csendőr- és vámőrsztagokon kívül az oroszvári zászlóaljjal (7/II.), az 5. gyalogezreddel, a 3. huszárezreddel és három üteggel rendelkezett. Október 3-án délután fél öt órakor szabályszerűen aláírta az átadási jegyzőkönyvet, az antanttábornoki misszió pedig Nyugat-Magyarország területét átvette. Mivel Ausztria képviselője nem jelent meg, hogy az antanttól a területet átvegye és a jegyzőkönyvet aláírja, Nyugat-Magyarország [110](#) papíron az antant kondominiumává vált. [88\(39\)](#) Ausztria csak akkor volt hajlandó átvenni a területet, ha békésen jut annak a birtokába, a magyar kormány pedig fenntartotta azon álláspontját, hogy ami az általa kiürített területen folyik, ahhoz nincsen semmilyen köze, a szabadcsapatokra meg nincs befolyása.

Miután az átadási jegyzőkönyv aláírása megtörtént, Köller ezredes a következő, igen fontos jelentést küldte a miniszterelnökségre azzal, hogy Fogler személyi titkárnak, vagy ha nincs ott a Hughes-gépnél, a miniszterelnöknek kézbesítsék:

„Bizalmas úton a következő telefonbeszélgetés tudomásomra jutott: október 3-án 19 órakor da Vinci gróf olasz követhelyettes távmondata Sopronba r. 504 Ferrario tábornoknak a szövetséges hatalmak budapesti megbízottai részéről. A Nagykövetek Tanácsa október 2-ról keltezett sürgönyét az alábbiakban közlöm:

A szövetséges hatalmak budapesti megbízottjainak a Nagykövetek Tanácsa.

A Nagykövetek Tanácsa tudomásul vette az Önök megjegyzéseit a soproni helyzetet illetőleg. Abban az esetben, ha Magyarország az átadási szabályzatot a meghatározott időpontban nem írta alá, úgy a szövetséges tábornokok a Nagykövetek Tanácsát rögtön értesítsék, míg új utasításokat kapnak. Ha a két érdekelt hatalom az átadási jegyzőkönyvet aláírta, a szövetséges tábornokok Sopront rögtön elhagyják. Ha Magyarország a jegyzőkönyvet aláírva, Ausztria aláírását megtagadja, akkor a szövetséges tábornokok Sopronban várják be a Nagykövetek Tanácsának határozatait. Ebben az esetben a szövetséges tábornokok Magyarország aláírását úgy tekintsék, mint a békeszerződés formális végrehajtását. A békeszerződés Ausztria javát illető rendelkezései nem olyan természetűek, hogy ezen terület kormányzásában, amelynek szuverénitása a trianoni béke életbe léptetésének fogva [sic] illeti meg – előálló bármilyféle felelősség a szövetséges tábornokokat illetné. Az ő jelenlétüknek ottan csak erkölcsi jelentősége legyen és ők úgy, mint eddig is, az ottani helyi hatóságokkal és lakossággal szemben a szövetséges hatalmakat képviseljék. Szíveskedjenek erről az elhatározásról a szövetséges tábornokokot rögtön értesíteni.

Aláírás Briand, helyességéért Castagneto elnök – vége. Kérem ezt a sürgönyt azonnal sürgősen továbbítani és elismerni. Köller ezredes.”⁸⁹⁽⁴⁰⁾

A hevenyészett, nyelvtanilag hibás magyar fordítás a siffrírozottan küldött francia szöveg olasz fordításából készülhetett. Tartalmi ismertetés helyett jobbnak láttuk az eredeti szöveget átfésülés nélkül idézni.

Sigray igen rugalmasan reagált arra a híradásra, hogy Torretta immár hivatalosan is átvette a közvetítést a nyugat-magyarországi kérdés rendezésében. Köller ezredes az ő fölkérésére a következőket sürgönyözte a miniszterelnökségre: „Sigray [...] főkönyvisztes legsürgősebben felkéri Bánffy-t [...] arra, hogy a velencei tárgyalásoknál különös tekintettel legyen a következőkre: a nagyhatalmak felszólítására a felkelők lefegyverzését csak úgy lehetne vállalni, ha az nagyobb területi engedményekkel, mint egyedül Sopron városának és közvetlen környékének visszaadásával járna. Legalább is azon terület visszaadása biztosíttassék, amelyet ő a miniszterelnök úrnak soproni és szombathelyi tartózkodása alkalmával javasolt és az általános térképbe be is rajzolt. Ezen határvonal általában a következő: vasútvonal Köpcsénnyől Lajtakátáig, onnan egyenes vonal Gálos (község még magyar marad) Fertő tóig, továbbá Meggyes, Klimpa, Lépesfalu, Brennborg, Sopronszentmárton, Langeck [Hosszúszeg], Tarcsa, Felsőőr, Pusztaszentmihály, Rábakeresztúr községek és tovább az A-vonal. ¹¹¹Javasolná ezen követelésünket olyan formába foglalni, hogy bár a kormány a bandák leszerelését a legőszintebben óhajtja, mégis a könnyen hevülő magyar közvéleményre való tekintettel ezt a jelentőségeltjes lépést, amely a magyart magyar ellen küldi harcba, csupán azért, hogy egy idegen állam biztosan üljön birtokán, csakis akkor teheti meg, ha ezzel szemben minél nagyobb ellenértéket tud a nemzetnek biztosítani és így a közvéleményt lecsillapítani”.⁹⁰⁽⁴¹⁾

Ezt a javaslatot a Velencébe induló magyar delegáció nem tudta figyelembe venni, mert már eleve elkészt Bánffynak addig felajánlott területi koncessziói folytán. Ezért Sigray erősen bírálta a külügyminisztert abban az expozéban, amelyet 1922. január 19-én a nemzetgyűlésen tartott. Jobb megvilágítás végett itt idézzük a felszólalás idevágó részét: „Közben szeptember 16-án a kormány táviratilag kéretett bennünket, hogy jöjjünk fel: Én feljöttem Hegedűs altábornaggal, Ostenburggal és Ranzenbergerrel és itt fent előadták nekünk, hogy megtörtént az ismert közvetítő lépés az olasz kormány részéről és hogy ennek a közvetítő lépésnek az lesz az eredménye, hogy Sopront és vidékét meg fogjuk tartani, amit a kormány óriási eredménynek tartott. Gróf Bethlen nagyon csodálkozott, hogy mi, akik a helyszínről jöttünk és az ottani helyzetet ismerjük, ezt egyáltalán nem tartottuk óriási eredménynek ... Megjegyzem, hogy az eredeti terv, amelyet akkor hallottunk, meg lett változtatva és Velencében az egyezés másként köttetett meg, mint ahogy akkor kontemplálva volt ... Én kérdést intéztem Bethlen miniszterelnök úrhoz, hogy hát hogy is van a

dolog azzal a bizonyos A-vonallal, melyről nem megyünk vissza, csak nagyon prononszírozott fegyveres ultimátum esetén. Erre a miniszterelnök azt felelte: »Én természetesen megpróbáltam az egész A-zónát megtartani, de az olasz főmegbízott azt felelte nekem, hogy: Uraim, Önök már a tárgyalások folyamán előzőleg hajlandóknak mutatkoztak csakis Sopront és vidékét elfogadni, most tehát fogadják el ezt az állapotot. C'est á prendre ou á laisser, tovább mi olaszok nem mehetünk.«⁹¹⁽⁴²⁾

Ausztria számára az olasz közvetítés azért is előnyösebb volt, mert az olaszok – Benessel ellentétben – támogatták az osztrákok kívánságát, hogy Sopron és környékének sorsa fölött a népszavazás döntsön, míg a magyarok népszavazás nélkül akarták visszakapni. Bethlen az október 7-i minisztertanácson közölte az osztrákok álláspontját azzal, hogy véleménye szerint az ütközőpont a határkiigazítás kérdése lesz, mert e tekintetben elutasítóan viselkednek. Előadta még, hogy amennyiben a megegyezés létrejön, ennek szükségszerű következménye lesz, hogy Nyugat-Magyarország területéről a bandák eltávolíttassanak (eredetiben is így!). Ennek az előfeltétele, hogy senki sem utazhassék többé Nyugat-Magyarországra és sem ruhát, sem muníciót ne csempézhessenek át a felkelőkhöz. Felkérte a belügyminisztert, hogy mindennemű elemek Nyugat-Magyarországra való utazását akadályozza meg. Ráday ezt megígérte azzal, hogy a felkelők soraiban levő állami hivatalnokokat és tanítókat elbocsátással fogja fenyegetni, ha 48 órán belül nem térnek vissza.⁹²⁽⁴³⁾

A B-zónát október 3-án 16 óráig a magyar közbiztonsági szervek teljesen kiürítették, mire a felkelők megkezdték annak a megszállását. Természetesen Sopront és környékét kivéve, amelyet az Ostenburg-zászlóalj kordonszerűen ¹¹²elzárt minden magyar irreguláris alakulat és egyúttal persze osztrák reguláris és paramilitáris fegyveres alakulatok elől is.

12. A kiürített területen három helyen is készültek egy önálló államalakulat kikiáltására: Sopronban, Kismartonban és Felsőőrött is. Sopronban az új állam kormányzójává Töpler Kálmán volt polgármester volt kijelölve.⁹³⁽⁴⁴⁾ Hogy milyen szervezett deignálta reá, a rendelkezésre álló okmányból nem lehet pontosan megállapítani. (Feltevésem szerint a Nyugatmagyarországi Szövetség.) Az önálló Burgenland kikiáltása Sopronban csak a magyar csendőrség kivonulása és az osztrák csendőrség, esetleg Arbeiterwehr megjelenése közti interregnum alatt történhetett volna meg. Kismartonban a Lajtabánság kikiáltása elkészt, mert mire Friedrich Istvánt becsempészték Kismartonba, Felsőőrött Prónay már kikiáltotta a Lajtabánságot.⁹⁴⁽⁴⁵⁾ Ennek következménye az volt, hogy a Prónayval eddig szembenálló kismartoni és nagymartoni felkelőcsoportok is elismerték Prónayt a felkelők főparancsnokául.

Összlétszámuk a Köpcsénytől Tokáig terjedő területen nem lehetett több háromezer főnél, a bennszülöttekből alakított polgárőrségeket nem számítva. Ezt a magyar Hadtörténelmi Levéltár aktáiból is meg lehet állapítani. Ha a napi sajtó 30–40000 felkelőről írt (mint pl. a bécsi Jövő 1921. szept. 21-i száma harmincezerről jelentett), ennek az az alapja, hogy a felkelők készakarva hamis adatokat juttattak el különböző helyekre. Gyanúsak a lövegekről, páncélvonatról, páncélautókról szóló hírek is. (Egy pár aknavetőjük akadt.) Csodálatosképpen még ötven év után is akadtak komoly magyar és osztrák történészek, akik e híreket autentikusoknak fogadták el.

Hogy Lajtabánság kikiáltására Felsőpulyán készülnek, arról a miniszterelnökség az ottani főszolgabíró jelentéséből értesült. Ebből az is kitudódott, hogy ezt az akciót a II. felkelőhadserégparancsnokság (Budaházy) rendezi.⁹⁵⁽⁴⁶⁾ Bethlen október 4-én 17 óra 50 perckor a következő, Hegedűsnek címzett távirattal reagált:

„Kérem Nagyméltóságodat miniszterelnök úr nevében, hogy Sigrayval együtt, kit a miniszterelnök úr

hasznló értelemben személyesen kért fel erre, kövessen el mindent, hogy a felsőpulyai, vagy ehhez hasznló függetlenségi proklamáció ne történjen meg, hanem hogy a felkelők viselkedjenek teljesen csendben, szüntessenek meg mindenféle hadműveletet és tegyék szabaddá a brucki vonalat is.⁹⁶⁽⁴⁷⁾ A velencei tárgyalásokat ilyen tünetek rendkívüli módon zavarnák. Az osztrákok vagy részt sem vennének azon, vagy ilyen tünetek felmerülésével eltávoznának onnan és megtagadnák a további tárgyalásokon való részvételét. Az olasz kormány pedig abba a helyzetbe kerülne, hogy ily körülmények közt nem tudná a meditációt folytatni. Sigray rendeletet kapott arra, hogy a közigazgatási hatóságokat hasznló értelemben instruálja. Altábornagy úr, szíveskedjék a felkelők figyelmét ezekre a dolgokra nyomatékkal felhívni és arra figyelmeztetni őket, hogy ilyen cselekmények elkövetése előtt kérdezzék ¹¹³meg azokat, akik iránt bizalommal vannak és elhatározásaiknál hallgassanak azokra.”⁹⁷⁽⁴⁸⁾ Később a miniszterelnök Hegedűst felszólította, ne tájékoztassa a sajtót Lajtabánság kikáltásáról. A miniszterelnökségi sajtóosztály útján pedig felszólította a lapokat, hogy Lajtabánság kikiáltását ne szellőztessék. Azonban a legitimista „Vasvármegye” mégis rendkívüli kiadásban jelentette, hogy kikiáltották Nyugat-Magyarország önállóságát, úgyhogy ennek a híre gyorsan elterjedt.⁹⁸⁽⁴⁹⁾

A felsőőri kormány (amelyben nem volt egyetlen burgenlandi illetőségű személy sem) körtáviratban tette közhírré a független és önálló Lajtabánság megalakulását. Nemzetközi jogszokás szerint is államnak számított volna, ha legalább kettő, már létező állam fölvette volna vele a rendes diplomáciai kapcsolatokat. Ez azonban Lajtabánság egyhónapi léte alatt nem történt meg.⁹⁹⁽⁵⁰⁾ A soproni antanttábornokok előtt Ullein Antal dr. úgy nyilatkozott Hegedűs altábornagy nevében, hogy e játéknak semmi jelentőséget nem kell tulajdonítani, van azonban ennek jó oldala, mert ha a felkelők rendes formában konstituálódnak, bizonyára tartózkodni fognak az atrocitásoktól és a terület rendjén örködni fognak. Ez még mindig jobb, mintha az általuk megszállt területen az anarchia tombolna. A tábornokok készséggel elfogadták ezt a magyarázatot, sőt azt is kijelentették, hogy ilyen irányú információt fognak Párizsba is küldeni.¹⁰⁰⁽⁵¹⁾

Október 8-án Gauthier francia ezredes Sopronban elrendelte, hogy a magyar nemzeti zászlókat mind a magánházakról, mind pedig a középületekről be kell vonni, továbbá eltiltotta a magyar himnusz és hazafias dalok nyilvános helyeken való éneklését, egyúttal mindennemű gyűlést is betiltott. Intézkedését azzal indokolta, hogy Sopron pillanatnyilag nem magyar terület, hanem mint kiürített város az antant fennhatósága alá tartozik és mindent kerülni kell, ami a közrendet és nyugalmat a városban veszélyeztetné.¹⁰¹⁽⁵²⁾ E rendelet hatására a lakosság magyar érzelmű részében franciaellenes hangulatot lehetett észlelni. Ekkor keletkezhetett az a közhit, hogy Hamelin tábornok osztrákbarát. Az akták tanúsága szerint sokkal tárgyilagosabb ember volt, mint későbbi utóda a francia katonai misszió élén, Le Bleu ezredes (utóbbinak neve, már mint tábornoké a II. világháború történetéből ismeretes).

A velencei tárgyalások, illetve az olasz közvetítés híre Felsőőrrre eljutván, Prónay tiltakozó levelet küldött Sigraynak, amelyhez mellékelte egy Bethlennek szóló levelet is. Sigray mindkét levelet 510/eln. sz. alatt október 8-án továbbította Szombathelyről a miniszterelnöknek. E két levelet azért tesszük közzé, ¹¹⁴mert a békeszerződés végrehajtását ellenző, a külpolitikai helyzetet irreálisan értékelő felkelők hangulatát tükrözi:

I.

„Lajtabánság fővezérsege.

Méltóságos gróf Sigray Antal főkormánybiztos úrnak, Szombathely.

Méltóságos uram! A mellékelte levelet azzal az alázatos kéréssel van szerencsénk elküldeni, hogy azt a diplomáciai utak mellőzésével a miniszterelnök urhoz eljuttatni méltóztassék. Kérjük azt is a miniszterelnök

úr tudomására hozni, hogy mi a Lajtabánság területét illetőleg sem az antanttal, sem Ausztriával, sem a magyar kormánnyal tárgyalásba nem bocsátkozunk, hanem kitartunk az utolsó töltényig és az utolsó emberig. Szívességét előre is hálásan köszönjük. Hazafias üdvözléssel

Prónay fővezér. (Gépirat, s.k aláírással.)”

II.

„Nagyméltóságú gróf Bethlen István miniszterelnök úrnak, Budapest.

A hírlapokból jutott tudomásunkra, hogy a függetlenségét kimondott Nyugat-Magyarországról ismét tárgyalni és rendelkezni kívánnak, noha erről már lemondottak, sőt az önvédelemből fegyverbe lépett lakosságot is cserbenhagyták. Ezen eljárás azután annyira elkeserítette az itteni lakosságot, hogy önjerejére támaszkodva kikiáltotta függetlenségét, önállóságát, semlegességét, amelyhez minden község képviselőtestülete aláírásával és községi pecséttel ellátott nyilatkozatban járult hozzá. Amit kimondottunk, abból semmit sem engedünk. Most, amikor már a magára hagyott országrészt minden segítség nélkül a kommunista Ausztriától megszabadítottuk, támogatás helyett parancsokat és parancsnokokat küldözgetnek hozzánk. Kijelentjük, hogy a hátunk megetti tárgyalásokhoz hozzá nem járulunk, s egy talpalatnyi földet oda nem adunk s minden további huzavonát meg fogunk akadályozni s azért azt kérjük, hogy területi engedmények helyett csak gazdaságiakról tárgyaljanak. A jövőben minden kiürítésre vagy lefegyverezésre szóló parancsnak mellőzését kérjük. Hazafias üdvözléssel

Prónay fővezér:”[102\(53\)](#)

Mind a Magyar Országos Levéltárban fennmaradt akták, mind pedig Prónay Pál feljegyzéseinek tanúsága szerint a magyar kormány és Lajtabánság közti kapcsolatok nem mozogtak diplomáciai színvonalon. Ennek magyarázata az alábbi levél szövegében található. Habár Prónay a gépiratot nem írta alá, hitelessége több, mint valószínű. (Vagy elfelejtette aláírni, vagy pedig egy másolat maradt fenn belőle):

„Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr,

1. A Lajtabánság kikiáltása azt célozza, hogy a m. kir. kormányról elháríttassék a felelőség az általa kiürített nyugat-magyarországi területen a felkelő csapatok további ténykedéséért. Lajtabánság tehát, mint önrendelkező territórium az antant és a kisantanttal szemben, továbbá Ausztriával szemben szerepel, – befelé az anyaországgal, illetve Csonkamagyarország törvényes képviselőjével, a m. kir. kormánnyal szemben a megszálló fölkelő csapatok fővezére a m. kir. kormány mandatáriusának tekinti magát és a területi integritás megalkuvást nem ismerő álláspontját kivéve [115a](#) m. kir. kormány minden kívánságát teljesíteni és utasításait követni hazafias kötelességének tartja.

2. A Fővezérség felkéri a m. kir. kormányt, hogy az állandó és közvetlen összeköttetés fenntartása végett katonai és polgári részről egy-egy megbízottat rendeljen ki a Fővezérség mellé. Az előbbi a katonai utánpótlást eszközölné, az utóbbi a külpolitika állandó tájékoztatása végett [sic!].

3. Felkéri a Fővezérség a m. kir. kormányt, hasson oda, hogy a nyugat-magyarországi felkelés ügyét ne engedje egyesek mellék-politikai céljainak számára felhasználni, hogy így az egységesen vezetendő akció a nemzeti ügy kárára szétforgácsolódjék. Hatalmazza fel a Fővezérséget, hogy ha ily jelenséget a hatáskörében észlel, annak megtorlására a legerősebb represszáliákat gyakorolhassa.

4. A Fővezérség áthatva attól a gondolattól, hogy a haza szolgálatára minden önzetlen magyar embernek

össze kell fogni és félretenni minden melléktekintetet, mint a politikát és a királykérdést, abban a reményben, hogy a netáni félreértéseket ezen spontán nyilatkozatával elhárítja – bízva a m. kir. kormány megértésében, tőle várja el azt az anyagi és erkölcsi támaszt, mely az igaz ügyet diadalra fogja juttatni.

Felsőőr 1921. október hó 10-én.

Hazafias üdvözléssel
A szabad csapatok fővezérsége.”¹⁰³⁽⁵⁴⁾

Erre a levélre Bethlen miniszterelnök csak október 17-én válaszolt, amikor hazatért a velencei konferenciáról. Prónay emlékirataiban közzé is tette Bethlen válaszát, amely aztán az ezekből készült válogatás révén az olvasóközönség előtt ismeretessé vált.¹⁰⁴⁽⁵⁵⁾ Gömbös október 8-án levonta a konzekvenciát: bejelentette mind az Etelközi Szövetség „Vezérek Tanácsának”, mind Zadravec tábori püspököknek, mind pedig magának Prónaynak is, hogy a „Feltámadás” legfelsőbb vezetéséről lemond,¹⁰⁵⁽⁵⁶⁾ ami azt jelentette, hogy a felkelőmozgalmat és Lajtabánságot sorsára hagyták. Prónay saját vallomása és soproni jelentések szerint Nagyszentmihályra tette át székhelyét, de leveleit továbbra is Felsőőrről keltezte.

(Folytatjuk)

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Szita Szabolcs: Adatok a háborúellenes és antifasiszta ellenállás Sopron megyei történetéhez (1944–1945) II. rész

116 Szita Szabolcs: Adatok a háborúellenes és antifasiszta ellenállás Sopron megyei történetéhez (1944–1945) II. rész

3. A nyilas puccsal Sopronban is elszabadult a terror, a „felkoncolni” szelleme.¹²⁽⁵⁷⁾ Október 15-én délután a Gestapo soproni székházában Pütz SS-Untersturmführernél (SS-hadnagy) gyülekeztek a nyilaspárt és a Volksbund helyi vezetői. Az esti órákban egyeztették a németekkel – és az időközben a határon át beszivárgott „magyar szakértőkkel” – a várva-várt hatalomátvétel részleteit. Ezen a megbeszélésen Dr. Balogh Kovács Sándortól a helyi nyilas megyevezetői tisztséget Dr. Pap Tibor¹³⁽⁵⁸⁾ vette át. A nyilas vezetők Pütz Gestapofőnök rendelkezésére **117** bocsátották a szerintük letartóztatandók listáját. Ott intézkedtek – a német tisztek jóváhagyása után – többek között párthelyiségük újbóli megnyitásáról, a rendőrség és a közigazgatás munkájába való nyilas beavatkozás módozatairól is.

1. Sopron első bombázása 1944. dec. 6.: az előtérben a Várkerület 66., 68. (utóbb 61., 63.) sz. házainak tetőzete (vö. SSz. 1966, 25). Az 1–5. képeket Bordás Tihamér a háromórás riadó második órájában a Várkerület 64. (ma: Lenin körút 59.) sz. épületéből (Magyar Általános Hitelbank) készítette

2. Ég a Várkerület 119. és 117. (ma: Lenin krt. 100., 98.) sz. ház! Tőlük jobbra a 115–113., 111. sz. és a 109. sz. ház egy része (vö. SSz. 1958, 318; 1965, 98–99)

A felfegyverzett nyilasok a volksbundistákkal együtt résztvettek az éjszaka megindított soproni letartóztatásokban. Ezalatt Pap Tibor körtelefonokkal mozgósította a megye járásainak nyilas párttagjait és besúgóit. A letartóztatások első hulláma egy polgármesteri jelentés szerint 24 főt érintett, két vonakodó városi alkalmazottat éjszakai tartózkodási helyükön kivégeztek.¹⁴⁽⁵⁹⁾ A hatalomátvétel ¹¹⁸következményeként október 27-én a város és vármegye főispáni tisztét a nyilasok egyik helyi vezetője, Várpalotai Vilmos¹⁵⁽⁶⁰⁾ vette át. Az alispáni székbe Somssich Béla került.

3. Az első bombázás: Várkerület 111., 109., 107/a. sz. és a 107. sz. ház egy része (vö. SSz. 1965, 7, 243; 1968, 327)

November első napjaiban a csendőrség és a rendőrség megyeszerte összefogdosta, majd Komáromba hurcolta a kommunistákat, az SZDP és a szakszervezetek vezető embereit.¹⁶⁽⁶¹⁾ Csak néhány, a letartóztatás elől konspiráló, tapasztalt ¹¹⁹mozgalmi vezetőnek sikerült az időleges menekvés.¹⁷⁽⁶²⁾ A munkás szakmai szervezetek helyi legális tevékenysége felsőbb irányítás, helyi vezetők és kapcsolatok hiányában lehetetlenné vált. A fokozott haditermelés, a „totális munka” körülményei között a városi munkásság vezetők, szervezők hiányában szervezett ellenakciókra képtelen volt. De nagyrészt ismeretlenek voltak a konspirációs munka szabályai és lehetőségei is. Az üzemekben fokozatosan kezdetét vette a németek által sürgetett bénítási és robbantási tervek kidolgozása. Megindult a város anyagi értékeinek kiszállítását szolgáló utasítás végrehajtásának előkészítése is.

4. Az első bombázás: a Várkerület 107/a., 105. sz. és a 103. sz. ház egy része (vö. Sopron és környéke műemlékei. Bp., 1956², 302–303).

A szélsőjobb oldali propaganda, a ködösítő és fanatizáló koncentrált támadás a „zsidókérdés megoldása” kapcsán 1944 végén új lendületre kapott. Tetőfokára hágott a komunnista- és szovjetellenes propaganda. A nyilas céloknak, a fasizmus „magasabbrendűségének” a tömegekbe való átültetését szolgálták az Országos Nemzetvédelmi Akadémia szervezése Sopronban is, valamint az intézményekben és hivatalokban heti két alkalommal tartott propagandaelőadások.

A nyilas sajtó¹⁸⁽⁶³⁾ határtalan hazugságokkal, kicsinyes alkudozások és halálos fenyegetések útján próbált híveket szerezni a veszett ügynek, a hungarista „rögvalóságon” kelt „hősi életszemléletnek”. A tízezrekkel felduzzadt város őslakossága – egy elenyésző kisebbségtől eltekintve – mindezt elutasította. Számos nyoma van annak, hogy a legváltozatosabb módon igyekezett kijátszani ^{120a} nyilasok intézkedéseit. Jellemző, hogy a megyei közigazgatás különböző lépcsőiben dolgozó tisztviselők, egyes jegyzők is éltek a nehezen leleplezhető szabotálás módszerével a németek, vagy a nyilas hatóságok egyes intézkedéseivel szemben. Az ügyeket késedelmesen intézték, formai vagy hatásköri kifogásolásokkal éltek, többször mellékvágányra juttatták a nyilasok számára fontos ügyeket.¹⁹⁽⁶⁴⁾

A nyilas törekvésekkel való szembeszegülésről tanúskodik a nyilas „megyevezető” 1944. november 27-i „szolgálati jegye”: „a megyei közigazgatás és tantestület részéről csendes, passzív magatartás uralja a helyzetet, mely több helyen nyilasellenes viselkedésben, vagy szabotálásban csúcsosodik ki”. Pap egyúttal megoldást is javasolt: drasztikus közbelépéssel, kíméletlenül félreállítani „... azokat az embereket, akik ellen ugyan konkrét vádak nem állíthatók, de részükről mindenkor és mindenhol... nyilasellenes mentalitás

és viselkedés nyilvánul meg.”²⁰⁽⁶⁵⁾

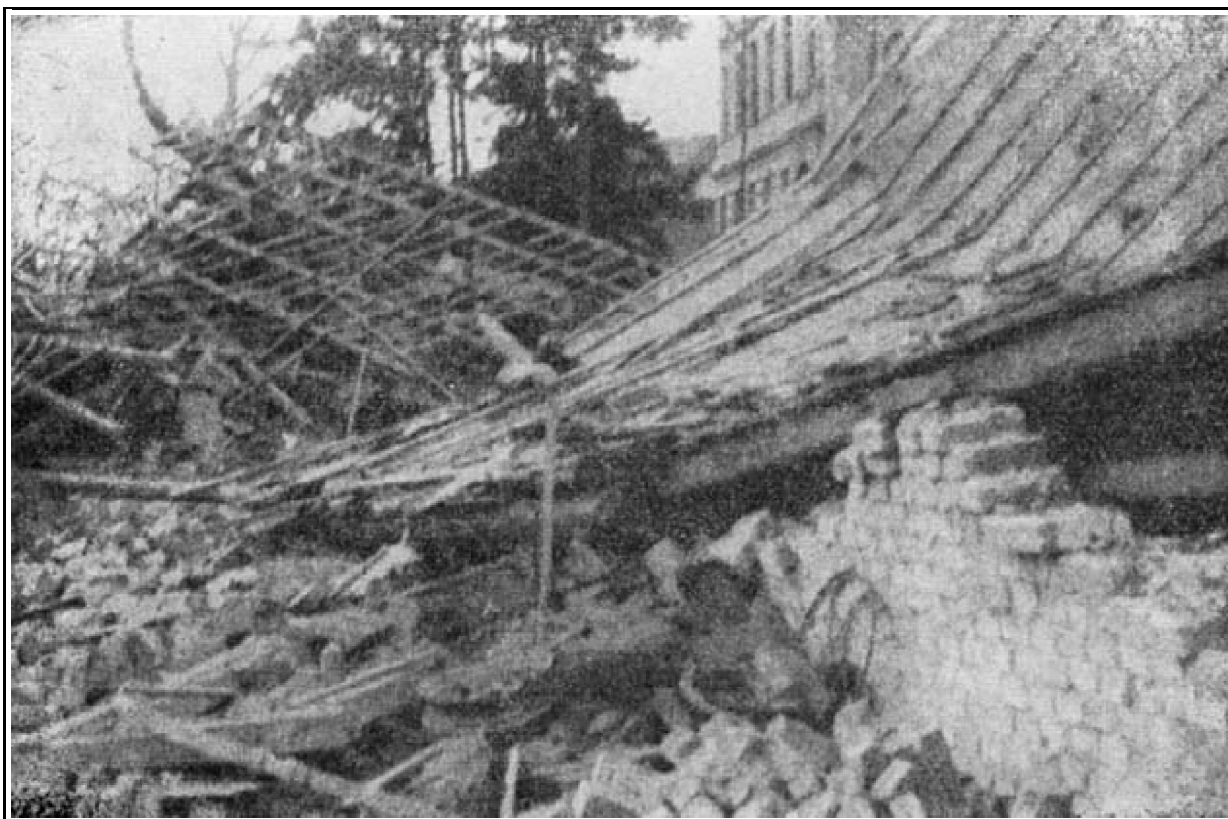
5. Az első bombázás: a Várkerület 103., 101., 99., 97. sz. házak a légitámadás első hulláma után (vö. SSz. 1959, 375; 1979, 9)

¹²¹A határozottabb német- és nyilasellenes akciók szervezését és kibontakozását azonban tovább nehezítette a német egységek nagyarányú felvonulása,²¹⁽⁶⁶⁾ az újabb és újabb fasiszta terrorcsapatok megjelenése a megyében. A megyeszékhelyen is számos alakulat és intézmény²²⁽⁶⁷⁾ zsúfolódott össze. Közel öt hónapig tobzódtak itt az 1919 fehérterrorjában fogant ellenforradalmi rendszer legsötétebb erői,²³⁽⁶⁸⁾ a negyedszázada uralomra vágyó, a németek révén most hatalomra jutott politikai kalandorok. A szinte hontalanná vált, kijátszott „menekültek” tömegei mellett itt lapítottak a számítók és az egzisztenciájukat átmenteni igyekvők is.

6. Az első bombázás után: a Várkerület 66. sz. ház (Székely és társa nyomda) romjai (ma: Árpád u., Ikva áruház).
A 6–8. képeket Borbás Tihamér a légitámadás után készítette

1227–8. Az első bombázás után: a Várkerület 66. sz. ház romjai

123Ezekkel szemben küzdöttek ösztönösen és tudatosan, hol apróbb-nagyobb tettekkel, hol látványosabb, elszánt kiállással a különböző világnézetű, gyakran eltérő politikai felfogást valló személyek. Sokuk alapvetően a fasizmus helyi rémuralmának mielőbbi megszüntetését akarta. A szülőföld pusztulásának és kirablásának meggátlása volt előttük a cél, nem gondoltak társadalmi átalakulásra. Ők voltak a társadalom egészséges elemei, akiket éppen az események kényszerítettek arra, hogy a cselekvés útját válasszák.

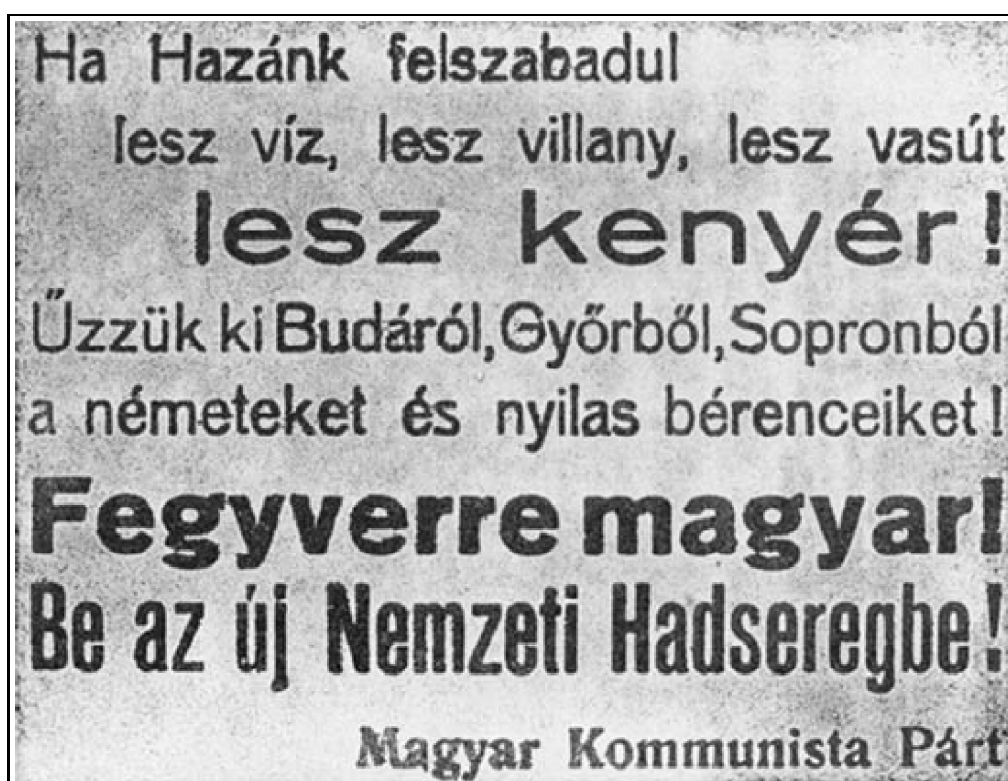
9. A „Jugend voran” soproni kiadása 1944. karácsony

Az eddigi adatok tanúsága szerint a katonai diktatúra megfélemlítő intézkedéseinek sorozata,²⁴⁽⁶⁹⁾ a razziák és házkutatások állandósulása sem tudott gátat vetni a megyében a szabotálásoknak, a nyilas parancsok kijátszásának. Kapuvárott és környékén több olyan megmozdulás történt, amely tudatos előkészítésre, vagy legalábbis eszmei háttérre, továbbá áldozatkész egyéni kiállásra vall. Csítei József pl. elhurcolása előtt rendszeresen megrongálta a kapuvári utcákon állomásozó német gépkocsik külső gumijait. Az általános hangulatot példázza az internálásra ítélt Szalai Vigh Géza magatartása,²⁵⁽⁷⁰⁾ vagy Trucka hungarista „légióvezető” nyilvános kigúnyolása.²⁶⁽⁷¹⁾ A kapuvári ellenállás fontos vonása, hogy a mozgalom helyi vezető aktivistáinak elhurcolása után nem ¹²⁴hunyt ki az ellenállás tüze.²⁷⁽⁷²⁾ A nyilas pribékek helyi öldöklése sem tudott véget vetni a szembenállás változatos megnyilvánulásainak. Nyilasellenesség jellemezte a közeli Röjtök, Muzsaj és Ebergőc lakosságát is.

A sáncárcok, az „erődök”, a tankcsapdák 1944 decemberében elrendelt készítését a Fertő-vidéken éppen úgy szabotálták, mint Ágfalván és Szanyban.²⁸⁽⁷³⁾ A korábbi lengyel menekültek után most támogatásra leltek a katonaszökevények, a különböző okokból üldözöttek. Bújtatták a kiürítésre, vagy németországi szolgálatra kötelezett férfiakat. Általános volt – főleg a falusi tanítók és papok jóvoltából – az elhurcolásra szánt leventegyerekek mentése. Bogyoszlón, Beleden, Kapuvárott, Sopronban szovjet hadifoglyokat,²⁹⁽⁷⁴⁾ Csapod mellett amerikai repülőtszert bújtattak a Vörös Hadsereg érkezéséig. Magas erkölcsiségű, becsületes állampolgárok voltak azok, akik – az életveszélyt is vállalva – menedéket nyújtottak a körözött, illegálisba szorult személyeknek.³⁰⁽⁷⁵⁾

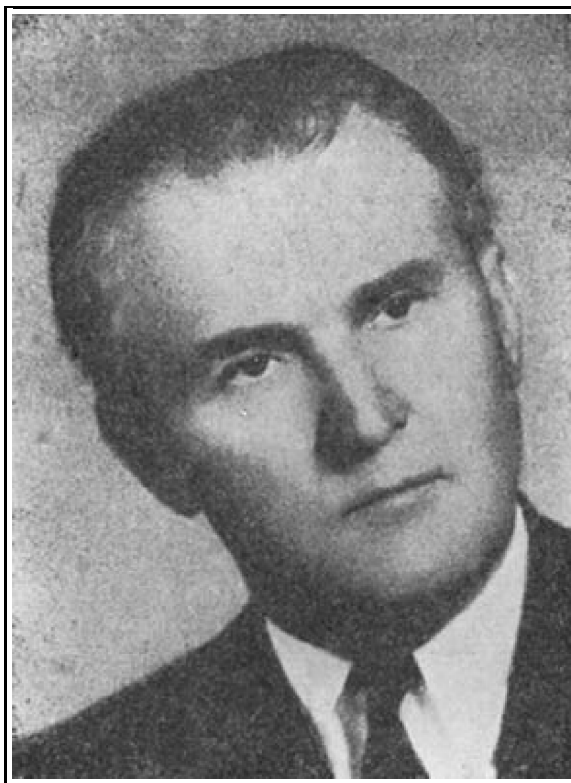
10. Az SS egyik soproni szolgálati helyének bélyegzője

125 11. Az MKP rölapja (1945. január)

126 Tették mindezt a kivégzések, a tömeges pusztulás árnyékában, a bombatámadások rettenetében, a

fasizmus agresszivitásának valamennyi felfokozott megnyilvánulása közepette. 1945 első hónapjai a megpróbáltatások, a kegyetlenkedések, az emberi méltóság teljes lábbal tiprásának új hullámát jelentették. Az objektív körülmények, a fasizmus elkerülhetetlen vereségétől való félelem (másoknál ennek reménye, ill. ígérete) rendkívül kiélezték az ellentmondásokat. Nőtt a feszültség a még rémuralmat gyakorló klikk és kiszolgálói, a visszavonuló vonuló német katonaság, valamint Sopron megye eredeti lakossága között.³¹⁽⁷⁶⁾ Erőteljesen hatott a helyiekre a menekültek sorsa, a Németországba kerültekről szóló vész hírek, ami hozzájárult a kötelező kitelepüléssel szembeni helyi általános ellenszenv terjedéséhez.³²⁽⁷⁷⁾ A levitézlett, politikai és katonai válságba került rezsim bomlását jelezte az általános káosz, az élet- és vagyonbiztonság teljes hiánya.

12. Kreiter József (Kapuvár)

E folyamat során a megye székhelyén több oldalról is megbomlott az összhang a polgári és katonai hatóságok, a német biztonsági erők és a rendőrkapitányság ¹²⁷kapcsolataiban. 1945 elejétől a helyi rendőrség személyi állományának jelentékeny része is elbizonytalanodott, ingadozott. Voltak, akik próbáltak szabotálni egyes nyilas intézkedéseket, előre értesítettek letartóztatandókat, vagy más úton embereket mentettek meg.³³⁽⁷⁸⁾ Ezek többsége a végnapokra gondolva önmagát is menteni akarta. Mégis kitapintható a szembefordulás, meg hasonlítás ténye, amely a letűnőben levő rendszer kiszolgálói számára életre szóló tanulságot jelentett.

13. Lakatos Imre (Kapunár)

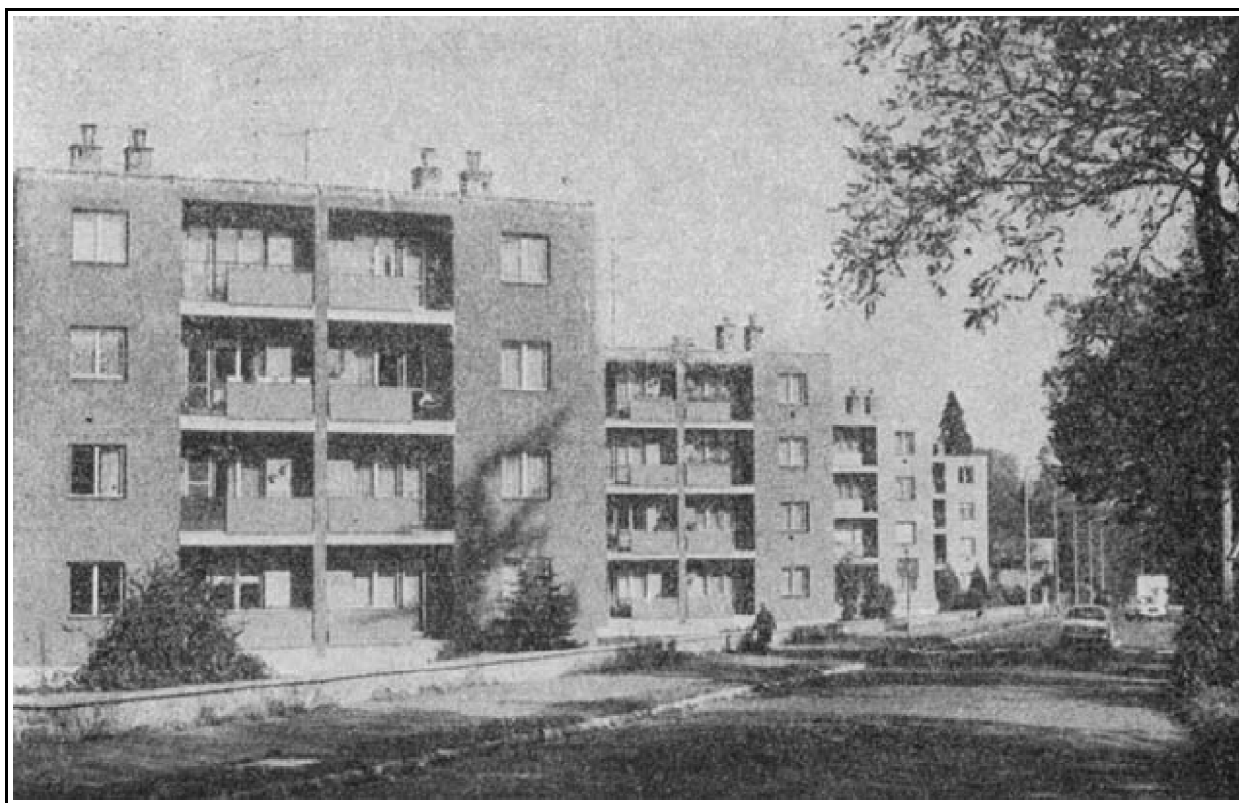
12814. Nyilas röplap

(Folytatjuk)

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Kubinszky Mihály: Gondolatok Sopron mai építészetéről II. rész

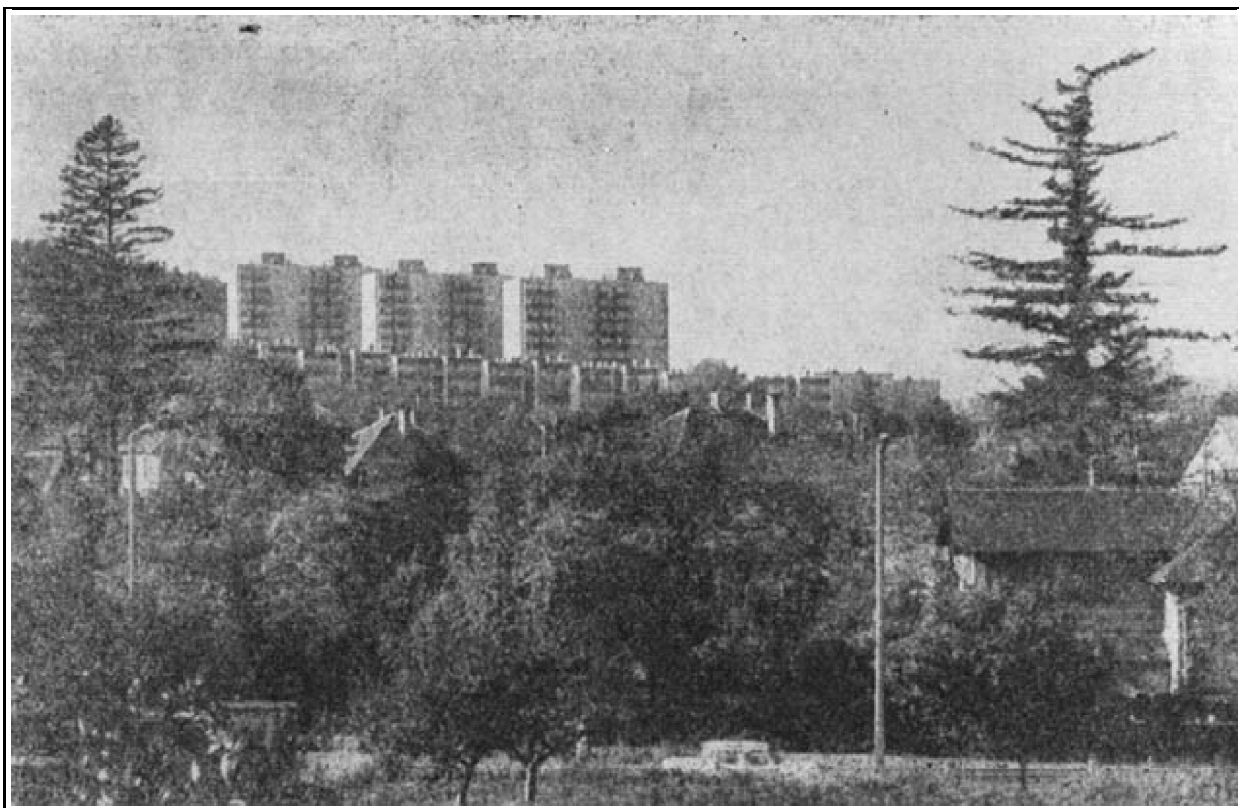
**Kubinszky Mihály: Gondolatok Sopron mai építészetéről
II. rész**

11. A Szabadság körút: az 1960-as évekre jellemző, hagyományos szerkezetű lakóházakkal

7. Az eddig felépült három nagy lakótelepen kívül a városképet ugyancsak meghatározó lakásépítés volt a hetvenes években. Kiemelkedik ezekből – sajnos a szó szoros értelmében is – a Cseresznye sori lakótelep. A gazdaságosság által megkövetelt négyszintes épületmagasság a Szabadság körút felől (11. kép) nézve eltakarja a Nándormagaslat kontúrját: háromszintes épületek kedvezőbbek lettek volna. Az épülettömbök katonás rendben három sort alkotnak, holott a lejtős terep kiválóan alkalmas lett volna ötletteljesebb, teraszos vagy más, a terephez illeszkedő alakzat építésére is. A lassan növekvő növényzet majd remélhetőleg enyhít valamelyest ennek a lakóházegyüttesnek a nehézkességén és esetlenségén, alapjában

azonban a Felső-Lövérek aljában, a város egyik legszebb területén, úgy vélem, jóvátehetetlen hiba történt. Szerencsére a Szabadság körút peremén még az 1960-as években telepített típuslakóházak, melyek a Cseresznye sori lakóházakhoz hasonlóan még hagyományos téglafallal épültek, elfogadható szegélyt képeznek az útvonalnak az Erzsébet kert és a Felső-Lövérek közötti szakaszán. A körút mentén 1965-ben korszerűsített, új 130 nyomvonal mentén – mely városkép tekintetében ugyancsak a rendezettség szépségével mutatkozik – a Felső-Lövér út betorkolása és az uszoda között baloldalt családi házak sora áll: mindössze egy válik ki közülük s használja ki önkényes formaalkotás árán a Vashegyre, Naphegyre nyíló szép kilátást a feléjük fordított nagy, üvegezett nappali szobasárokkal (Szabadság körút 102. sz., tervezője Tolnay Lajos); a másik oldalon úgyszintén kulturált, építészeti rendben különféle nagyságú, többalakos háztömbök sorakoznak, megjelenésüket a szép táji környezet éppen még elnyelni képes. De végül is a Nándormagaslat aljában, mindezekhez mintegy csatlakozva mégis sikerült egy építészeti igen figyelemreméltó beépítés, nevezetesen az Ibolya úton (12. kép), mely Sopron egyik legkulturáltabban rendezett területévé vált (tervező: Tolnay Lajos, Győri Tervező V. Soproni irodája). A hangsúlyt három, tizenegyszintes magasház adja, mindegyik kétlépcsőházas, Z-alapú kompozícióval. Finom érzékkel lett meghatározva helyzetük, alakjuk, egymástól való távolságuk. Magukra vonják a figyelmet, de nem takarták el a Nándormagaslat erdejét. A városhoz tartoznak, s a lakóknak a természettel való közvetlen kapcsolatot biztosítják. Megjelenésük közeli és távoli nézőpontból egyaránt jelentőségüknek megfelelő. Éppen három ház kellett ide, három hangsúly. Kettő kevés lett volna, négy pedig már sok. Házgyári technológiával épültek, mégsem hatnak sablonosnak. A gazdasági követelmények és az esztétikai hatás sikeres találkozását tanúsítják. Ugyancsak kedvező hatású az Ibolya út túloldalán, a három közép magas házzal szemben épült négyszintes lakóház-sor, mely az úttól megfelelő távolságra visszahúzódik és ezzel mintegy megelőlegezi az Ibolya útnak, mint a Szabadság körút és a Nyugati iparterület közötti leendő kapcsolatnak a forgalmi út előkelőségét. A házak mélységben és magasságában a terep lejtésének megfelelően tagoltak (tervező: SZÖVTERV, Jáky György, 1979). Az Ady Endre út sarkán házgyári elemekből épült saroképület is megfelelően kapcsolódik az 131 együtteshez. Külön ki kell emelni azt a sorházegyüttest, mely a magas-házakat követően áll az Ibolya út mentén (tervező: Tolnay Lajos), s mely külső megjelenését tekintve ebben a műfajban a legjobb, amit Sopronban építettek. Kétszer hét egység áll egymásnak hátat fordítva, gondosan lelépcsőzve, és nagyon finom részletképzéssel építve (13. kép).

12. Az Ibolya úton házgyári elemekből épült három középmagas, valamint a zárt beépítésű, hagyományos szerkezetű, ötszintes lakóházak a Deákkúti út felől nézve

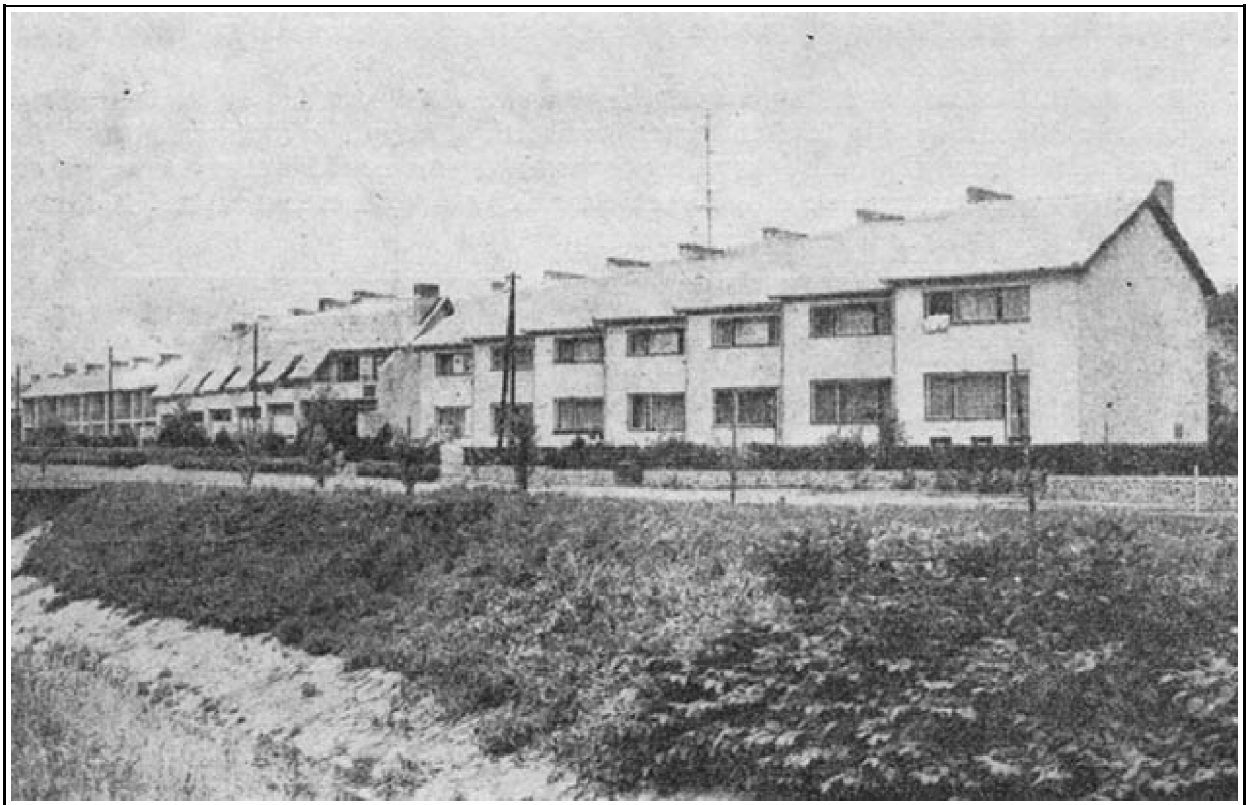

13. Az Ibolya úti középmagas házak és 1950-es években épült családi házak kontrasztja (építészeti léptékváltás). A Besenyő út felől nézve

Sorházakból kisebb lakótelep épült az Ikva északi partján, az egykori Nagyszoda és a Kisuszoda között. A beépítés korszerű. A tervezők (Sólyom Miklós, Kónya István, Kubinszky Mihály–Somfalvi György) kivétel nélkül kétszintes egységeket terveztek (1973–1978), ami az eltérő homlokzatok és a túlzott „fogazottság” ellenére is bizonyos rendet biztosít. Ez a városrész az Ikva-szabályozásnak áldozatul esett vén fűzfák alatt húzódó régi kertekkel mindenestre hangulatosabb volt, mint ma. A fogazott sorházegységek egyes nézőpontokból nagyon is csupasz tűzfalakat mutatnak. Távolra azonban remélhetőleg még egyesíthető a korszerű beépítés és a régi városkép, ha az újbóli elültetett fűzfák majd visszavarázsolják az egykori hangulatot (14., 15. kép).

8. Nem dicsekedhetünk a lakásépítés tetemes hányadát kitevő családi házak színvonalával, akár a Pócsi dombon, vagy az evangélikus temető előtt, a Balfi út és a téglagyárak közötti lejtőn, akár a Bécsi domb tövében vagy a Kurucdombon épült sátoztetős alakzatokat, jellegtelen homlokzatokat nézzük is. Két megdöbbenő csúfságot külön is meg kell említenem. Az egyik a Bánfalvi útnak a hatvanas–hetvenes években beépített kanyarja (a régi csapatkórház és a volt bánfalvi faluvég között), a másik a Szabadság körútnak az Alsó-Lövéri szakasza, a Városligeti út torkolatának kanyarjából feltárló látvánnyal. Mindkettőt a rendszertelenség jellemzi. Nem mintha az egyes lakóházak, melyek itt állnak, rosszabbak lennének a többinél. Ellenkezőleg, van köztük éppenséggel megfelelő is kellő számban. A kortárs építészeti igényeknek megfelelő városkép mégsem „állt össze” egyik esetben sem. A Bánfalvi út baloldalán 133 oromzatos homlokfalal az emeletes lakóházak sora az út ívét is követi, s ezeket az emeletes „kalitkákat” tervező irodai dolgozók ötlötték ki, a hatás mégis primitív. A Szabadság körút látványában a

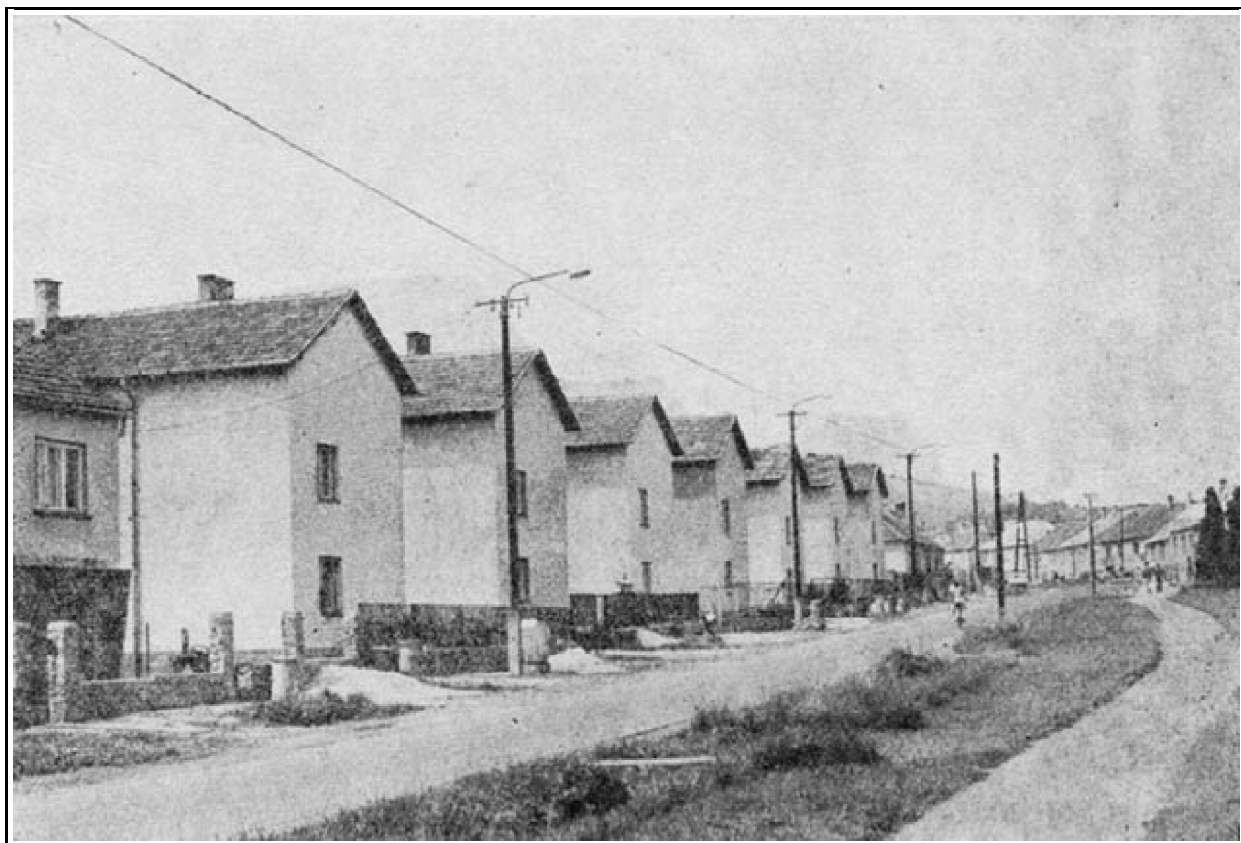
rendszeretlenül álló és egymástól ellentmondásig eltérő alakzatokat itt még a Lővérek táji hatása sem képes elnyelni, a rossz beépítés eluralkodott a táji értéken. Mindkettőért kár. Különösen sajnálatos, hogy a magánertőből épített családi házak nagy hányada alaprajzilag is kifogásolható. Komfortot ugyan már nyújt, mert az ötvenes évektől kezdve az építetők szinte mind ragaszkodnak nemcsak a fürdőszobához, hanem a központi fűtéshez is. De sok épület esetében kifogásolhatók a rosszul bútorozható lakószobák, a felesleges közlekedő helyiségek, az értelmetlen tetőaszimmetriák, az esetleges homlokzatok és az esetek túlnyomó többségében a lakóházhoz biggyesztett üvegezett bejáró-idomacélkalitka, mely gyakran még a külső lépcső fölött is baldachin-karikatúra formájában mutatkozik.

13214. A Fűzfa sori lakótelep az Ikva partján

15. Sorházegység a Füzföldi sorlakótelepen

16. A Bánfalvi út déli oldala: egyenletes épületelhelyezés, sivár, vigasztalan kép

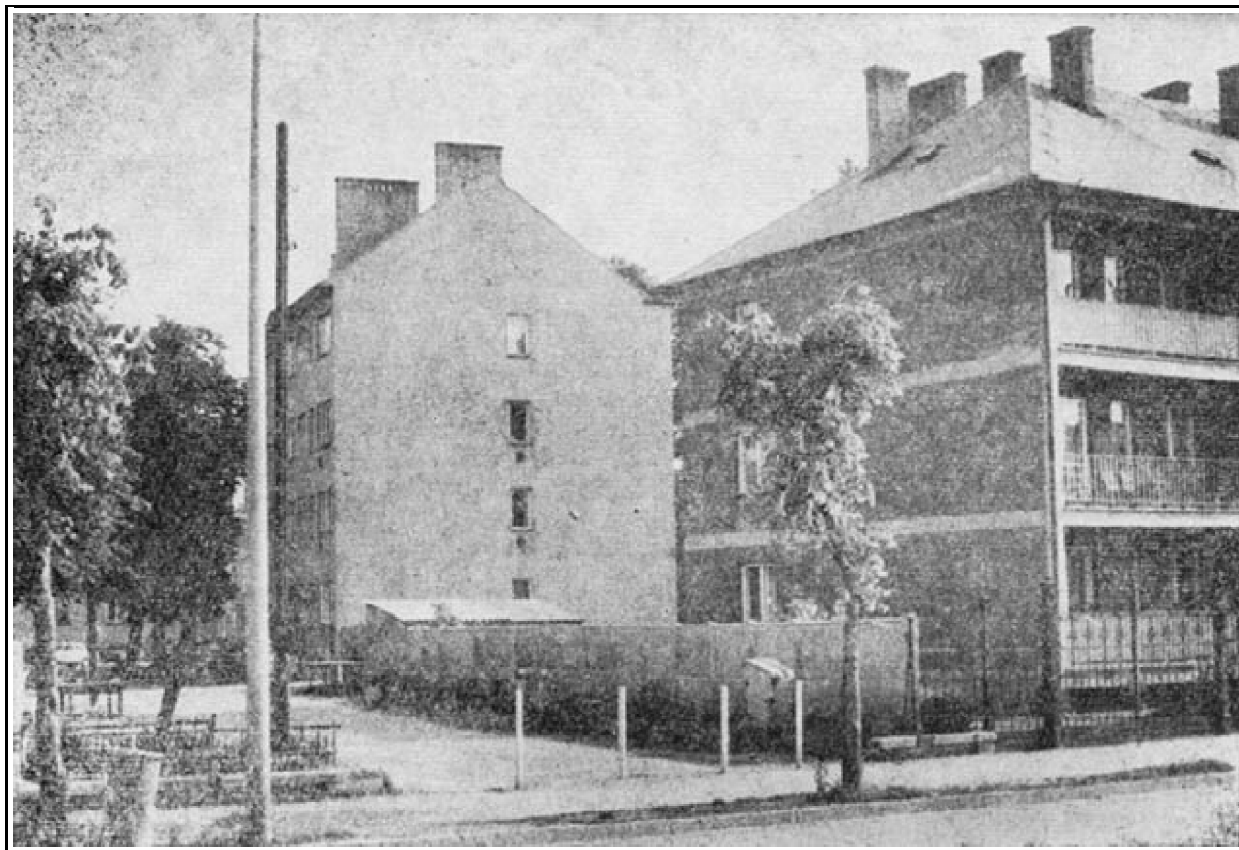
A foghíjbeépítések közül az Egyetem részére épült Bajcsy-Zsilinszky úti lakóházak a városkép szempontjából igen jelentősek, egy elárvult telektömb szegélyén városi kultúrát biztosítottak. Különösen a 3. sz. épület homlokzata figyelemreméltó. A Frankenburg úton, a Rákpatak partján lebombázott házak helyére ugyancsak rendet biztosító, zárt sorú beépítés városképi szempontból előnyös térfalat alkot. Ellenkezően kell megítélni a Kölcsey utcai lakóházakat, melyek a Kossuth utcai egykori Flandorffer-villa kertjének felét és a Táncsics utcához vezető átjáró szegélyét vették igénybe (17. kép). Ezt a Sopron iparosodása történetében is fontos szerepű telepet kulturáltabban kellett volna fejleszteni, semmint a Kossuth utca látványában tűzfalakat véglegesíteni és a ma már műemlékszámba menő századvégi villaépület helyreállításának lehetőségét végérvényesen megakadályozni. Csakúgy nem vált a városkép hasznára a Május 1. tér és Batsányi utca sarkán elbombázott épületsor helyére [134](#) épített lakóház- és cukrászda-együttes, melynek óriás galambdúcszerű ormfala az egykori Deák tér hangulatától teljesen idegen.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Kubinszky Mihály: Gondolatok Sopron mai építészetéről II. rész / 4. A középületek

4. A középületek

9. A magyar építészet az elmúlt évtizedekben kimagaslót a középületek műfajában alkotott. Ha a lakó- és

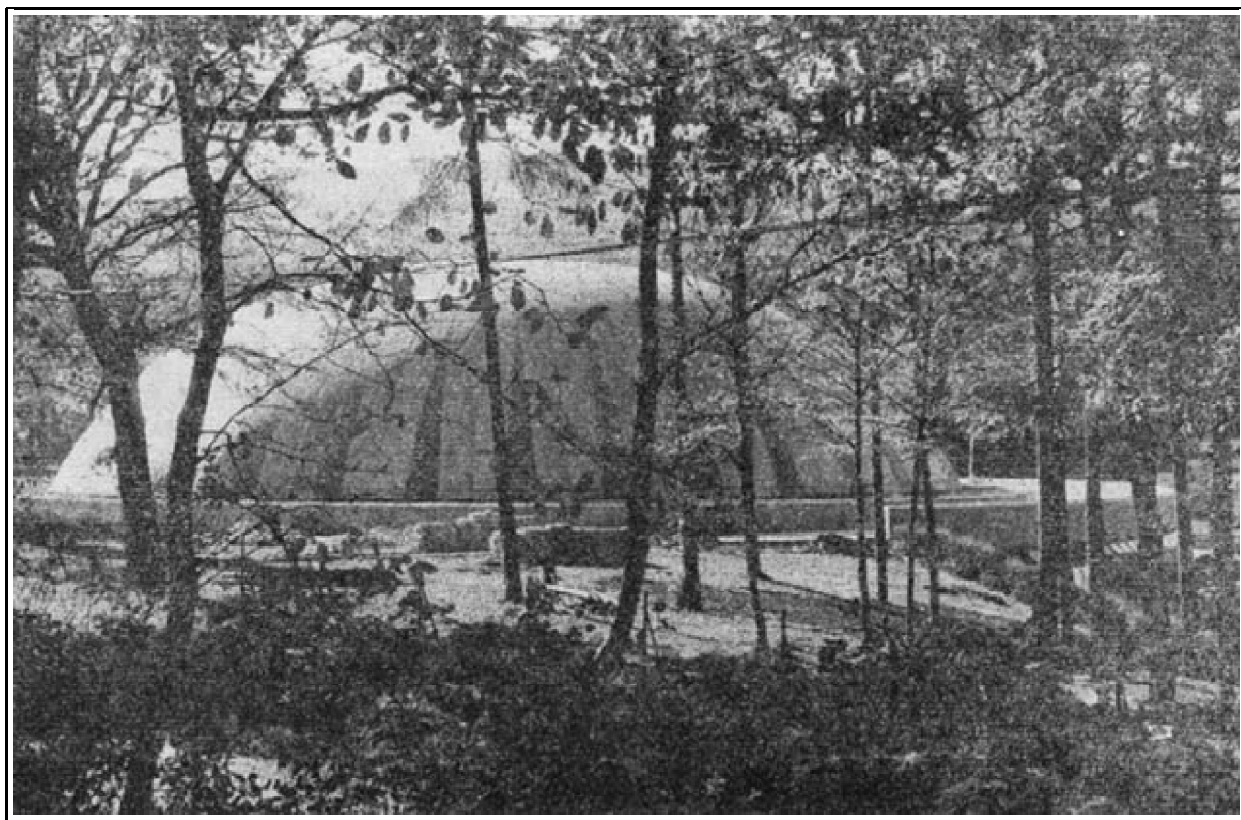
az ipari épületek az épületállomány sorkatonaságát jelentik, a középületek a tisztikart képviselik. A középületek jellegüknél, rendeltetésükénél fogva magasabb szerepet vállalnak a városkép gyújtópontjainak alakításánál. Ezt már a városrendezési tervek is figyelembe veszik a hely kijelölésénél. Ahhoz a nagy építőtevékenységhez képest azonban, mely az országra ma általánosan jellemző, városunk sajnos viszonylag kevés új és jó középülettel rendelkezik. Néhány jellegzeteset közülük kiemelek.

17. A Kölcsey utcai új lakóházak a Kossuth utca felől: takaratlan védfal, az egykori kertes beépítés helyett szomorú visszafejlődés

Az új fedett uszoda (tervező: Tolnay Lajos, Győri Tervező V. Soproni iroda 1975–77), a Felső-Lövérek gyújtópontjában áll, az üdülőterületből lakóterületté sűrűsödő, tájilag is kedves és szép környezetben (18. kép). A 33,3 méteres medence téglányformája és a föléje boruló műanyagkupola gömbszeletje között elvileg ellentmondás érződik, mégis dicsérendő ez a választás, hiszen a Lövér körút ívéhez való külső formai csatlakozás volt itt a legfontosabb szempont, s a tervezőnek a medencetér megfelelő kihasználásával (lelátó és kis fürdőmedence elhelyezésével) az alaprajzi értelmet is sikerült biztosítani. A lejtős terepbe ültetett épület gondosan kihasználja a különféle szintek funkcionális lehetőségét. Így az alsorsori öltözők a napozógyepre nyílnak, a bejárat a tetőkerttel van egy szintben. A kazánház kéményének 135 artisztikussá formált tornya belevész a háttérbe, a parkoló az előkert és az épület közé simul. S amilyen kulturált benyomást kelt az épület külseje, olyan tetszetős végül a belső tér is (főleg az volt, amíg különféle feliratokkal és plakátokkal tele nem akasztották). Itt a színegyüttes a meghatározó: a medence türkizkék csillogása, a padló barna burkolata és a falburkolat vörösesbe hajló felülete a fehér-barna mintás áttetsző kupolán át természetes fénnel is megvilágítva, egyszerűségében is nemes jelleget biztosít. Az uszodával

szemben a kortárs építészet elegáns alkotása a társasház méretű vízügyi épület (tervező: dr. Winkler Gábor, Győr-Sopron megyei Tanácsai Tervező V.), a Felső-Lövérek múlt századbeli villaépületeihez mintaszerű homlokzatával nemes kontraszttal csatlakozik.

18. A fedett uszoda (Szabadság körút): mintaszerű alkalmazkodás a terephez, artistikus részletek

A város másik nagy nyeresége az új pályaudvar-épület (1975–1977, tervező: Szánthó Gyula, GYSEV). A Mátyás király utca tengelyében álló óratorony (mely a központi fűtés kéményét is magában foglalja) az állomásépület funkciójának klasszikus városképi megjelenése. A belváros felől közelítő (19. kép) a finoman tagolt homlokzatot már-már sejtheti, de az érdemben csak az előtérre érkező előtt tárul fel. A vágányzat mellett az épület – műfajának megfelelően – hosszan húzódik végig és a funkciónak, valamint az előtér és az Állomás utca helyzetének megfelelően tagolt. A központi állítótorony tömbje uralja az együttest. Nemes architektúra minősíti az alkotást. Jó arányú a jegyváltó utascarnok is a galérián elhelyezkedő étteremmel. Az állomáselőtér forgalma gondosan szervezett. Az épület pálya felőli oldalát (20. kép) széles fogadóperon és egy szigetperon szegélyezik. Utóbbihoz aluljáró vezet. Nagy kár, hogy ennek nincs az állomáselőtér forgalma alatt átvezető nyúlványa a város felé. A peronokat modern hatású, rácsos acélszerkezetű perontetők fedik, melyek ugyancsak hozzájárulnak az állomás korszerű építészeti látványához.

136A Lackner Kristóf utca mentén 1966-ban épült az autóbuszpályaudvar, melynek funkciója időközben mindinkább a környéki járatok indításában és fogadásában mutatkozik. (A kezdetben ide irányuló helyi járatok a várost ma átszelik.) Az épület megjelenésében szerény, a vasút és az autóbuszállomás bizonyára egymás mellé kíváncsoztak volna. Kár, hogy e két közlekedési ágazat végpontjának rendezése között egy

évtized, és ennek következtében két kilométer távolság mutatkozik.

Az Alsólövér úti vasúti átjáró gyalogosforgalma folyamatosságának biztosítása céljából 1967-ben vasbetonszerkezetű, aszimmetrikus és alaprajzilag is íves vonalvezetésű, karcsú híd épült a vágányok fölé (SSz. 1980, 34). E létesítmény kis volumene ellenére eleganciájával a kortárs építészet jeles képviselője Sopronban (tervező: Huszár Gyula, ÚVATERV).

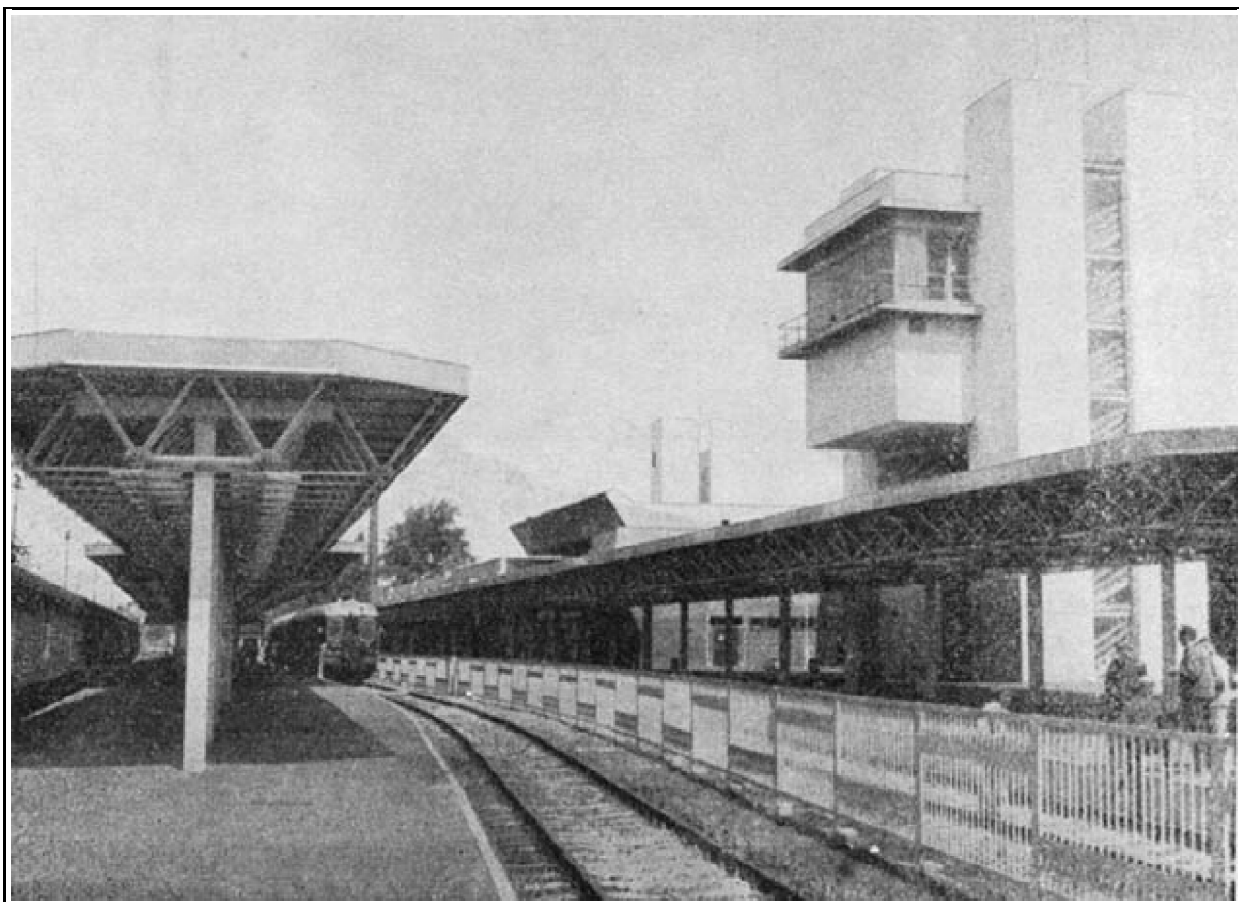
A Felső-Lövérek aljában, az Egyetem botanikus kertjének város felőli végében a hetvenes években egymást követően kollégium, étterem és könyvtár épült (tervező: Kiss Imre, ÁÉTV). Önmagában mindegyik átgondolt alkotás, sajnos esetleges elhelyezésük és az egymástól eltérő homlokzati megjelenésük miatt az együttes nélkülözi a joggal megkívánható összhangot. Reprezentatív megjelenést csillogó alumíniumburkolatával és napvédő lamelláival egyedül a könyvtár tömbje nyújt (1978). Elrendezése szokatlan, mert a könyveket nyitott polcos rendszerrel fent, az első és a második emeleten tárolják, a földszinten az igazgatási helyiségeken kívül kis tárgyalóterem és a műemléki könyvtár helyezkednek el. Az épület tömbje felfelé kiugrásokkal bővül, jó arányú.

A régi Lövér szállóval szemben az egykori lóversenypálya helyén épült fel a SZOT–KPVDSZ 600 ágyas üdülőszállója (1973, Cserhalmy József–Hegyi György, Győri Tervező V.). Az épület kvalitását bizonyítja, hogy az önkényes alakú, hatalmas tömb jól illeszkedik az erdős tájba. A középfolysós alaprajzi rendszerben épült nyolcszintes főtömb minden szintjén az üdülők napozásának biztosítására mellvédjükkel a homlokzatrendszerbe illő teraszok épültek. Kár, hogy az étkező-étterem tömbjének teteje nem kertesített, s így az üdülők szobáiból sivár képet mutat, holott a szálló másik oldalán valóban kulturált kertkialakítás látványa tárul fel. A Lánzséri úton már néhány évvel korábban (1968) felépült a SZOT szálló-üzeméhez csatlakozó szép vegyész-üdülőépület (Erdeős László, Győri Tervező V. Soproni irodája).

A növekvő idegenforgalom részére 1965-ben nyitották meg a régi turistaház maradványához csatlakozóan az akkor Fenyves, ma Lövér-szállónak nevezett 126 ágyas étterem-bár-szálló-együttest (tervező: Perczel Dénes, KÖZTI), melynek sivár főhomlokzatát a soproniak gyakran bírálták. Az épület kompozíciójának mégis érdeme, hogy kulturált létesítményként áll a Károlymagaslat oldalára felkúszó erdő előtt, szép parkosított előtérrel, a táji környezethez illő nagysággal és jó tagoltsággal. Átalakítását, bővítését 1981-ben kezdték meg (dr. Winkler Gábor, Győr-Sopron megyei Tanácsi Tervező V.). Sopron másik új szállodája, a Lokomotív (tervező: Medvedt László, LAKÓTERV) a volt hadapródiskola sport- és fürdőépületének átalakításából létesült. Ilyen funkcióváltást vajmi nehéz egy épületromon keresztülvezetni, az eredmény ezért bizarr és városképileg semmitmondó maradt. Annál figyelemreméltóbb Medvedt másik soproni alkotása, az 1968-ban megnyílt új piac (21. kép), melynek átriumában az árusítók padsorait két nagy méretű vasbeton ernyő fedi. A virágok, gyümölcsök, és a piaci élet színes forgatagában minegy elvész ennek a feladatnak nagyvonalú építészeti kerete.

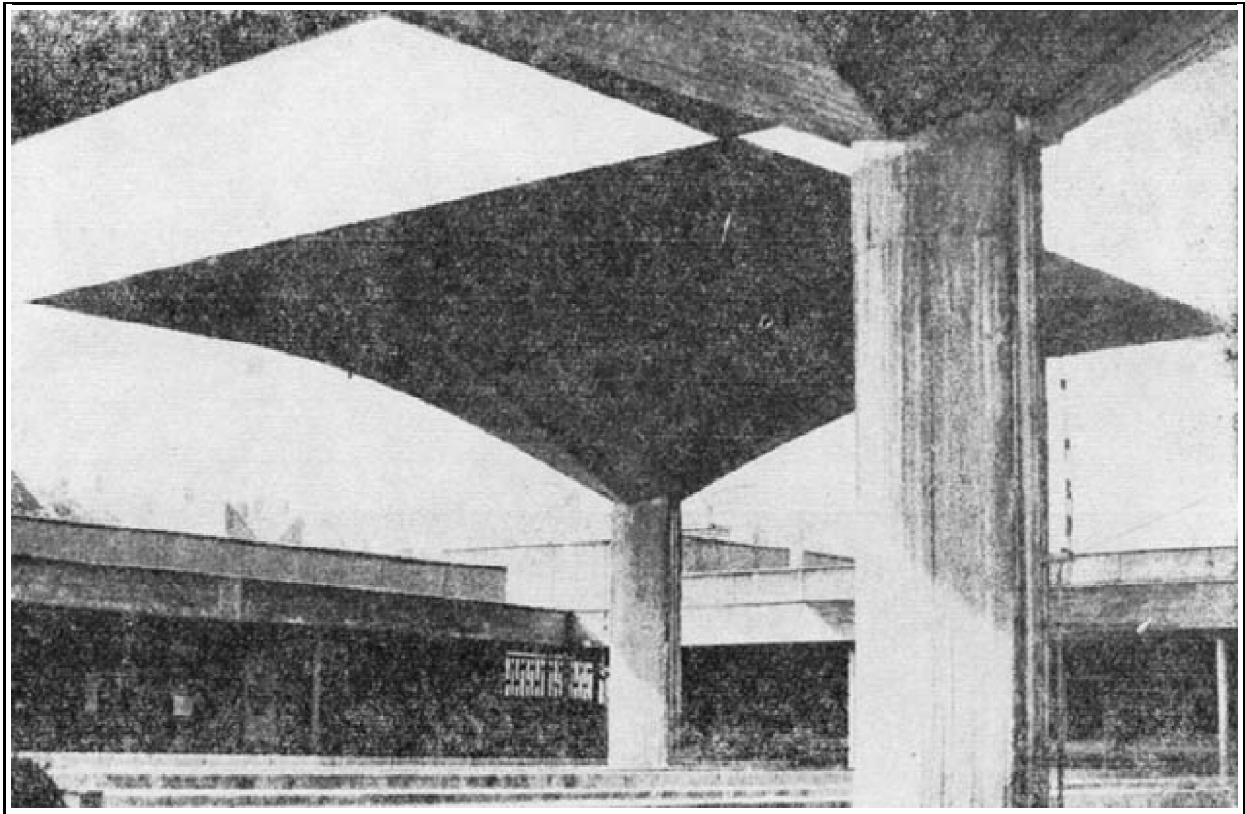
Sopron legújabb szállodája (mely az egykori külvárosi vendégfogadó patinás nevét viseli), a Palatinus ugyancsak szép környezetbe épült: az Új utcában, a műemléki belvárosban foghíjat zár. Homlokzata igénytelen, s a tátongó, nagy bejáró, megint csak áldatlan követelmény lehetett a tervező részére (Újvári Rudolf, Győr-Sopron megyei Tanács Tervező V., 1981). A belső kialakítás annál figyelemreméltóbb (Németh István), de dicséretes az épületnek környezetéhez alkalmazkodó kompozíciója is.

137 19–20. A GYSEV új pályaudvara előlről és a vágányok felől

138 A Borforgalmi Vállalat Kossuth utcai telepének korszerűsítése során az utca képét megfiatalító, reklámhatású épület létesült (22. kép), földszintjén élelmiszerüzlettel (tervező: Vajda Gyula, Győri Tervező V. Soproni iroda, 1972–73). Az ötletes kompozíció jól illeszkedik a Kossuth utca előkertes, szabadonálló beépítési rendszerébe. Ugyancsak ötletes kialakítású a Pócsi domb mögött, az erdő szélére telepített üdülő, az ún. „hómarógarázs” (1980. Hidasi Jenő), melyek építészeti megfogalmazása kiérlelt és meggyőző. A modern építészet tetszetős alkotása az északnyugati városrész közelében, a bevezető főforgalmi út mellett létesített benzinkút és a hozzá kapcsolódó bisztró-, autóklub- és üzlethelyiség-együttes (tervező: dr. Winkler Gábor, Győr-Sopron megyei Tanácsai Tervező V.). A Bécsi dombon épült Hubertus-étterem (Csapó György, Győr-Sopron megyei Tanácsai Tervező V., 1967) ugyancsak tetszetős kívül és belül egyaránt.

21. Az új piac: keretes beépítés, középen két nagy vasbetonernyővel

Az irodaépület műfaját a Múzeum utcai MTA Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézet székház képviseli (1972, tervező: Varga László, Győri Tervező V. Soproni Iroda). Az előregyártott vasbetonváz rendszerét a homlokzat híven tükrözi és jól megoldott a szomszédos beépítésekhez illeszkedő csatlakozás is.

10. Az iskolák (23. kép) közül a Kőfaragó téri lakóteleppel egyidejűleg létesített 8 tantermes általános iskola kiegyensúlyozott építészeti alkotásként illeszkedik a városszerkezetbe és a városképbe (tervezők: dr. Winkler Oszkár és Varga László, Győri tervező V. Soproni iroda). Az Alsó-Lövérek tövében álló, a harmincas években diáktotthonnak épített, majd az 1950-es években romjaiból újjáépített „Hunyadi János” 8 tantermes általános iskolát (24. kép) 1979–80-ban bővítették és átépítették (építész: Hidasi Jenő, Északdunántúli Tervező V. Soproni irodája). Az előregyártott elemekből összeállított új tömb acélvázaz összekötő szárnyakkal csatlakozik a régihez. Az épületegyüttes korszerűsítése során választott erős homlokzatszínezés szokatlan, s úgy vélem, a régi épülettömbhöz nem illik. Az együttes funkcionális megoldása azonban [139](#)kifogástalan és a város bizonyára legjelentősebb iskolaépületét eredményezte, ami a jól kiegyensúlyozott tömegtagozódással városképileg is kifejezésre jut. Az Északdunántúli Tervező V. Soproni irodája által kifejlesztett óvoda tervcsaládból (építész: Vajda Géza) a városban öt egység épült fel.[8\(79\)](#) Az épület alaprasterét a kommunális vázszerkezet 3,60 m-es egysége képezi. E kötöttség ellenére is sikerült az építészeti rendet és az esztétikai igényeket egyaránt tükröző épületeket létrehozni.

A Lenkey úti új rendelőintézet (tervező: Ujváry Rudolf, Győr-Sopron megyei Tanács Tervező V., 1970) Arkay Bertalannak 1940-ben épült OTI-rendelőjének közelében a régi épület kiegészítését szolgálja, tiszta alaprajzi rendszerrel a lakónegyed zárt sorú beépítésébe illeszkedik. A napsugárzás ellen védő

lamellarendszer sajátos homlokzatot biztosít ennek az alkotásnak. A kórházegyüttes az idegosztály új épületével gazdagodott (tervező: Ujváry Rudolf, Győr-Sopron megyei Tanács Tervező V., 1973).

22. A Borforgalmi Vállalat székháza (Kossuth u.)

Sopron későn jutott korszerű és önálló kereskedelmi egységhez, 1980-ban nyitották meg a Várkerület mögé tervezett üzletsornak első egységeként az Ikva-áruházat (tervező: Bödök Miklós, Győr-Sopron megyei Tanács Tervező V.). A nagyszabású városrendezési elképzelés (Foltányi Miklós és dr. Winkler Gábor, Győr-Sopron megyei Tanács Tervező V.), mely az Árpád utca és a Torna utca közé (sajnos a szép Füredi-kert feláldozásával) feszíti be azt az új vonalat, egyelőre torzó, mert csak az egész üzletsor és a hozzá csatlakozó vásárlóút megnyitásával válnék érthetővé és tetszetőssé. Az Ikva-áruház tehát háttal áll a városközpontnak, még pedig a rakodótér meztelen bemutatásával, bántó módon. Építészetiileg az sem meggyőző, hogy a külön szervezeti ¹⁴⁰egységek (iparcikk és ruházat) miatt a belső elrendezést ikresítették; két iroda még elfogadható, de két lépcsőház mégis csak túlzás ebben a nagyságban. Soproni létemre nosztalgiával gondolok az országban épített sok szép áruházra, a szombathelyi, a székesfehérvári és a városképileg különösen tetszetős váci áruházra. Nekünk ilyen miért nem juthatott?

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Kubinszky Mihály: Gondolatok Sopron mai építészetéről II. rész / 5. Ipari építészet

5. Ipari építészet

11. A színvonalas modern ipari építészetnek a húszas évekig visszanyúló hagyományai vannak Sopronban, amikor a Füredi Oszkár által tervezett Selyemipar-gyárépületek a Kőszegi úton felépültek. Nagyszabású építészeti elrendezése miatt az ország határain túl is ismertté vált az épületesztalosárugyár, ma az ÉPFA soproni gyáregysége (tervező: Winkler Oszkár, Győri Tervező V. Soproni irodája, 1950–1951)⁹⁽⁸⁰⁾, mely a magyar ipari építészet fellendülésének korában létesült. A gyártócsarnok, a raktártömb, a szociális és irodahelyiségek egybefüggő tömbje az érett funkcionalista építészet kiváló példája marad. A soproni ipari létesítmények rekonstrukciója ezt követően hosszú ideig alig hozott létre építészeti is értékes műveket. Mindössze az Autófelszerelési Vállalat irodaépülete és nagy gyártócsarnoka (tervező: Horváth László, ¹⁴¹Győri Tervező V.), majd később ennek a telepnek a bővítése, továbbá az 1979-ben felépült téglagyári csarnoknak említése szükséges.

3. A Jereván lakótelep iskolája

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Kubinszky Mihály: Gondolatok Sopron mai építészetéről II. rész / 6. Összefoglalás

6. Összefoglalás

12. Tisztelettel kell adózni annak az építőmunkának, mely az elmúlt negyven év alatt az akkor 42 000 lelket számláló város ma 58 000-re nőtt lakossága részére méltó építészeti keretet tudott teremteni, s a lakáshiányt évtizedes fáradságos munkával jelentősen enyhítette. Ebben az állam és az egyének

áldozatvállalása egyaránt megmutatkozik. Ilyen mértékű hirtelen építőtevékenység nem mindig a legalkalmasabb kifinomult építőművészeti elképzelések maradéktalan megvalósításához. A magánérs lakásépítés az erőfeszítések kényszerű jegeit mutatja, az állami lakásépítés az ésszerű takarékoság puritanizmusával jelenik meg. A társadalmi felemelkedés remélhetőleg nemsokára eléri azt a szintet, amikor az egyén ízlése is odáig fejlődik, hogy épületével kulturáltan tud beleilleszkedni a közösségbe. (Csakúgy, mint például ruházatával.) Ami a középületépítést illeti, annak a legutóbbi években sok szép példáját láthatjuk Sopronban. Sajnos nem eleget ahhoz, hogy azt állíthassuk, korunk építésze csakúgy kiveszi részét városunk formálásából, mint a történeti stílusjegyekkel jellemzett régebbi időszakok. Ezért a városépítés és a lakásépítés elemzett 142 egyes hiányosságai miatt félok, hogy a közelmúlt soproni építőtevékenysége még nem éri el sem a mai magyar építészet általános színvonalát, sem a történeti időkből megszokott élenjáróságát. Meg kell jegyezmem, hogy ezért semmiesetre sem az országos, megyei vagy helyi hatóságok és építési szervek hibáztathatók, ellenkezően. A Sopron város területére egymás után kiírt országos tervpályázatok (az északnyugati városrész, a sopronbánfalvi lakótelep, a Frankenburg út és az Egyetem környékének rendezése, a szabadidőközpont) a terveket különböző szinten vizsgáló és bíráló szervek és bizottságok lelkiismeretes tevékenysége önmagában is bizonyítja a gondoskodást és a gondosságot. Sokkal inkább egy a város építészeti gondjait magáénak valló tervező építész erős karakterét hiányolom, olyan egyéniségét, aki céltudatos módon képes lenne arra, hogy egy fiatal építészgárda segítségével színvonalas és fantáziadús elképzeléseit következetesen valóra váltsa.

24. A Hunyadi János általános iskola (Hunyadi u.)

Arra a kérdésre, hogy korunk építésze méltón zárkózik-e fel a történeti építészet ismert soproni

hagyományaihoz, végleges választ bizonyára csak a történeti távlatból ítélő utókor adhat. A kortárs építészet időszakába eső fél évszázados építőtevékenység rövid áttekintése nyomán megállapítható, hogy az új építészet hazai kibontakozásának éveiben Sopron a vidéki városok között élen járt. Az is pozitívum, hogy átmeneti érvényű áramlatok Sopron építészetét elkerülték. Érdemként kell értékelni az új lakótelepek közül a Kőfaragó térinek és a József Attiláról elnevezettnek építészeti megjelenését, valamint az Ibolya úti középmagas házakat. Mindezek városképi megjelenésükkel az összehasonlítást más hazai városokkal jól megállják. Helyes koncepció alapján lelkesen és szívósan dolgozott az elmúlt időben a műemlékvédelem is Sopronban, s e műfajban városunkban valóban kimagaslót sikerült alkotnia.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Keszei Dénes: A hatféle jobbágYTEHER a nagycenki uradalmakban

Keszei Dénes: A hatféle jobbágYTEHER a nagycenki uradalmakban

1. A jobbágyság múltbéli terhei között a közvéleményben általában kétféle terhet szoktak emlegetni és érteni: a dézsmát és a robotot. Igaz, a két legsúlyosabbat. Viszont ezen kívül is volt jócskán megterhelő szolgáltatás. Az első kettő mellett még további négy kötelezettséget kívántak meg a jobbágyságtól és zsellérségtől: még pedig az ún. ajándékozást (borjú, lúd, tyúk, vaj, tojás stb.); fonást (kender, len); hosszú fuvart és urasági adót.

Előljáróban elmondjuk, hogy a zsellérség általában mindennek a felét fizette, mert helyföldje nem volt, legföljebb irtásföldje.

2. Az úrbéri kötelezettségek egyik része a dézsma.¹⁴³ Tulajdonképpen kétféle dézsma volt: a tized és a kilenced. Mind a kettőt terményeiből és állatjaiból kellett a parasztnak szolgáltatnia. A tizedet (*decima*) az egyháznak, a kilencedet (*nona*) a földesúrnak István király óta évszázadokig csak a papi tizedet fizették. A kilenced fizetésére 1351 óta kötelezi a törvény a jobbágyokat. Végeredményben ez a kétféle dézsma együtt a jobbágy termésének és állatjainak ötödrészét teszi ki. Eredetileg csak gabonából és borból kellett tizedet adni.

Az egyházi tizedet a XVI. századig maga az egyház szedte be. Ettől kezdve a behajtást bérbeadta az államkincstárnak, vagy a falunak, vagy a földesúrnak.

¹⁴³A bíró az adott időpontban összehívatta a falu népét és feleskette őket, hogy igazat mondjanak. A kiküldött dézsmás felvette az adatokat, utána a tényleges dézsmálás a mezőn történt. A dézsmás joga volt a talált többlet elkobzása. A bíró nem fizetett dézsmát.

A XVI. századból, pontosabban 1557-ből csak szőlődezsmajegyzék maradt fenn, mely elárulja, hogy a

lakosság legnagyobb része szőlőműveléssel is foglalkozott. A „Krajcáros bordézsma” feliratból megtudjuk, hogy a papi tizedet pénzben váltották meg a termés arányában. A jobbágyoknak egyenként 1 1/2–24 akó (*urna*) közötti mennyiség termett (1 akó = 54 liter). A jegyzék szerint Cenk dézsmája kitesz 698 akót, Dávidcenké 272-t. A dézsma összege Nagycenken 9 fl 30 dénár, Dávidcenken 3 fl 62 dénár.²⁽⁸²⁾

Az 1639-ben a Wesselényi-féle összeesküvésből ismert Nádasdy Ferenc (III.) idején készült ún. urbárium így szabta meg a dézsmával kapcsolatos kívánságokat: „Mindenféle őszi és tavaszi vetésből dézsmával tartoznak. Az kiknek irtásföldek is vagyon, dézsmával és földköböllel tartoznak, de az földköből helett 20 pénzt adnak. Az vidékiek minden hold földről 1-1 köböllel tartoznak, azonkívül dézsmával is. Méhből és báránybul azonképpen tizeddel tartoznak, és kecskefiből is.”³⁽⁸³⁾

1767 áprilisában, Széchényi Antal földesurasága idején készült községi beszámolóban a dézsmára vonatkozólag ezt írták: „Kilencedet semminemű termésünkből nem adtunk. Nem is tapasztaltuk, hogy más Dominiumokban is szokás lett volna, hanem helyette szoktunk minden esztendőn helyadót fizetni, ajándékot, hosszú fórt adni, kendert fonyatni.”⁴⁽⁸⁴⁾

A XVIII. század végén Széchényi Ferenc, majd István idején sem adtak a cenkiek dézsmát, de helyette robotolniok kellett. A papi tizedet viszont bérbe vették, s azt be is szedték. Egy 1820-ból származó ilyen jegyzék:

„Szalmabéli dézsmagabonának tabellája⁵⁽⁸⁵⁾

Nagyczenk–Kisczenk–Bóz–Hidegség

Búza		Rozs		Árpa		Zab	
kereszt	kéve	kereszt	kéve	kereszt	kéve	kereszt	kéve
267	5	836	3	122	–	291	–

Ebből kijár a czenki, bózi, hidegségi plébánosnak

15 kereszt

A czenki, bózi, hidegségi bíró engedelve

30 kereszt

A kisczenki birkásnak, pásztornak, foglároknak uraság mezzeje őrzéséért

55 kereszt

Szalai József pajtabíró”

Bárányokból is volt dézsma. A pásztornak volt 113 db, dézsmája 9 db. A csordás 55 bárányából 3 db-ot adott. Szeneczei János zsellér 7 db után 16 krajcárt fizetett. Az összes jobbágybirka Nagy- és Kiscenken 514 db volt, leadtak 16 bárányt és 12 fl 36 kr-t.

¹⁴⁴³. A legsúlyosabb jobbágyteher a robot volt. Ez kézi munkából (gyalognapból) vagy kétmarhás robotból állt.

Az 1639-es urbárium robotkötelezettségeket nem jelölt meg, mert a községben majori gazdálkodás nem volt. A XVIII. században e kötelezettségeket így jelöli meg a községi beszámoló: „Minden héten 1 napot 2 marhával, vagy pedig a helyett 2 napot gyalog szolgálunk.”

Széchenyi Antal gróf és az Esterházy grófok, valamint a plébánia ellen Mária Teréziához 1765-ben beadott kérvényükben⁶⁽⁸⁶⁾ a jobbágyság elpanaszolták, hogy a fentiekben túlmenően aratás idejében két hétig minden nap szolgáltatják, máskor a heti két nap helyett 3 napot is elhajtják őket. „Az, mi legsúlyosabb – írják –, hogy a téli robotot nyári legjobb üdőben szolgáltatják le, holott egy nyári nap többet ér.”

A jogtalan és túlzásba vitt robotterhek miatt gyakoriak voltak a paraszmozgalmak. Ezek lecsendesítésére adta ki Mária Terézia 1767-ben úrbéri rendeletét, amelyben egy egész telek robotját évi 52 ígás, vagy 104 kézinapban szabta meg. Itt megjegyezzük, hogy a cenki jobbágyságoknak legfeljebb félhelyük volt, így kötelezettségük felére csökkent.

Széchenyi Ferenc már utasításban adta tisztjeinek, hogy ne merészeljenek az urbárium előírásain túl munkát kívánni a jobbágyságtól. Egy 1820-ban kelt „Robotmutató” pl. a Vám utcai Filázt Adámné robotját így határozta meg: Előírás 76 gyalognap, ezen kívül 3 nap büntetésért, 3 nap fonás helyett, 4 nap hosszú fuvar helyett, összesen 88 nap. Leszolgált 94 napot, tehát előre szolgált 6-ot. A robotkimutatásokat ellenőrizte és aláírta a községi elöljáróság is.⁷⁽⁸⁷⁾

Egy községi összesítő mutatja, micsoda hatalmas mennyiségű robotot végzett a cenki jobbágyság egy év alatt (Kiscenk nélkül):

Kétmarhás robot	1196 nap
Gyalogrobot	786 nap
Kilenced helyett	552 nap
Karácsonyi favágásért	44 nap
Hosszú fuvar helyett	6 nap

4. Az 1639-ben készült urbárium ezt írja az ajándékozásra vonatkozólag: „Húsvétkor és karácsonykor tisztességes ajándékkal tartoznak az úr önagyságának: borjával, lúddal, kappannal, tikkal, túróval, vajjal és tikmonnyal. Amikor önagysága váraiban mennyegzőt szolgáltatnak, szintén tisztességes ajándékkal tartoznak. Minden félhelytől adjanak 8 tikot, 2 kappant, 2 ludat, 2 qu(artal) vaját, 2 qu(artal) túró, 20 tikmonnyat. A Nagy Czenkiek Dávid Czenkiekkel együtt adjanak egy vágómarhát. A szolgáló zsellérek felerészt adnak.” Találkozunk olyan esettel is, amikor évenként négyszer volt ajándékleadás. Az előzőkön kívül Szent Györgykor (ápr. 24) és Szent Mihálykor (szept. 29) is. Ilyenkor 2-2 ház adott 1-1 mennyiséget.

1670-ben, Nádasdy kivégzése évében már jóval magasabb volt a leadandó ajándék. A községi leírás szövege szerint: „Húsvét napján tisztességes ajándékot adni tartoznak, úm. 1 borjút, 8 tikot, 4 kappant, 3 ludat, 4 qu. vaját, 2 qu. mézet, 2 qu. túró, 90 tikmonnyat. Karácsonykor is annyit adnak, de tikmonnyból csak 50-et. Várélésért, adnak 1/2 kövér marhát. Mikor az uraság váraiban mennyegzőt szolgáltatnak, tisztességes ajándékkal tartoznak. Hasonlóképpen rendkívüli helyzetekben, valamint keresztelekor és temetésekor.”⁸⁽⁸⁸⁾

1777 után a Széchenyiek is ugyanezt az ajándékmennyiséget kívánták. Pl. Széchenyi Antalnak 1765-ben egy félhelyes jobbágyság karácsonykor leadott 1 borjút (ezt közösen!), 16 tyúkot, 8 kappant, 4 ludat, 100 tojást, 1/2 icce vaját.

¹⁴⁵Volt még egyfajta ajándék, az ún. karácsonyi fa: „Minden marhás félhelyes, avagy zsellérgazda

karácsonyi fával – szokás szerint – tartozik.” Ez rendszerint egy szekér fa volt.

Mária Terézia említett úrbéri rendeletében az ajándékok mennyiségét is jóval alacsonyabbra szabta. Egy egész hely után 1/2 icce vaját, 6 tojást, 1 tyúkot és 1 csirkét kellett adni, továbbá 1 öl fát. Mennyező, keresztelés, temetés alkalmával adandó ajándék elmarad. Megmaradt az országgyűlés és koronázás alkalmával az ún pénzajándék.

Az ilyen pénzajándékok esetleges elengedését a jobbágyok jobb munkára való serkentésére használták fel. 1790-ben Széchényi Ferenc – az ügyvédje által fogalmazott írásban – minden jobbágyának értésére adta, hogy az országgyűlés költségére az urbárium szerint járó fizetségtől őket mentesekké teszi, és reméli, hogy a jobbágyok e kegyességét érezvén, minden kötelességgel és hívséggel fognak szolgálni.

Az iraton 7 jobbágyközségének bírái aláírásukkal köszönetüket fejezik ki a gróf kegyességéért.⁹⁽⁸⁹⁾

1809-ben, a királyné koronázása alkalmával már maguk a jobbágyok adtak be kérvényt a grófhhoz. Ebben Nagy- és Kiscenk lakosai könyörögnek a királyné asszony koronázása alkalmával kirótt „ajándékpénz” elengedéséért, illetve a gróf általi megfizetéséért. Kifejezik szegénységüket is és ezt írják: „...a mindennapi kenyérre többen vannak, akik nem virradnak, mint akik virradnak. Méltóztassék a kirótt ajándékpénzt a mi részünkről lefizetni.”¹⁰⁽⁹⁰⁾

5. A negyedik fajta teher az ún. hosszú fuvar (*fuór*) volt. Ez már a Nádasdyak idején is kötelező szolgáltatás volt, hiszen a sárvári várba a sok élelmiszert el kellett szállítani. Érdekes volt megfigyelni, hogy a hosszú fuvar nem a jobbágyoktól követelték, akiknek marháik voltak, hanem a zsellérektől, akiknek alig volt marhájuk. A jobbágyok ugyanis többet segítettek a gazdálkodásnál.

1692-ben a „zsellérjobbágyok” beadványukban¹¹⁽⁹¹⁾ ezt írták Nádasdy Ferenc grófnak: „...annyira kényszerítettünk marháinkaló szekerezésre és egyéb robotálásra, hogy immár csak négyen vagyunk, akiknek marháik vagyon ... Könyörgünk, szabadítson fel ezen sok szokatlan szekerezéstől ...Higye el Nagyságod, ha ezt cselekszi velünk, rövid esztendő múlva sokkal több marhas zsellérei lesznek...” Nádasdy a tisztjéhez írt válaszlevelében így döntött: „...ezen fölül se hosszú, se rövid utakra, se itthon való egyéb szekerezésre semmiben ne kényszerítsék őket.”

1700-ban Széchényi György (II.) gróf sógora, a kiscenki zálogbirtokos Sankó Miklós erőszakoskodásaira a kiscenkiek vonakodtak a hosszú fuvar megadására. A megye 5 fős vizsgálóbizottságot küldött ki, s írásban az alábbiakban kötelezték a jobbágyokat a fuvar megadására: „...ennek utána is minden esztendőben egy szekeret tartoznak egész falustul hosszú útra adni, jó marhákkal, az ki Bécsig, Pozsonyig, Győrig vagy Keszthelyig elmenjen.”¹²⁽⁹²⁾

Antal gróf idejében ebből a szempontból is több feljegyzéssel találkozunk. Nem csoda. Kiscenket tette uradalmainak központjává, Nagycenken pedig – mint ismeretes – uradalmi gazdálkodást vezetett be. 1765-ből származó feljegyzés: „A zsellérek tartoznak esztendőnként hosszú útra egy szekeret 4 marhával rendelkezésre bocsátani. A félhelyeseknek a hosszú fuór robotba számítódik.”

Két év múlva Mária Terézia így szabályozta a hosszú fuvar kérdését: „A jobbágyság minden esztendőben egyszer hosszú fuvarozást végbe vinni tartozik. Alkalmas utakban, két napi járó földet fölül ne haladja.”

Széchényi Ferenc az 1800-as évek elején gyakran igénybe vette a jobbágyok hosszú fuvarját. Az alábbiakban néhány konkrét esetet közlünk, amiből látható, hogy ¹⁴⁶mind a jobbágyoknak, mind a marháknak nagyon megterhelő utak voltak ezek. 1802-ben két hosszú fuvar ment Egervárra (100 km)

borért. Máskor Egervárra Farkas adószédőt vitték, meg Mosonból (100 km) cséplő masinát hoztak. 1805-ben a Kiscenkiek Bakról (130 km) gántérfát hoztak, Pordányból (50 km) pedig malomkövet. A többinek a hosszú fuvar robotba számították. 1806-ban Lánzsérből (Lutzmannsburg, 50 km) többször is ölfát hoztak. 1812-ben a kiscenkiek téglát és cserépszindelyt hordtak hosszú fuvarban. Ez évektől már gyakran előfordult, hogy a hosszú fuvart megválthatták. Nagycenken pl. az előbb említett Filázt Ádámné robotlapján 1820-ban 4 gyalognapot írtak elő hosszú fuvar helyett. A lövegiek együttesen azt kérték Ferenc gróftól, hogy készpénzzel fizethessenek a hosszú fuvar helyett, mert kevés a *szülesség* ('szárított szálastakarmány'). Az újkérik beadványukban arra hivatkoztak, hogy náluk kevés hámos ló van. A gógánfaiak „szarvasvonómarha” helyett 10 gyalognapszámot ígértek.

6. Az úrbéri szabályzatok szerint kenderből és lenből az uraságnak kellett kilencedet adni, vagy fonási munkát végezni.

Az 1639-es urbáriumban nem volt még nyoma az uraságnak adandó ilyennemű szolgáltatásnak. A jobbágy a maga szükségletére természetelt. Korabeli feljegyzések megemlítik, hogy az idős asszonyokat „rokkán ülőknek” nevezték, mert ez volt a főfoglalkozásuk.

A jobbágyok az uraságtól kaptak kenderföldeket. Rendszerint a falu végén voltak ezek. Nagycenken a mai Soproni utca végén lévő kápolnánál volt az ún. kender- és káposztaföld 56 fő részére. A mai Gyár utca végén lévő ún. téglaszíni kenderföldön 11 jobbágy termelt kendert. Kiscenken a kenderföldeket az Alsó dűlőben adták ki 1732-ben.

A kenderföld nagysága eleinte 3/8 hold volt (450 □-öl). Egy 1800 körül megjelent helytartótanácsi rendelet leszállította 300 □-öltre. Még így is óriási gonddal járt a sokféle munkát igénylő kender feldolgozása.

Legtöbb feljegyzés a kenderre vonatkozólag Széchényi Antal idejéből származik. A gazdálkodás kiterjesztése (1756) miatt szükség volt zsákokra, ponyvákra, kötélre, zsinegre. „Minden félhelyesnek 3 font kendert meg kell fonni, a zsölléreknek pedig 2 fontot (= á 56 dkg). Ha arra való cselédje nincs, pénz által is meg kell fonatni” – írja a feljegyzés.

Mária Terézia szabályozása így szól: „A kenderből és a lenből vagy kilencedet kell kiadni, vagy a helyett az uraságnak kenderéből (lenéből) az egészhelyes jobbágy 6 fontra való fonást tenni tartozik.”

Széchényi Ferenc 1795-ben úgy intézkedett, hogy az urbáriális fonalat nem szükséges Cenkre küldeni. A gazdaságok jó takács által szövessék meg zsákoknak és ponyvákknak stb. Később a fonás helyett más robotmunkát végezhetek a jobbágyok. Az előzőkből ismert Filázt Ádámné fonás helyett 3 napot robotolt.

7. A minden jobbágyra kötelező királyi adófizetésen (*dica*) kívül az uraságnak is kellett adózni. Az 1639-es urbárium még nem sok adót írt elő: „Szent György napban minden félhelyes ad az úr őnagyságának 10 dénárt. Szent Mihály napban is annyit kellene adni, de azért hét kappant köll adni.” 1670-ben ehhez a szöveghez hozzátesszük: „Itt helyadó-gabonát, úgymint búzát, rozsot, zabot nem adnak.” Egy 1679. évi adónaplóban már szabályszerű adókimutatást találtunk.¹³⁽⁹³⁾ Eszerint a földesúrnak helyadót (félhely után 4 fl 75 dénárt), az irtásföldek holdja után 20 dénárt, és minden kasza rét után 10 dénárt fizettek. Egy példa: Homor András félhelye után fizetett 4 fl 75 dénárt, 4 hold irtásföld után 80 dénárt, 1/2 kasza rét után 5 dénárt. Urasági adója tehát 5 fl 60 dénár. Az 1741. évi helyadó Nagycenken:¹⁴⁽⁹⁴⁾ „Ezen helységben összesen 8 sessió (= egészhely) van. Helyadó egy sessió után 4 fl 45 den. Egy szabados van (Tóth), aki nem fizet. A 30 zsellér egyenkénti helyadója 2 fl 22 és 1/2 den. Öreg ¹⁴⁷és kisbírák mentesek, ifj. Marka pedig épít, így mentes 3 fő. Helyadó összesen 94 fl 72 és 1/2 den.” Kiscenken:¹⁵⁽⁹⁵⁾ „Ezen helységben

vagyon 22 és fél sessió. Minden félsessió fizet 1 fl 35 dénárt. Egy zsöllér sessió van, fizet 77 és fél dénárt. Bíró és eskütt adómentes, lejön 2 fő. Összes helyadó 27 fl 77 és fél den. A helység határában vagyon 309 3/4 pozsonyi köből irtásföld. Minden köblöt (= 600 □-öl) számláltatván 2 krajcárba, az uraságnak évenként bejön 10 fl 19 és fél kr.” Mária Terézia az adót is mérsékelte és 1 fl-ban szabta meg az egésztelek után járó urasági adót.

Hiába voltak a gyakori jobbágymegmozdulások, a reformpolitikusok hiába vitatták évtizedekig a kérdés megoldását. A jobbágyok évszázados álmát, a sok jobbágytehtől való megszabadulást csak 1848-ban, a márciusi forradalmi megmozdulások hatására megszületett törvény hozta meg.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Négy hónap bélyegtörténete Sopron és környéke történetéből

Király Tibor: Négy hónap bélyegtörténete Sopron és környéke történetéből

1. 1981-ben volt 60 éve, hogy megalakult rövid időre Nyugat-Magyarország (Burgenland) egy részén az ún. „Lajtabánság”. Az évforduló és a terület filatéliai ismeretlensége késztetett arra, hogy bemutassam ezt a rövid, de filatéliai szempontból nagyon érdekes időszakot. Az ebből az időből származó „bélyegkiadásokkal” már korábban több ismert filatélista is foglalkozott, de valamennyien szinte csak a felszínt érintették. Az anyagban találkozunk az A- és B-zóna kifejezésekkel. Az A-zóna a történelmi határ és az A-vonal közti területet, a B-zóna az ettől keletre eső területet jelenti (152. 1.).¹⁽⁹⁶⁾ Az A-zónát a magyar reguláris alakulatok 1921. aug. 28-án tényleg kiürítették. Ez volt a felkelőharcok színhelye. A B-zónát a magyarok 1921. okt. 3-án és 4-én ürítették ki, de az Ostenburg-zászlóalj Sopronban maradt az antanttábornoki misszió rendelkezésére. A kiürített B-zónát Prónay rendeletére a felkelők – most már mint a „Lajtabánság” hadserege – Sopron kivételével megszállták.²⁽⁹⁷⁾

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Király Tibor: Négy hónap bélyegtörténete Sopron és környéke történetéből / 2. A Nyugat-magyarországi bélyegkiadások

2. A Nyugat-magyarországi bélyegkiadások

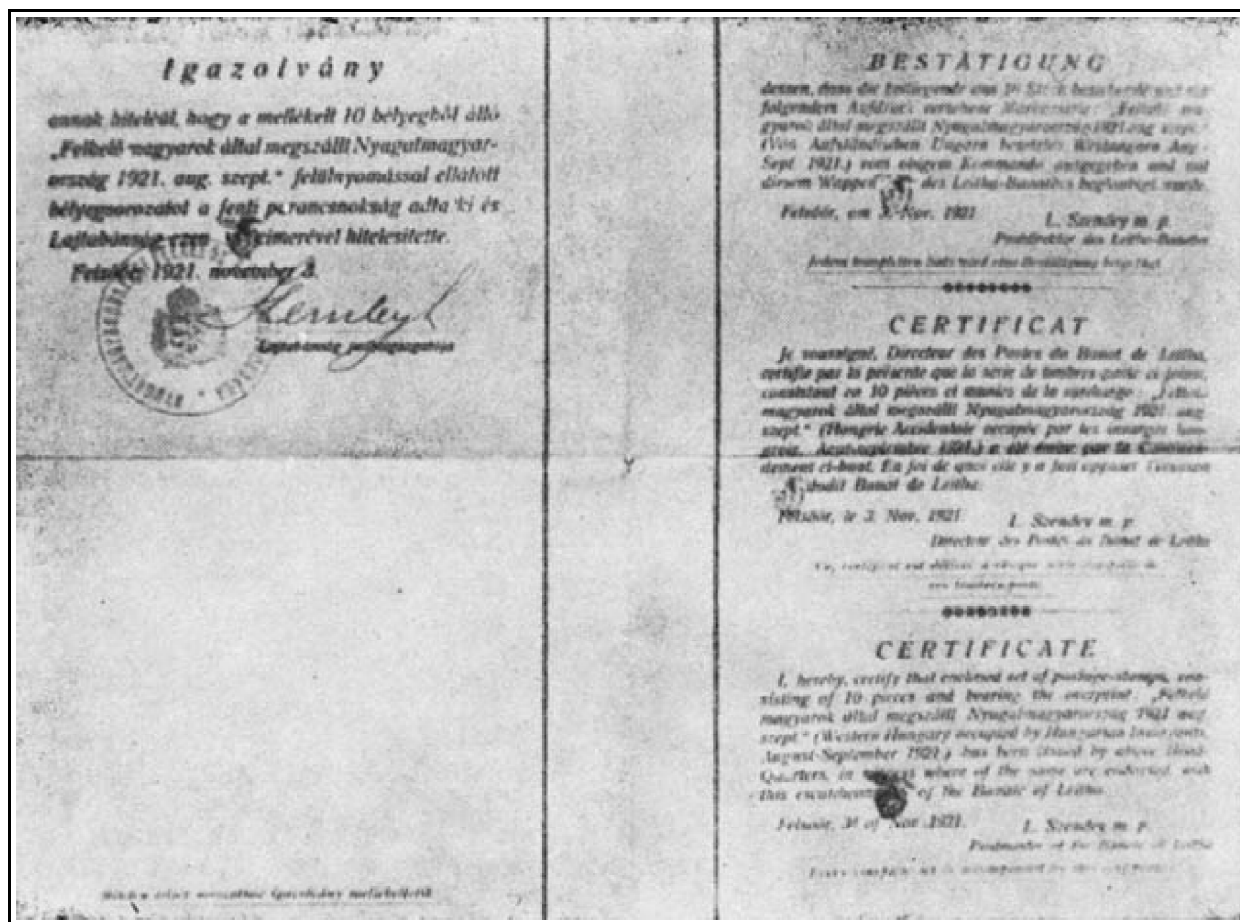
A magyarok által kiürített, de az osztrákok által el nem foglalt Nyugat-Magyarország területén 1921. szeptember 4-től – a szükséges anyagi eszközök előteremtése céljából és a kiürítéskor a magyar királyi posta által részben elszállított postabélyegek pótlására – a hatalom birtokában lévő „felkelők” kilencféle bélyegsorozatot (tervezetet) adtak ki.

Weinert Győző, korabeli neves filatélista tanulmányában³⁽⁹⁸⁾ felveti a problémát, hogy minek nevezhetjük a nyugat-magyarországi bélyegkiadásokat, közöttük az „önálló” ¹⁴⁹lajtabánsági bélyegeket? Szerinte spekulációs bélyegkiadásról, de nem csinálmányról beszélhetünk, mivel ezeknek a bélyegeknél – ha rövid ideig is –, de kényszerforgalmuk volt.

1481–2. Az I. kiadás: parlamentes, aratós, „kocsiposta” bélyegzés.

Igaz, hogy hivatalosan Magyarország postaigazgatása a postai bérmentesítésre fel nem használható bélyegek közé sorolta a nyugat-magyarországi kiadásokat, így az „önálló” lajtabánsági sorozatot is, de ez a rendelkezés csak jóval a bandaharcok befejezte után 1922. február 13-án jelent meg a Posta és Távirat Rendeletek Tára 11. számában a 2849. számú rendeletben.

3. Szendey László, a Lajtabánság postaigazgatója igazolja az I. kiadás valóságát

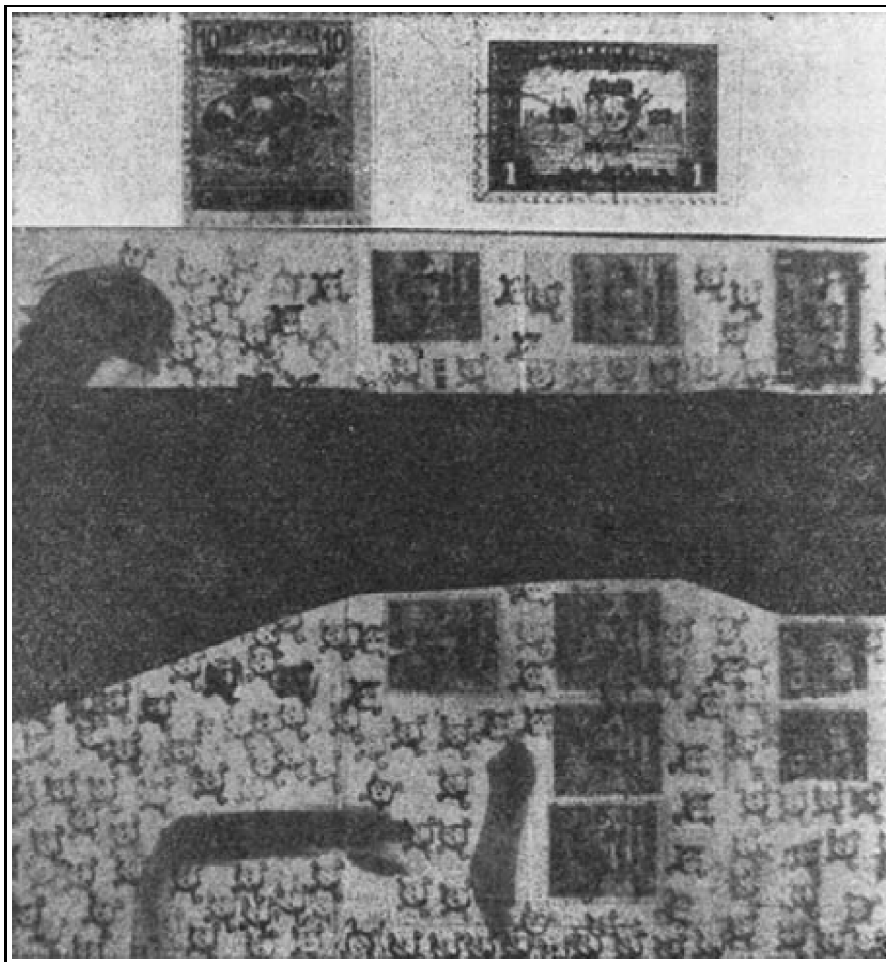
Ellentmond ennek a rendeletnek az a tény, hogy a posta bélyegértékesítő irodája 1932 szeptemberében megkezdte az aratós-parlamentes „Lajtabánság-posta” felülnyomású bélyegeinek az árusítását. Ezzel filatelistáinknak nem kis fejtörést okozva. A posta ezzel az utólagos árusításával a bélyegeknél hivatalos színezetet biztosított.

A bécsi postaigazgatóság 1921. évi augusztus 27-én 127. szám alatt kelt rendelete értelmében pedig a nyugat-magyarországi postahivataloknak tényleges osztrák kezelésbe való vételének napjától számított 14 további napig, tehát 1921 december 11-ig voltak forgalomban. Ezért előfordulhatnak vegyes – osztrák–magyar bérmentesítésű – és osztrák bélyegzéssel ellátott futott levelek is.

A bélyegek aránylag rövid ideig – 1921. szeptember 4-től a terület kiürítése utáni tizennégy napot figyelembevéve kb. 1921. december 11-ig – voltak forgalomban. A legtöbb bélyeg a III. kiadásból került postai forgalomba. Ritkábban az I., II., V., VI. és VII. kiadás, elvétve – inkább szívességi bélyegzéssel – a IV. és a VIII. kiadás. A IX. kiadásból postai forgalomba nem került bélyeg.

A fehérterror urai igen jó üzleti érzékkel a nyugat-magyarországi kaland minden fázisánál a bélyeget igyekeztek felhasználni egyéni céljaikra, ugyanakkor, amikor a feliratokban, szövegekben a nemzeti érdekekre hivatkoztak. Ezt bizonyítják a korabeli jegyzőkönyvek, amelyekben 1921. december 13-án Hír

György a volt Lajtabánság kormányzótanácsa nevében kéri a pénzügyminisztert, hogy a Sopronban 1921. december 9-én elkobzott 78 000 korona értékű bélyegeket visszakaphassák: „Az általunk annak idején készpénz ellenében vásárolt és felülbélyegzéssel ellátott bélyegekből megmaradt mennyiséget egy bécsi kereskedő cégnek adtuk el és megbízottunk: Schwarcz Lipót budapesti lakos e bélyegeket folyó évi december 9-én kívánta magával vinni, tőle azonban Sopronban a bélyegeket, kiviteli engedély hiányában elvették ...a kiállított ideiglenes nyugtán Huszár és Dreschler aláírások szerepelnek.”⁴⁽⁹⁹⁾

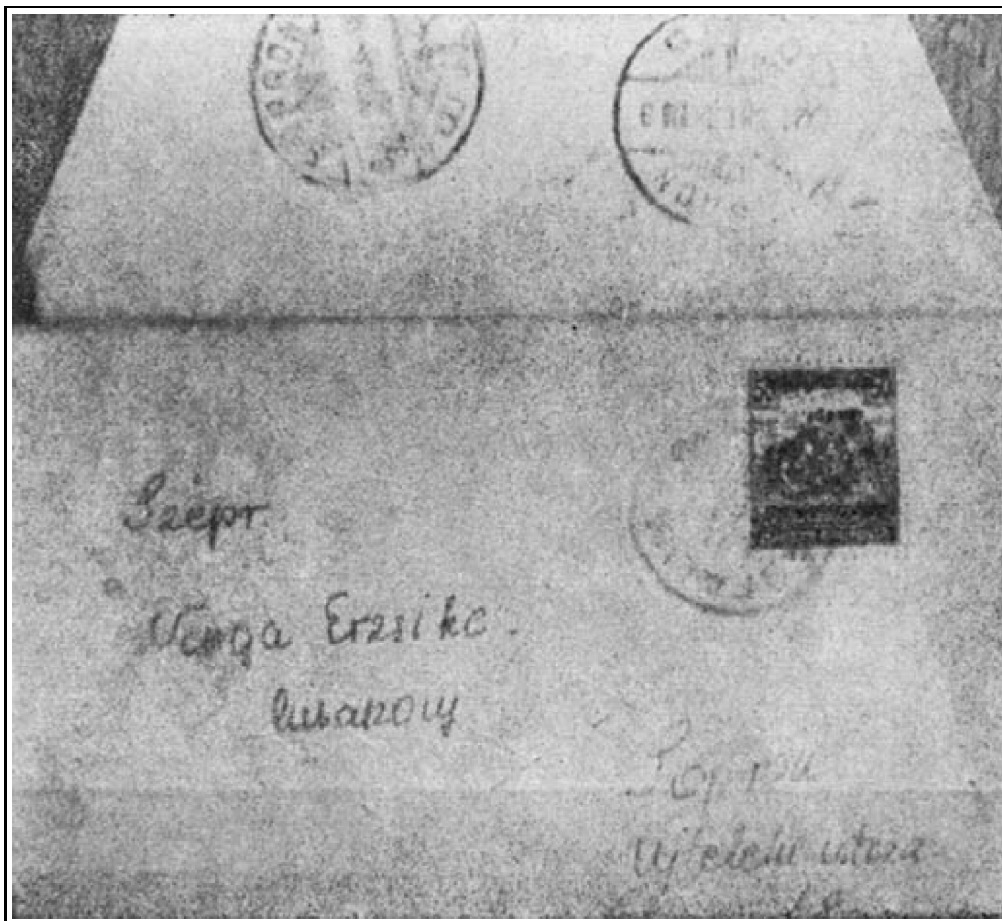
4–5. A II. kiadás kivitelezett és próbanyomások

Ugyancsak fellángolt a már korábban a filatelisták között kezdett vita e bélyegkiadásokat illetően. Ebbe a vitába filatéliai újságok is bekapcsolódtak, így pl. a „Donau-Post”, „Prager Presse” filatéliai rovata, a „Bélyegvilág” stb. Korabeli jegyzőkönyv alapján bepillantást nyerhetünk a „Prager Presse” és dr. Tóth Ferenc magyarországi bíró között e bélyegekkel kapcsolatos írásváltásba, amelynek során dr. Tóth a magy. kir. Posta- és Távirat Vezérigazgatóságtól kér felvilágosítást a kiadásokat illetően.⁵⁽¹⁰⁰⁾

¹⁵¹Ugyancsak írásban fordult a „Donau-Post” szerkesztősége is dr. Tóth Ferenchez és ezen írásváltás során mindkét fél részéről nyílt utalás történt a bélyegkiadás spekulatív jellegére. Abban is megegyeztek viszont, hogy a bélyegek az adott időben kényszerforgalomban voltak.

A bélyegek rövid ideig való „létezése” és aránylag alacsony példányszáma azt eredményezte, hogy elég magas árat ért el egy-egy kiadásból több példány. Ez egyeseket arra ösztönzött, hogy hamisítsák a bélyegeket: elég sok hamisítvány készült, még a viszonylag alacsonyabb értékekből is.

A felülnyomásokhoz használt klisék sorsáról Hír György 1922. március hó 2-án a kereskedelemügyi miniszterhez írt kérvényéből értesülünk: „Tisztelettel bejelentem, hogy időközben az osztrák hatóságok a szóbanforgó clichéket megsemmisítették, ennek igazolásául a bírói végzés másolatát, valamint a megsemmisített clichék fényképét idemellékelem” (7699/X. 1922.).⁶⁽¹⁰¹⁾

6. Fordított felülnyomású 50 filléres bélyeg

A bérmentesítés a korona inflálódása következtében változó. A nyugat-magyarországi kiadások sem kivételek ez alól. Az alatt a viszonylag rövid idő alatt, amíg ezek a kiadások léteztek (1921. szeptembertől decemberig), nyomon követhető az infláció. Egyértelműen az is megállapítható valamennyi kiadásnál, hogy általában túlbérmentesítések történtek. Ennek oka valószínűleg a bélyegek érdekessége.

A kilenc kiadás sorrendisége a korabeli katalógusok alapján alakult ki. Kiadásuk időrendjében azonban eltérés tapasztalható. Helyesebb, ha az időrendiség figyelembe vételével kerül megállapításra a kiadási sorrend. A következőkben már ebben az időrendiségben szerepelnek az egyes kiadások.

152-153

1543. I. kiadás: „Felkelő Magyarok által megszállt Nyugatmagyarország 1921. aug. szept.”

A sorozat kibocsátására vonatkozó eredeti rendelet:

Lajtabánság kormányzótanácsa 1921. $\frac{G.ü.3}{921}$ sz.

Rendelet

Miután az A-zónát a magyar kir. kormány csapatai már kiürítették és az osztrák köztársasági kormány át nem vette, s amelyet ezen interregnum alatt a felkelők hatalmukba vettek és tartanak ma is, elrendelem, hogy a postahivataloknál található összes m. kir. posta bélyegek »Felkelő Magyarok által megszállt Nyugatmagyarország 1921. aug. szept.« szöveggel felülnyomattassanak. Ennek végrehajtásával megbízom Biringer Gyula szkv. századost, s egyben utasítom arra, hogy a postáknál lévő bélyegkészletekről s a postahivatalok egy hónapi szükségletéről nekem 3 nap alatt tegyen jelentést. Kelt Felsőőrött, 1921. szept. hó 4-én. Hír György sk. felkelőcsapatok parancsnoka

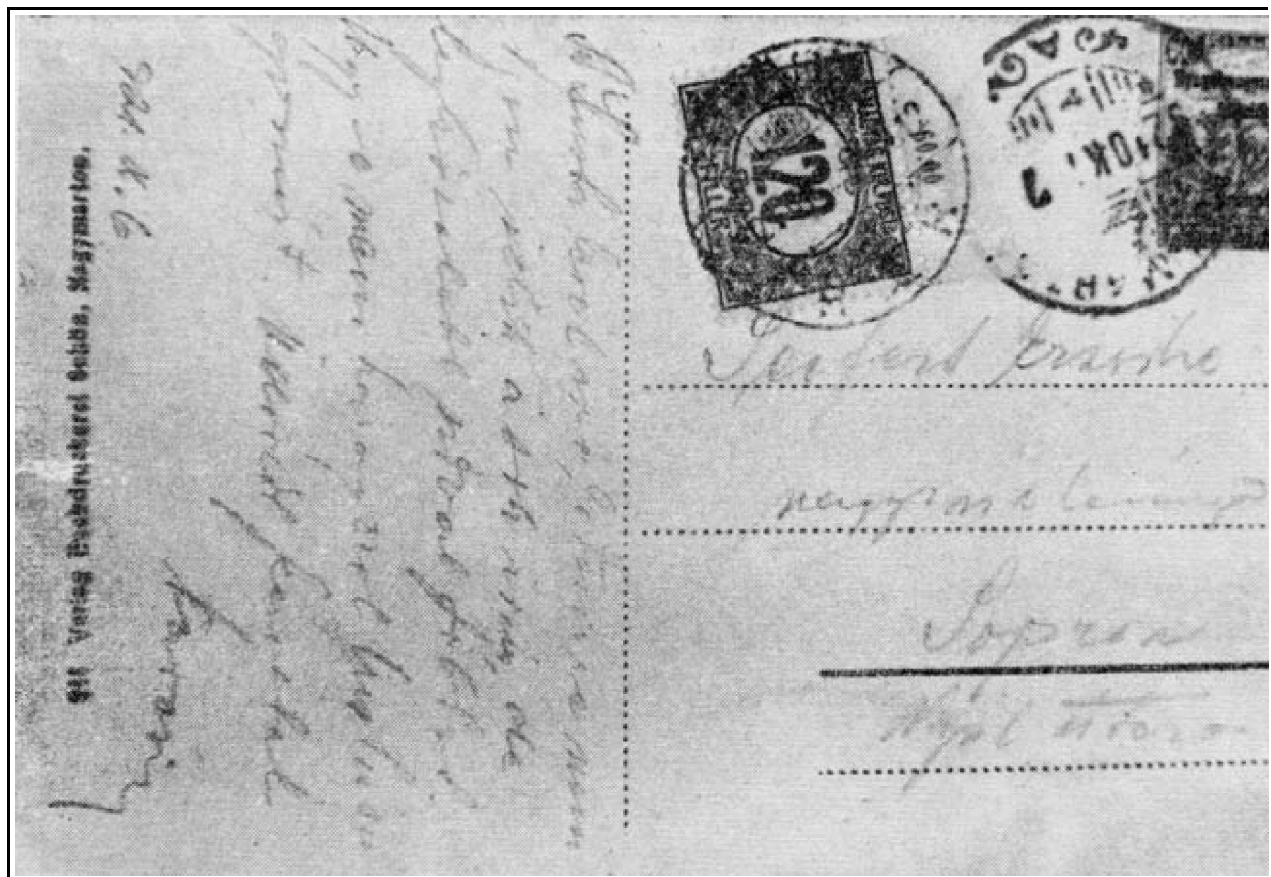
»Lajtabánság« PH Kormányzótanácsa 1921.»

7/a. A m. kir. posta által el nem ismert bérmentesítés: a képeslapokat megportózták. Missuray-Krug Lajos lapja Simon Árpádhoz a bélyegekről: „Az egész quantum felhasználva, mind használva. Mi újság? Itt Prónay „Lajtabánság” bélyege van most forgalomban s utána egy új rajzú Burgenlandi várakkal lesz forgalomban egész Lajtabánságra. Csak a fővezérség bélyegei lehetnek ezentúl forgalomban halálbüntetés terhe mellett. Nagyon helyes! Ölel Lajcsid.”

A bélyegek nyomását már augusztus végén megkezdték a szombathelyi Lingauer-féle „Vasvármegye” nyomdában. Más forrás szerint a feliratozót a „felkelők” 50 db bélyegből álló félíven Felsőőrött gépi úton végezték el.⁷⁽¹⁰²⁾ A sorozat bélyegei fekete színű 156felülnyomással készültek. A felülnyomás négyes sorban helyezkedik el (2. kép). Az 5 filléres arató és a 25 filléres Magyar Posta bélyegre készült próbanyomás. A kiadás az aratós (10, 20, 25, 40, 50 fillér) és a parlamentes (1, 3, 2,50 és 3 korona) magy. kir. bélyegek felülnyomását jelenti. A rendelet kiadása utáni kihirdetése szeptember 5-én történt meg, így a

bélyegek megjelenése váratott magára.

1557/b/c. A m. kir. posta által megportózott lapok

A bélyegkibocsátással kapcsolatban bizonyos ellentmondás tapasztalható az eredeti „Rendelet”-ben leírtak és Missuray könyvében leírtak között. A „Rendelet” 1921. szeptember 4-i dátuma és a „Lajtabánság Kormányzótanács” aláírással ellentmond az október 4-i „Lajtabánság” kikiáltásának dátuma! Hogyan írhatta alá Hír György szeptember 4-én „Lajtabánság Kormányzótanácsa” nevében a rendeletet, amikor csak október 4-én kiáltják ki a bánságot?

8. A III. kiadás: „Lajtabánság”, „50% felár”

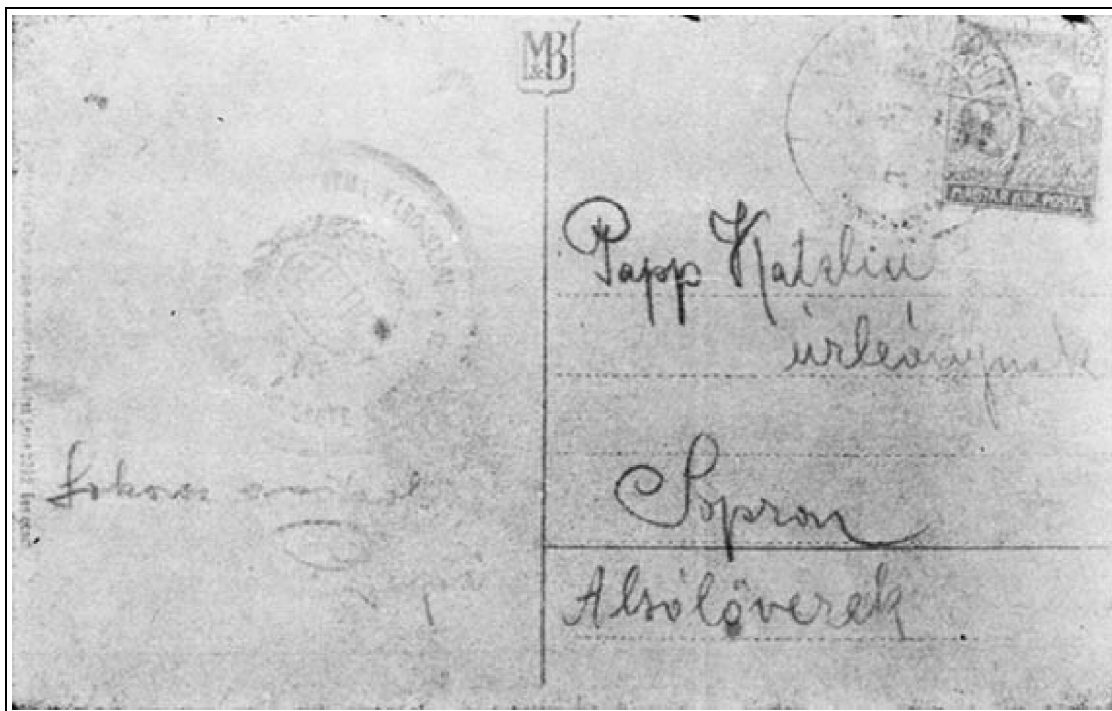
A bélyegek elsősorban az I. és III. „felkelő-hadsereg” területén, Vas megyében kerültek forgalomba. A következő bélyegzésekkel találkozhatunk: *Pinkafő, Borostyánkő* (2 féle bélyegző), *Szentelek, Gyanafalva, Borhegy, Újrétfalva, Hamvasd, Háromsátor, Villámos, Határfő, Királyfalva, Ercsenye, Árokszállás, Dobrafalva, Ókörtvélyes, Nagyszentmihály, Fehérpatak, Felsőőr, Németújvár, Pörgölény, Németgyirót, Kismarton, Felsőpulya* és *Rohoncz*.

A kiadásnál több tévnyomatot is találunk, de ezek a fantázia bélyegekkel együtt egyértelműen spekulatív jellegűek. Érdekességgéppen kell foglalkoznom az ebből az időből fellelhető kocsipostával. „1900. január 1-től a kocsipostai és levélpostai bélyegzők használatát hivatalosan megszüntették, azonban a bélyegzőket a postamesterek nem szolgáltatták be, ugyanúgy használták tovább, mintha a rendelet meg sem jelent volna.” – írja Fehér Endre.⁸⁽¹⁰³⁾ A birtokomban lévő példányok a déli kocsipostai útvonal egyik állomásán kerültek lebélyegzésre: Pinkafő, 1921. szeptember 8. ¹⁵⁷A déli kocsiposta útvonala: Kismarton–Szentgotthárd–Keszthely–Marcali–Pinkafő (2. kép).

A bélyegeket nem sokkal megjelenésük után már hamisították, ezért Szendey László a Lajtabánság postaigazgatója az általa aláírt, és a felkelők címerével ellátott igazolványon garantálta valóságukat (3.

kép).

4. II. kiadás: „Nyugatmagyarországi felkelők A-zóna 1921. szept.”

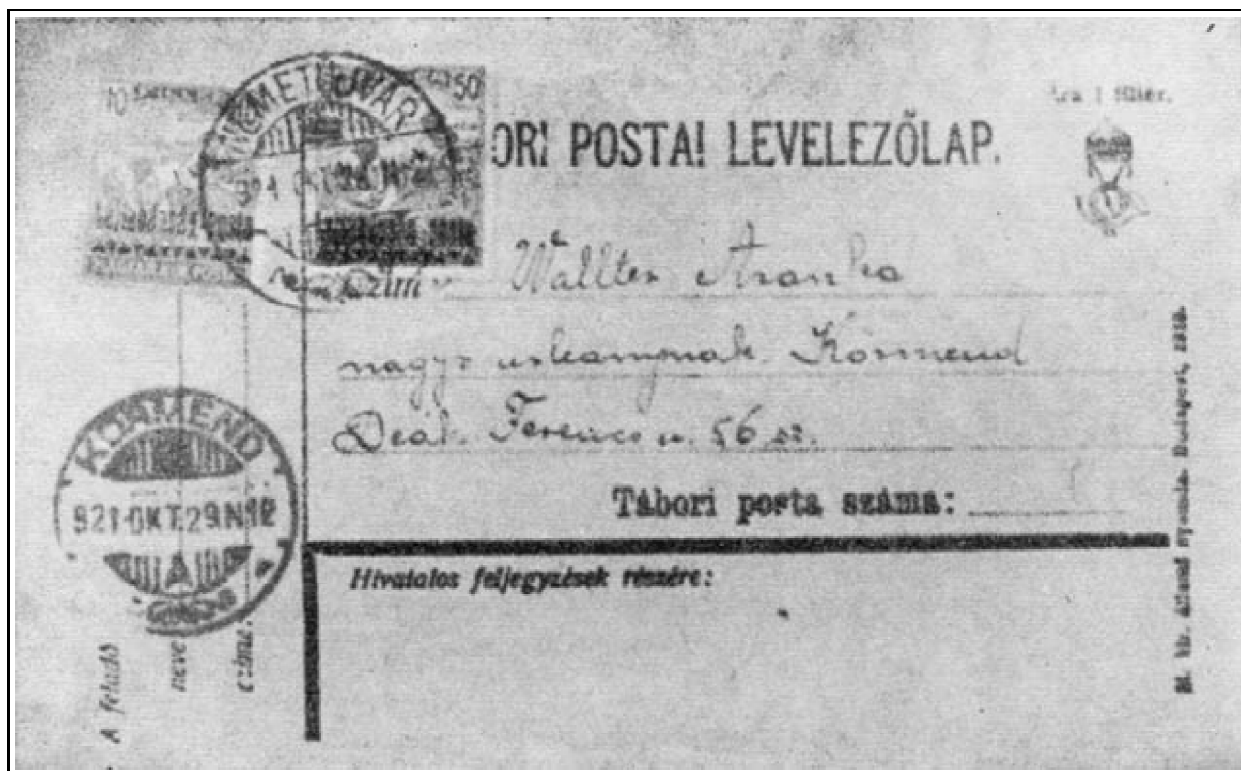
9. Felülnyomás nélküli bélyeggel bérmentesített lap, amelyet hitelesít a felkelők bélyegzője

A felkelő csapatok V. parancsnoksága (Ostenburg különítménye) értekezletén 1921. szeptember 12-én elhatározták, hogy az Ágfalva községben és a környéken lezajlott „ütközet” emlékére bélyegsorozatot fognak kiadni. Ez a „kiadás” a forgalomban lévő magyar bélyegek (aratós-parlament) felülnyomását jelentette. A bélyegeket a Soproni Hírlap nyomdájában (tulajdonosa Tóth Alajos) nyomták felül „Nyugatmagyarországi felkelők A zóna 1921. szept.” szöveggel, majd a bélyegek közepére kézzel nyomták rá a Fasching Henrik városi számellenőr által tervezett halálfejet. A halálfejet kétféle színű – vöröses és kék – anilinfestékes kézibélyegzővel nyomták a bélyegre. A szöveges felülnyomás színe fekete. Vörös színnel van felülnyomva az 5, 15, 40, 60 filléres és a 2 koronás, kékkel a 10, 20, 50 filléres valamint az 1 koronás érték (4. kép). A halálfejes kézibélyegzőt egy bécsi vésnök készítette gumiból. A bélyegző elég gyorsan kopott, ezért eléggé elmosódott ez a felülnyomás. A gumibélyegző elhasználódása miatt később fa és acél bélyegzőket használtak. Ezek a felülnyomások élesebbek. „Az elsőnyomás gumibélyegzővel történt, amikor ez darabokra szakadt, fémből és fából metszett nyomóval dolgoztunk” (Krug: „Tüzek a végeken”). Felhívom a figyelmet a szövegben a „dolgoztunk” és ugyanebben a „műben” szereplő „másodmagammal” fogalmazásra. Ezek alapján az egyik készítő Missuray-Krug Lajos, a másik a mellékelt képeslap-fénymásolat alapján a címzett; feltételezés a képeslap szövege alapján (8/a. kép). A birtokomban lévő próbanyomatok létezéséről [158](#)nem tesz említést sem Krug, sem azok, akik ezt a területet feldolgozták (Székely S., Jászai, Weinert stb.). Próba készült valamennyi értékre valamint hármas lyukasztással 10, 20 és 50 filléres értékekből (5. kép).

A halálfejnek a bélyegre való rányomásánál nagyon vigyáztak, azonban mégis előfordult, hogy a

felülnyomás nem sikerült, ezért ezeket a felülnyomásokat a helyszínen kettészakítással azonnal megsemmisítették. Néhány ilyen példány azonban fennmaradt.

Nyomás-rendellenesség az 50 filléres értékűeknél fordult elő, egy félívre (50 db) a halálfej és a szöveg fordítva lett rányomva (7. kép). A Krug könyvében szereplő adatok alapján először 4800 darab bélyeget, majd újabb 5000 darabot nyomtak felül. A felülnyomás félívenként, könyvnyomásos eljárással történt.

10. Tábori levelezőlap

A bélyegek árusítását a megjelenés napja, azaz 18-a után kezdték meg Sopron vármegye területén, a Cinfalva, Ágfalva, Felsőzsfalva, Darufalva, Fraknó, Kismarton, Nagyhöflány, Nagymarton, Rétfalu, Savanyúkút, Szárazvám, Zemenye és Vulkapordány postahivatalaiban.

A magyar posta nem ismerte el a „felkelők” által kiadott bélyegeket, ezért az ilyen bélyegekkel bérmentesített leveleket megportózták (7/a. b. c. kép). A bemutatott képeslapot cenzurálták és a II. felkelő hadsereg bélyegzőjével látták el. Érdekes a bélyegző is, mivel ez a terület az V. felkelő hadsereg „fennhatósága” alá tartozott. A II. felkelő hadsereg bélyegzője akkor kerülhetett a lapra, amikor Budaházy százados két napra bevonult Sopron városába. Ez a lap tehát háromszorosan is érdekes (7/a. kép). A nagymartoni postamesternek Weinert Győző neves filatelistához írt válaszlevele sok kérdésre ad feleletet és sok érdekességet tartalmaz:

„Dr. Viktor Weinert Urnak Pozsony

1921. X. 8-i levelére az alábbiakat tudom válaszként közölni: A magyar kir. bélyegek a nyugatmagyarországi felkelők 1921. szept. »A Zóna« felirattal és halálfejjel postahivatalomnál valóban

voltak forgalomban. Ezeket a bélyegeket a felkelők a szeptember 8-i ágfalvi csata emlékére adták ki.

159A postahivatal a bélyegeket a felkelők parancsnokságának parancsára helyezte forgalomba. A magyar kir. posta az első időkben abból a feltételezésből kiindulva, hogy spekulációs termékről van szó, az ilyen bélyegekkel bérmentesített leveleket dupla névértékben, büntetőportóval kezelte, most azonban már általánosan elismerik a kiadást és Magyarországon portózzák meg. A magyar kormánycsapatok által kiürített és felkelők által megszállt területein Nyugatmagyarországnak kiadása óta szabályszerűen forgalomban van.

A feliratozás helyét nem lehet megtudni, mert a felkelők ilyen dolgokban nagy tartózkodást tanúsítanak. A bélyegek a gyűjtők körében természetesen már nagy becsben vannak és nagy összegeket kínálnak értük. A postahivatalban igen élénk érdeklődés mutatkozik ilyen bélyegek iránt. Értékük jelenleg igen tág határok között mozog. A soproni és kismartoni nemzetközi egyesített bizottság antant tisztjei 5–6000 koronát fizetnek egy blokkért, bécsi bélyegkereskedők még ennél is magasabb árakat.

11. A felkelők címerével hitelesített bélyeg

Az egyes értékek példányszámáról nincsenek ismereteim, de alacsonynak kellett lenniük, mert postahivatalom csak az 5, 10, 50, 60 f. és 1 K értékekből kapott nagyobb mennyiséget, amelyeket forgalomba helyeztünk és már teljes mértékben felhasználtunk, úgy, hogy már csak egy-egy darab kapható. A többi értékből a postahivatal csak egy-két darabot kapott (15, 20, 40 f és 2 K). Mint mértékadó helyről megtudtam, a kiadott bélyegek teljes darabszáma hozzávetőleg 10 000 darab.

Mint hallom, a többi postahivataloknál is kimerült a készlet, és a felkelők parancsnokságának közlése szerint utánnnyomás már ki van zárva, mert a kliséket megsemmisítették és ezen bélyegek helyébe az egész

szavazási területen a felkelők főparancsnokságának rendelkezésére új feliratú kiadás került kizárólagos használatba a »Lajtabánsági posta« felülnyomással.

Az Ön levelében említett »Felkelő magyarok által megszállt Nyugatmagyarország 1921. aug.szept.« feliratú bélyegek Nyugatmagyarországnak ezen a részén nem voltak forgalomban.

160A »Lajtabánsági posta« bélyegekből hivatalom még csak az alacsonyabb értékeket kapta meg, de rövid időn belül itt már csak ilyen bélyegek lesznek forgalomban.

Nagymarton, 1921. október 15. Tóth Lajos postamester⁷⁽¹⁰⁴⁾

5. III. kiadás: „Lajtabánság – posta”

Amikor a „felkelők” szeptember végén a B-zónát is megszállták, az egész területre érvényes bélyegekről kívántak gondoskodni. Az erről szóló hivatalos jegyzőkönyv a Lajtabánság október 4-i kikiáltása után:

12/a/b. A IV. kiadás

„Lajtabánság Kormányzótanácsa

G.ü.5
921 sz.

RENDELET

Az 1921. évi október 4-i alkotmányozó gyűlés függetlenségi nyilatkozatában a nyugatmagyarországi A és B zóna területét »Lajtabánság« államterületnek nyilvánította. Szendey László hadnagy urat ezennel kirendelem Lajtabánság összes postai ügyeinek ideiglenesen való intézésére. Elrendelem, hogy Felsőőrött önálló bélyeggyűjtő és bélyegkibocsátó hivatal felállíttassék. Az A és B zóna postahivatalainál található összes bélyegkészletek »Lajtabánság-posta« felirattal felülbélyegeztessenek, a 100 K-nás bélyeg kivételével. Ezen felülbélyegzett bélyegek a regieköltségek fedezésére 50%-os felárral adassanak ki az igénylő postahivataloknak. Utasítom Szendey László urat, hogy jelen rendeletem végrehajtásáról nekem 3 nap alatt jelentést tegyen, azonkívül arravonatkozó jelentését is kérem, hogy a postahivataloknál lévő jelenlegi bélyegkészletek mennyi időre elegendőek a forgalom kielégítésére. Hír György Gazdasági

P.H.

A sorozatot a rendelet alapján 50%-os felárral árusították. Ezt a felárat a bélyeg hátoldalán fekete színű felülnyomással tüntették fel: „50% felár, Fővezérség”. Az első napokon ez a felár jelzés még nem szerepelt. A 2,50 K-ás bélyeg teljes készlete még október 4-e előtt elkészült, ezért ezen a bélyegen a felár nincs feltüntetve. A felárjelzés nélküli bélyegekből jóval kevesebb készült, ezért ezek ritkasági foka kb. tízszerese a felülnyomottaknak (8. kép).

Az eredeti tervben 17 érték „kiadása” szerepelt, ezt azonban módosították és a 3, 5, 25 filléres aratás valamint az 50 filléres és 2,50 koronás parlament bélyegeket nem adták ki. Ezek próbanyomatok és a hátoldalukon a felülnyomás színe barnás. A bélyegek nyomása Felsőőrött történt. A „kocsiposta” bélyegzéseket ennél a kiadásnál **161** is megtalálhatjuk. A bélyegkiadás az egész Lajtabánság területén érvényes volt, ennek ellenére inkább csak a középső és déli területen találkozhatunk használatukkal. (Nagymarton kétféle bélyegzéssel is előfordul.)

Bérmentesítéseknél az előző kiadásokhoz hasonlóan az infláció jegyei és a túlbérmentesítés egyaránt megtalálható. Előfordultak felülnyomás nélküli magyar kir. posta bélyegeivel bérmentesített küldemények is. A bemutatott levelezőlapot a „felkelők” pecsétje hitelesíti (9. kép).

13. Vegyes bérmentesítés

A „hadi” helyzet miatt tábori levelezőlapok is forgalomba kerültek. A bemutatott lapok közül az egyik

ajánlott küldeményként került továbbításra (10. kép).

A „felkelők” címerüknek kicsinyített változatával hitelesítették – ismerték el valódinak – az általuk készített – felülnyomott – bélyegeket (11. kép).

6. IV. kiadás: „Felkelő Magyarok Északi Hadserege 1921”

A Héjjas-különítmény által megszállt területeken – Moson vármegyében – október 10-én forgalomba hozott felülnyomott bélyegekre a felülnyomás Mosonmagyaróvárott könyomatos úton készült. Ez a terület a IV. hadsereg-főparancsnokság fennhatósága alá tartozott. A felülnyomás az aratósnál ötsoros, a parlamentesnél három soros. A „Patrona Hungaria” bélyegeknél a felülnyomás ugyancsak ötsoros, de más írással és megváltozott elhelyezéssel. Itt alkalmazták először a portó bélyegeket (12. kép).

Ez az egyetlen olyan kiadás, amelyet szabályosan felvett és hitelesített jegyzőkönyvvel lehet alátámasztani. A jegyzőkönyvet Magyaróvárott 1921. okt. 10-én vették fel a Keresztény Nyomda Vállalat irodájában. Tartalmazza a felülnyomott értékeket [162](#) és a darabszámot, valamint az előforduló tévesnyomásokat. A jegyzőkönyvet Dr. Liphay a nyomda tulajdonosa, Papp Gyula postamester, Molnár Imre jegyzőkönyvvezető és Winter-Laczay György a felkelők képviselőjében írta alá.[7\(105\)](#)

A bélyegeket három érték (50, 60 fillér és 1 K-s) kivételével igen csekély számban használták. A maradék készletet Winter-Laczay György főhadnagy, az északi hadsereg vezérkari főnöke kezdetben ceruzával írt kézjeggyel, később WG gumibélyegzővel hitelesítette. Weinert szerint ezeket a bélyegeket feltétlenül valódinak lehet elfogadni. A sorozat egyes értékeit felár nélkül árusították a forgalomba hozó postahivatalok. Felülnyomási rendellenességek: fordított a felülnyomás az 50, a 60 filléres aratóson és a 120 filléres portón. Kettős felülnyomású az 1 K-s. A 2,50 K-s értéken előfordul, hogy az 1921-es évszám felül van. Hármasyukasztás a 15 filléres és a 2 filléres portó kivételével valamennyi értéknél előfordul. Nagyon ritka a futott levél. A bérmentesítésnél szintén fellelhető, a korábban ismertetett kiadásokhoz hasonlóan, az inflálódás és a túlbérmentesítés. Előfordulhatnak különleges bérmentesítések is (magyar bélyegek osztrák bélyegzéssel és ennek a fordítottja). Érdekes bérmentesítés a harmadik kiadás bélyegeinek és a negyedik kiadás bélyegeinek vegyes bérmentesítése (13. kép).

14/a/b. Az V. kiadás

A bélyegek az alábbi helyeken kerültek forgalomba: Hadseregparacsnokság, Igazgatási Osztály Nezsider, továbbá Nezsider (Neusiedel), Kismarton (Eisenstadt), Gálos (Gols), Boldogasszony (Frauenkirchen), Féltorony (Halbturn), Pándorfalu (Parndorf), Zurány (Zurndorf), Köpcsény (Kittsee), Lajtafalú (Potzneusiedel) postahivatalában.⁷⁽¹⁰⁶⁾

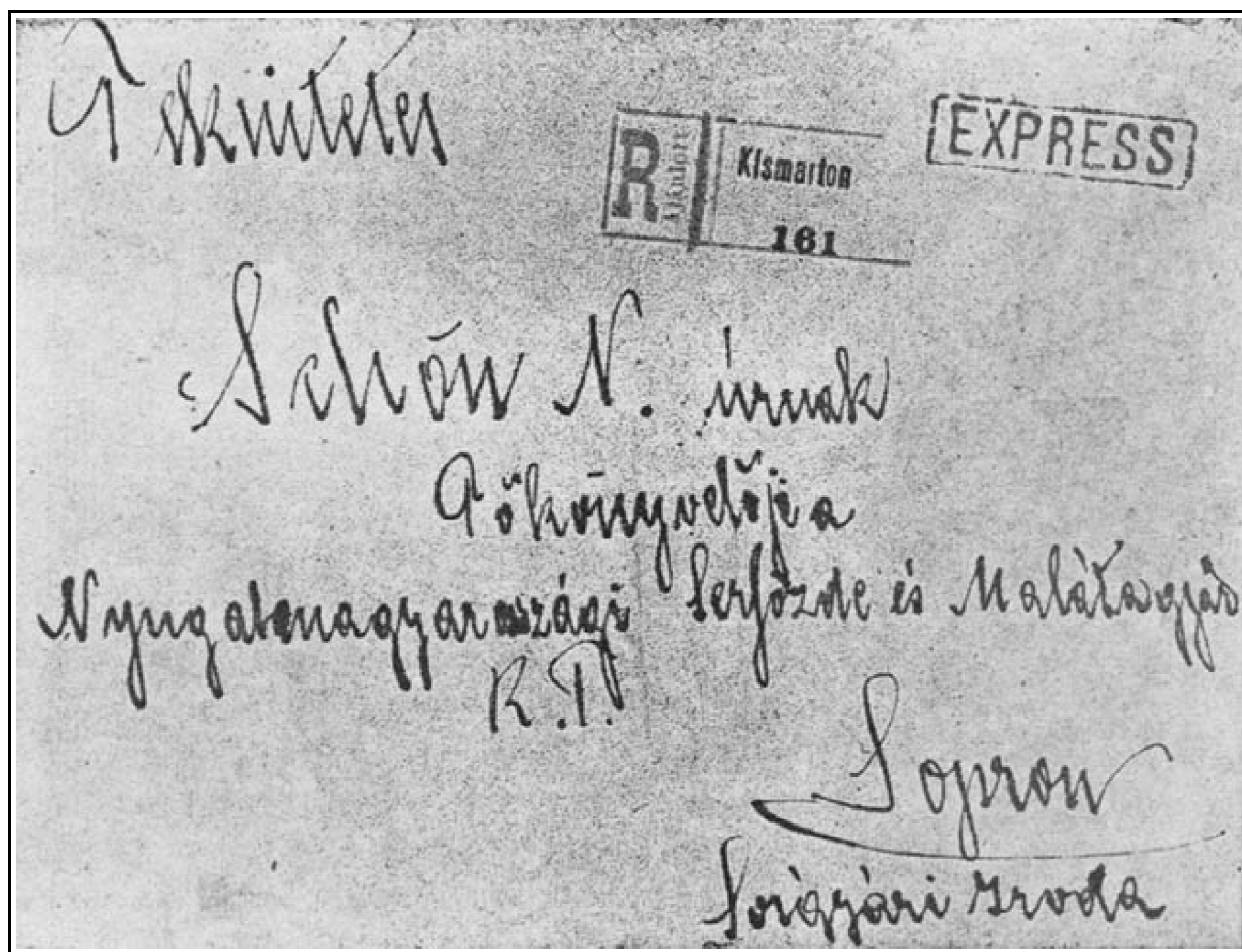
Más forrásmunkák szerint, illetve a gyakorlatban előforduló bélyegzések alapján: Császárkőbánya, Széleskút, Feketeváros, Fehéregyháza, Lajtakáta, Edelstal, Pozsonyligetfalú és Királyhida postahivatalaiban is forgalomba kerültek.

7. V. kiadás: ORSZVÉ

1921. szept. 30-án a Friedrich-csoport Kismartonban proklamációt bocsátott ki, amelyben közölte, hogy aug. 30-án megalakult az ORSZÁgos VÉdelmi Szervezet, rövidítve 163ORSZVÉ. Ez a rövidítés szerepel a bélyegeken. (A szervezet német neve: ORGAnisation für den LANDesschutz, rövidítése: ORGLAND). A proklamációban bejelentették, hogy átveszik Nyugat-Magyarország impériumát. Ezzel a nem titkolt céljukat akarták megvalósítani: IV. Károly király visszahozatalát. A bélyegek kibocsátásával pedig a szervezet anyagi erejét szerették volna javítani.

A bélyegeket 1921. szept. 27-én rendelték meg Budapesten. Kismartonba azonban csak október 12-én érkeztek meg a részben kétszínű átnyomattal készített sorozatok. A felülnyomás színe fekete, a magasabb értékeknél az értékfelülnyomás pirosas (14. kép). A kismartoni postavezérigazgatóság a következő napon – okt. 13-án – táviratban értesítette a budapesti posta- és távirda-vezérigazgatóságot a bélyegkiadásról. A postavezérigazgatóság ezzel a kiadással foglalkozó ügyiratának másolata megtalálható a Bélyegmúzeum

okmánytárában (30295/921).

15/a. Kismartonban feladott „futott” levél eleje

A sorozatból kevés került forgalomba, főleg ritkák a valóban futott levelek (15 kép). A bélyegek Sopron vármegye északi részén – Kismarton környékén – voltak forgalomban. Nagyon rövid ideig, egy-két napig Nagymarton környékén is használták. A birtokomban lévő filatéliai dokumentumok alapján ez az idő valószínűleg 1921. okt. 18–20 (17. kép). A bélyegek hármasyukasztással – a 10 K-s kivételével – szintén előfordulnak.

Példányszám tekintetében több adatot is találtam. Weinert 10 ezer, Zimmerman 20 ezer és L. S. Etre adatai a 100 ezer körül határozzák meg a darabszámot. Valószínű ez az utóbbi adat. Ezt bizonyítja az a jegyzőkönyv másolat, amelyet Párizs Róbert kereskedővel vettek fel (22647/922. sz. jegyzőkönyv másolata megtalálható a Bélyegmúzeum okmánytárában). A jegyzőkönyvből idézek: „Jelenleg mintegy 70 000 164 sorozat van a birtokomban, a többi már forgalomba került.” Ugyancsak e jegyzőkönyvből derül ki, hogy a tervek szerint a jobb eladhatóság érdekében le akarták bélyegezni a sorozatok egy részét. A bélyegző „KISS MÁRTON” és 1921. okt. 3. dátum lett volna, ehhez azonban a magyar posta nem járulhatott hozzá. A bélyegzőt a Tintner J. F. cég készítette.

8. VI. kiadás: „Nyugatmagyarország népe nem nem soha!”

Ez a kiadás Nyugat-Magyarország északi részén a Gömbös csoport területén készült. Készítéséről megbízható irodalom nem ismeretes. 1921. október 16-án került forgalomba. Magyar és osztrák lebetűzéssel egyaránt előfordul (Krug, Weinert). Ritkán levélen is.

15/b. Kismartonban feladott „futott” levél hátulja (V. kiadás)

A felülnyomás kézibélyegzővel készült. Az aratós értékeken ötös sorban, a parlamentes értékeken hármassorban helyezkedik el (17. kép).

A „NEM NEM SOHA” jelszó szerzője Gáspár Géza, az Athenaeum nyomda tisztviselője. A felülnyomás színe fekete. Előfordulnak fordított és kettős felülnyomások. Hármasslyukasztással a 15 filléres kivételével

minden érték előfordul.

9. VII. kiadás: Prónay és burgenlandi várképek.

A „Lajtabánság-posta” felülnyomatos bélyegek forgalomba kerülésekor a bánság postafőigazgatója jelezte, hogy a mennyiség kb. 20 napra elegendő, ezért Hír György gazdaságügyi kormányzótanácsos rendeletet adott ki bélyegek előállítására:

165. „Lajtabánság Kormányzótanácsa 1921. $\frac{\text{G.ü.10}}{921}$ sz.

RENDELET

A postafőigazgatóság 1921. évi október 7-én kelt P. I. 73/921. számú jelentése szerint a postahivatalok postai értékjegykészlete csak rövid időre képes a forgalmi igényeket kielégíteni, amiért is elrendelem, hogy új lajtabánsági bélyegeket bocsássonak ki. Megbízom Verő Károly főhadnagy urat, hogy új bélyegeket tervezzen s azoknak kiviteli rajzait nekem 3 nap alatt mutassa be.

16. Ostenburg Gyula őrnagynak küldött levél (V. kiadás)

Kelt Felsőőrött, 1921. évi október hó 8-án. Hír György s.k. Gazdaságügyi kormányzótanácsos

(Címeres körbélyegzőn:)

Lajtabánság Kormányzótanácsa 1921.”

Az egész megszállt területre tervezett „önálló” kiadás október 11-én készült el Bécsben a Paulussen és Tsa cégnél. 11 alpbélyeg és 6 portóbélyeg készült. A bélyegeken Prónay portréja és nyugat-magyarországi várképek vannak (18. kép). Főleg a déli felkelő parancsnokságok területén került ez a kiadás forgalomba. A forgalomba kerülés idejéről nem egyöntetű az érintettek véleménye. Prónay könyvében október 5-ét jelöli meg, Missuray ezt az időpontot október 13-ban határozza meg. Weinert szerint az első készletet november 9-én szállították le és 11-én kerültek forgalomba. A portóbélyegek pedig 12-én.

A Donau-Post szerint a Paulussen-cég november 4-én kapta meg a megbízatást a bélyegsorozat elkészítésére és leszállítására. A 10 és 20 filléresből 1000-1000 db fogazatlan bélyeget nov. 11-én Felsőőr és Nagyszentmihály postahivatalaiban eladtak. ¹⁶⁷Ezek voltak az elsőként felhasznált bélyegek. Nov. 11–17-ig értékenként még további 10–20 ezer példányt szállított le a nyomda! November 17-én az osztrák hatóságok lefoglalták a nyomdában található készletet és csalás, felségárulás vádjával eljárást indítottak. Az ügyészség 1922. jan. 17-én beszüntette az eljárást, mivel a bélyegek első részének elkészültekor Ausztria felségjogait még nem terjesztette ki a területre.

16618. A VII. kiadás: Prónay portré, burgenlandi várképek, méreteltérések, portóbélyeg

Három vésnök (művész) tervezte a bélyegeket. Az egyes értékeket a következő felosztásban: Verő Károly festőművész tervezte a 20, 50 fillérest, az 1, 5, 10, 50 koronást és a portóbélyegeket. Martiny Győző mérnök a 10, 40, 60 fillérest, a 2,50 és 100 koronást, Szekeres János festőművész pedig a 100 koronás értéknél a keretet. A bélyeg nyomásának befejeztével Martiny Győző a nyomólemezeket vésővel használhatatlanná tette (a használhatatlanná tett lemezeket 1924-ben az Első Magyar Filatelista nap kiállításán is bemutatták).

A bélyegekről több próbanyomás készült. Színpróba nyomás készült minden értékből. Egy-egy értéknél többféle színpróba is előfordul. Nyomás közben több eltérés is létrejött. Így méretkülönbségek, (pl. a bemutatott 50 filléres értéknél 4 mm az eltérés), a felülnyomott számok elcsúsztak, fogazási

rendellenességek keletkeztek (18. képek).

A bélyegek 10 fillértől a 10 koronás értékig 100-as ívekben, az 50 K-s érték 30-as, a 100 K-s és a portóbélyegek 50-es ívekben készültek.

A gumírozás az első daraboknál világosbarna, egyenlőtlen, rossz minőségű, a később készült daraboknál egyre javuló fehér színű. Eredetileg magyar vízjeles papíron tervezték a bélyegek nyomtatását, de akadályok merültek fel és ezért készült a már ismertetett papíron a sorozat a bécsi Paulussen cégnél. A bélyegek 12 1/2-es fogazással készültek. Ezeknek a bélyegeknek több színváltozata, tévnyomata, fordított nyomata ismert. Futott levél nagyon ritka, többnyire szívességi bélyegzések fordulnak elő. A bélyegek árusítása Felsőőrött, Nagyszentmihályban, Németújvárott, Pusztaszentmihályban, Városszalomonon, Monyorókeréken, Csajtán és Rohoncon történt.

10. VIII. kiadás: „Soproni népszavazás 1921. dec. 14.”

Sopronban 1921. dec 14-én megtartott és Magyarország javára kedvezően végződött népszavazás alkalmával az Ostenburg-, majd pedig a Prónay-különítmény részéről bélyegek kiadását határozták el.

Mivel a magyar kir. posta a dec. 5-én 34.112/921 sz. rendeletével közölte, hogy ez alkalomra bélyegeket nem ad ki és egyben az iránt is intézkedett, hogy a posta körén kívül álló illetéktelen egyének vagy szervezetek ilyenemű emlékbélyegek forgalomba hozatalában megakadályoztassanak, az e célra Budapesten előkészített bélyegek nem jelenhettek meg.

Weinert szerint a felülnyomás Hír György rendelkezésére (aki a kormányzói gazdasági hivatal titkára) és Szendey László (aki a vezető postamestere Lajtabánságnak) közreműködésével készült. 11 db-ból áll ez a bélyegkiadás, a felülnyomás színe barnás és négyes sorban helyezkedik el mind az aratós, mind a parlamentes értékeken (21. kép). A bélyegek előfordulnak fordított felülnyomással is és valamennyi érték létezik háromlyukasztással.

Az A-zóna 1921. nov. 29-ig kiürítésre került, ezért ezeken a területeken egyáltalán nem fordul elő, a B-zónában szívességi felülbélyegzéssel ellátott példányok előfordulhatnak [168](#)(Ágfalva, Bánfalva, Balf, Fertőrákos, Brennberg, Nagycenk, Harka, Kópháza).

11. IX. kiadás: „Ülő sas, sugárzó apostoli kettős kereszt”

Erről a kiadásról van a legkevesebb információnk. Az egyes parancsnokságok által forgalomba hozott bélyegek nagy kelendőségére való tekintettel a Fővezérség egész Nyugat-Magyarország területére érvényes bélyegeket akart forgalomba hozni. Nyomásukat meg is rendelték a bécsi Paulussen-nyomdában, a bélyegeket Martiny György tervezte. Az elkészült bélyegek azonban az időközben bekövetkezett változások miatt (a terület osztrák fennhatóság alá jutott) forgalomba nem kerültek. (A tervek szerint erre 1921. dec. 3-án került volna sor.)

19/a. VIII. és IX. kiadás

Weinert szerint: „egyszerű, de ízléses rajzban egy méltóságteljes, ülő sas, a háttérben sugárzó apostoli kettőskereszt, fenyőfák és vártorony”. A bélyegek vízjel nélküli papírra, 11 1/2-es vonalfogazással készültek. Ez a kiadás 6 db bélyeget foglal magában a következő névértékkel: 50 fillér, 1,50, 2,50, 4, 6 és 10 korona. Az értékjelzés magyar és német nyelvű, a bélyegek színe fekete és piros. Az 50 filléres, az 1,50 és 4 koronáson az értékjelzés fekete, a 2,50, a 6 és a 10 koronáson piros színű (22. kép). Az értékjelzést könyvnyomással utólag nyomták a bélyegre, ezért előfordul, hogy lemaradt az értéket jelző szám. Számhiányt eddig a következő értékeken találtam: az 50 filléres vágott és az 1,50 koronás fogazott bélyegen.

Rendellenesség ezeknél a bélyegeknél is található. Egyes értékek között előfordulnak színeltérések, méretkülönbségek és egyes daraboknál fogazási rendellenességek (egy oldalon végott bélyegek). Mivel több olyan bélyeg létezik, amelyiknek az egyik oldalán nincs fogazás, ezért feltételezhető, hogy a bélyegeket olyan ívekben [169](#)nyomták, amelyeknek oldalai nem lettek fogazva. Vágott példányok is léteznek. A bélyegek darabszámáról információt eddig nem találtam, ritkaságukra következtetni lehet abból, hogy a gyűjtői forgalomban csak elvétve lehet látni belőlük.

A nyugat-magyarországi kiadások nagyon rövid ideig voltak forgalomban és viszonylag kis példányszámban kerültek kiadásra. A bélyegek már kiadásuk idejében is keresettek voltak. Ennek egyenes következménye, hogy hamisították őket. Az eredeti kiadásból is csak kevés példány maradt fenn. A jelenleg mértékadó katalógusok (Michel, Yvert) méltánytalanul alacsonyra értékelik ezeket a bélyegeket, a Zumstein-katalógus pedig nem is hozza őket.

A bélyegek előállításakor használt kliséket a korabeli jegyzőkönyvek tanúsága szerint megsemmisítették (1987/1922. szám és 7699/1922. sz. jegyzőkönyvek a Bélyegmúzeum okmánytárában 7920. és 7929. sz. alatt).

Értékmérőnek, mérvadónak kell elfogadnunk a Dr. Weinert művében leírtakat, mivel nem valószínű, hogy az 1925-ös kiadású mű szerzője ne ismerte volna az alig négy évvel korábban történt eseményeket. Dr. Weinert már akkor úgy foglalt állást, hogy spekulatív jellegűek a kiadások, de „nem csinálmányok”, mivel ezeknek a bélyegeknél – ha rövid ideig is – kényszerforgalmuk volt.

Végezetül Weinert tanulmánya, mint csinálmányokat, hamisítványokat sorolja fel az osztrák sassal és értékjelzéssel felülnyomott magyar bélyegeket, amelyek soha sehol forgalomban nem voltak, bélyegzésük szintén hamisítvány (ún. Jennersdorf-i kiadás). Ugyanezt mondja a „Burgenlands Befreiung” kétsoros felülnyomott szövegű osztrák bélyegekről.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hiller István: Újabb adatok Joseph Haydn soproni kapcsolatairól

Hiller István: Újabb adatok Joseph Haydn soproni kapcsolatairól

1. A helytörténeti kutatókat már a Soproni Szemle megalapítást előtt is foglalkoztatta ez a kérdés, sőt Csatkai Endre a zeneszerző születésének 200. évfordulójára nagy cikket írt az Ödenburger Zeitung 1932. március 27-i számában. Ebben a cikkben is és a később megjelent publikációkban is eléggé óvatos megfogalmazásokat találunk arról, mikor, hol és milyen körülmények között járt Haydn Sopronban, kikkel és milyen vonatkozásban állt kapcsolatban, hol szállt meg a városban stb. Említett cikke végén Csatkai Endre is megállapítja: „Wohl sind die persönlichen Beziehungen Haydns zu unserer Stadt vorläufig noch nicht geklärt, doch kann sich Oedenburg rühmen, in der Pflege Haydnscher Werke schon von jeher einen hervorragenden Platz eingenommen zu haben”.¹⁽¹⁰⁷⁾

A megállapítás óta eltelt közel fél évszázadban országosan is és Sopronban is számos cikk, tanulmány, könyv jelent meg a zeneszerző és karmester életéről, munkásságáról. A soproni vonatkozásokban azonban még mindig sok a bizonytalanság, határozatlanság, bizonyító erejű dokumentumfeltárás és tévedések is előfordulnak mind a mai napig. Ebben a munkában néhány adat pontosításával és néhány új adat ¹⁷⁰feltárásával, illetve ezeknek az eddigiekkel való összevetésével kívánunk hozzájárulni a kérdőjelek és bizonytalanságok csökkentéséhez.²⁽¹⁰⁸⁾

1978-ban a Zeneműkiadó második kiadásban is megjelentette Bartha-Révész könyvét Joseph Haydn élete dokumentumokban címmel.³⁽¹⁰⁹⁾ A könyv fülszövegében olvashatjuk, hogy Joseph Haydn egy kis burgenlandi falu bognármesterének házában látta meg a napvilágot. A tévedés földrajzilag ugyan nem nagy, de nem felel meg a tényeknek, mert Haydn szülőfaluja, *Rohrau* nem a mai Burgenland területén, hanem Alsó-Ausztria területén fekszik. Az ugyancsak a Zeneműkiadó gondozásában megjelent Zenei

Lexikon Haydn-címszavában a fenti tény helyesen szerepel, és megírja azt is, hogy Haydn magyar származásának elmélete ma már túlhaladott álláspont, bár a család legrégebb ismert őse, Kaspar Haydn az akkor közigazgatásilag Magyarországhoz tartozó Moson megyei Tétényből (Tadten) költözött Hainburgba. Túlhaladottnak kell viszont tekintenünk azokat az állításokat is, miszerint Haydnnak nem sok és nem jelentős köze volt Magyarországhoz. Világos és egyértelmű ma már a Haydn-kutatók véleménye: a zeneszerzőnek gyermekkorától kapcsolatai voltak Magyarországgal, az itteni lakossággal ugyancsak szoros kapcsolatban állt, a táj és a nép hatással volt zenéjére és zenei tevékenységére. Szülőfalujának kultúrája a XVIII. században osztrák, horvát és magyar elemekből tevődött össze. Századunk nagy magyar zeneszerzője és zenepedagógusa, Kodály Zoltán is azt írta, hogy Haydn volt az első, akinek *all'ongarese* feliratú műveiből az egész világ számára érzékelhetővé vált, hogy ezekből minden zenei kifejezésmódtól különböző kifejezésmód csendül ki. Általában is elég sok magyar elem él zenéjében.

Csatkai Endre idézett cikkében állítja, hogy Haydn bizonyára 1762-ben került kapcsolatba a soproni városi hatóságokkal, amikor Kismartonban meglopták. A per számai Bánfalvára vezettek, ott jegyzőkönyvet is vettek fel az ügyben Ferdinand Felzelbauer nevű bánfalvi mesternél, aki az állítólagos tettes ügyében nyilatkozott. Miután Bánfalva Sopron jobbágyfalva volt, az ügy hivatalos részét is nyilván itt intézték. Az ügy iratai azonban a kismartoni tanácsjegyzőkönyvek között találhatók.

Mollay Károly írja⁴⁽¹¹⁰⁾, hogy az először Eszterháznál 1773-ban előadott „L' infedeltá delusa” című Haydn-opera szövegkönyvét a híres soproni Siess-nyomdában készítették. Többen állítják – az idézett Haydn-ról szóló irodalomban is szerepel –, hogy Haydnnek hegedűtanítványai is voltak a városban, de családi és baráti kapcsolatok is fűzték a városhoz. Olvasható az irodalomban az is, hogy Eszterháza és Kismarton közötti útjain Sopronban szállt meg, itt pihente ki az út fáradalmait, sőt a soproni Esterházy-palotában valamiféle helyiség is állandóan rendelkezésére állhatott. Tény, hogy 1775-ben a hercegi zenekar Sopronban játszott Primes György városplébános papszentelési jubileumán. Ezzel kapcsolatban azt írja Csatkai Endre, hogy bizonyára nem vezetője, Haydn nélkül. Mohl Adolf szerint az általában Sopronban a Siess-nyomdában készült szövegkönyveket, illetve Haydn operákból, művekből kilencet ¹⁷¹egybekötve a győri püspöki könyvtárban helyezték el. Az olasz nyelvű szövegkönyvek impresszuma nyomdászattörténeti szempontból sem érdektelen: *In Oedenburgo nella stamperia di Giuseppe Siess*.⁵⁽¹¹¹⁾ A néhány kiragadott Haydn-adat után most olyan részletet ismertetünk Haydn életéből, amely egyértelműen és pontosan bizonyítja soproni tartózkodását.

2. Haydnnek, aki 1776. július 6-án Eszterháznál önéletrajzi levelében⁶⁽¹¹²⁾ azt írta, hogy a Herceg Úr ökegyelmességének szolgálatában kíván élni és meghalni, voltak olyan időszakai életében, amikor szívesen elmenekült volna eszterházi szolgálatából. Ezek az időszakok szerelemhez kapcsolódnak. Ismeretes, hogy életében az 1780-as évektől kezdve jelentős szerepet játszik egy bécsi asszony, Marianna von Genzinger. Férje, Dr. Leopold von Genzinger a herceg kezelőorvosa volt, Haydn így került kapcsolatba a művelt bécsi zenekedvelő családdal. 1789 júniusától Genzinger né korai haláláig, 1793-ig sűrű levelezés folyik közöttük. „A fiatalasszony, kevés fennmaradt levelében, hangsúlyozott tisztelettel és illendő tartózkodással közeledik Haydnhoz: szinte érezzük, minden mondatát latra veti, nehogy Haydn félreérthesse baráti érzelmeit. A mester egy cseppet kevésbé tartózkodó: egy-egy elszólásszerűen elejtett kis félmondatából néha arra következtethetnénk, hogy a pusztán barátságánál melegebb érzést táplál a szeretetre méltó fiatalasszony iránt. Ezek azonban olyannyira rejtett és ritka utalások, hogy belőlük Haydn részéről forró szerelemre következtetni túlzás volna”. Az idézetet⁷⁽¹¹³⁾ nem öncélúan közöljük, hanem azért, mert ennek a levelezésnek részleteiből bizonyítható Joseph Haydn pontos soproni tartózkodása.

Az 1790-es év szigorú hercegi parancsa nem engedi, hogy Haydn elhagyja Eszterházát. A zeneszerzőnek

talán ez az időszak a legnehezebb Eszterházában. Genzingernéhez írt egyik levelében helyzete miatt kifakad: „Es ist doch traurig immer Slav zu seyn ... ich ein armes Geschöpf, stets geplagt ...”⁸⁽¹¹⁴⁾ Elkeseredett hangulatához még hozzájárul az is, hogy Genzingernéhez írt egyik levele elveszett. A levél elkallódása mélységesen felháborította Haydnt, olyannyira, hogy valóságos nyomozásba kezdett. 1790. május 13-án Eszterházáról írja – természetesen németül – Genzingernének, megdöbbenéssel értesült arról, hogy nem kapta meg utolsó levelét: „Nagyrabecsült jótevőm! Nem először fordul elő, hogy levelem, valamint másoké is, elvész, mivel leveles táskánkat Sopronban (a postai levelek mellékelése végett) az ottani házmester minduntalan felnyitja, ami már több ízben helytelenségekre és különféle ¹⁷²kellemetlen véletlenekre vezetett”. A biztonság kedvéért ezentúl minden levelét az Esterházy palota bécsi kapusának, Pointner úrnak címzett extra kuvertába zárja majd. Pointner úr nyilván bizalmasa volt Haydnnak, mert már korábban is említi, mint megbízható embert, akinek nyugodtan le lehet adni csomagot, levelet stb. Ezzel szemben kimondottan ellenszenvet táplált a soproni házmesterrel szemben, akit szemtelen, arcátlan embernek tartott. Szemtelenége azért bántja különösen, mert Genzingerné még hanyagságot vethet a szemére. Egyébként a kíváncsiskodó éppúgy, mint többi levelében becsületes jószándékon kívül semmin rajta nem kaphatta!⁹⁽¹¹⁵⁾

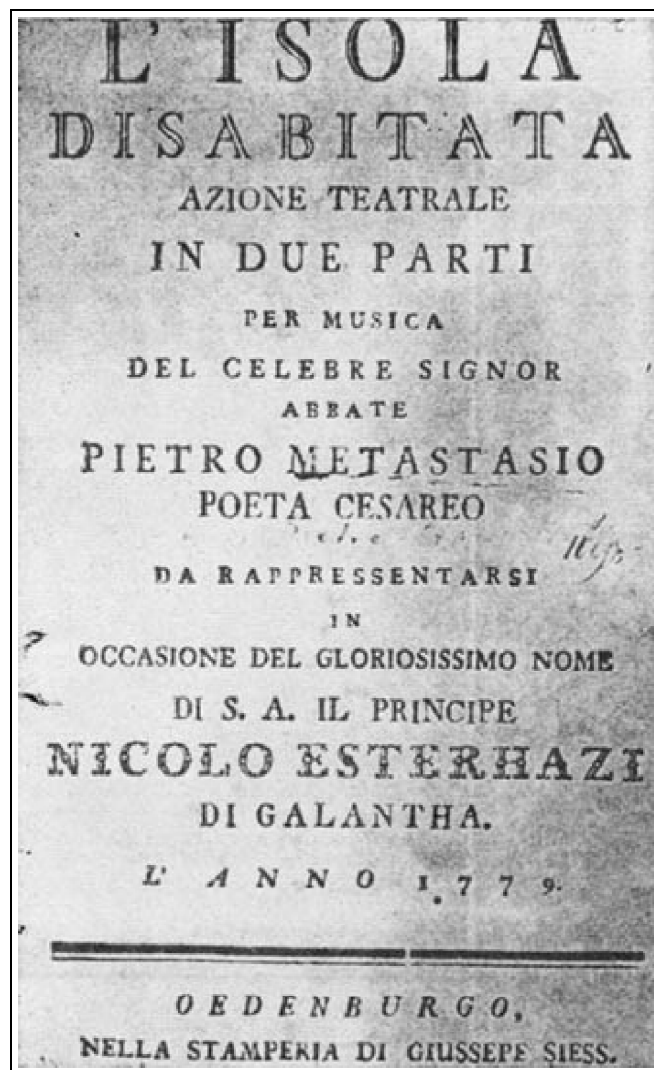
1790. május 30-án Haydn ismét ír Genzingernének és beszámol nyomozásának eredményéről: „Amikor Kegyelmed legutóbbi, oly kedves sorait megkaptam, éppen Sopronban jártam, hogy az elveszett levél után tudakozódjam; de az ottani házmester mindenre megesküdött, ami szent, hogy akkortájt semmiféle az én írásommal frott levelet nem látott, így hát a levélnek Eszterházában kellett elvesznie! Akárhogy történt is, ez a kíváncsiság szemernyi sem árthat nekem. Kegyelmednek meg még annyit sem, mivel az egész levél semmi másról nem szólt, mint részben La vera Constanza című operámról, mely a bécsi landstrassei új színházban került előadásra, részben pedig a francia nyelvemsterről, akinek annak idején kellett volna Eszterházára jönnie. Kegyelmed tehát nyugodt lehet a történetek, s éppen úgy a jövő felől is, mivel az én Kegyelmed iránti barátságom és nagyrabecsülésem (bármilyen gyengéd legyen is az), sohasem lesz bűnössé, mert mindig szem előtt tartom Kegyelmed emelkedett erkölcsének tiszteletét, amelyek nemcsak engem, de mindenkit, aki Kegyelmedet ismeri, csodálatra készítetnek.”¹⁰⁽¹¹⁶⁾

Haydn levelezéséből az is kiderül, hogy nemcsak állandó volt soproni kapcsolata, hanem az is, hogy a soproni Esterházy palota (ma: Templom u. 2) házmester rokonságban is állt Haydnnal. A házmestert Johann Alois Luegmayernek hívták és Haydn unokahúgának férje volt, aki alaposan kihasználta a rokonságot. Haydnra való hivatkozással nagy összegű kölcsönöket és előlegeket vett fel a hercegi pénztárból. Ezeket azután Haydnon akarták bevasalni. Mint már láttuk, Haydn ki nem állhatta Luegmayer, márcsak a levelek eltüntetésének gyanúja miatt sem. Most azonban megelégte a rokon szemtelenségét és írt – valószínűleg 1797 elején – Esterházy herceg gazdasági intézőjének. A levél idevonatkozó része fordításban:

„A hozzám intézett leiratból és a tekintetes Esterházy hercegi Titkos Gazdasági Kancellária mellékletéből látom, hogy Luegmayer fizetésektelensége miatt engem kárhozthatnak adóssága megtérítésére. Miért? Azért mert vagyonosnak gondolnak. Bár adná az Isten, hogy igazuk volna. De esküszöm a Kyrie eleisonra, amelyet negyedik hercegem számára éppen most komponálok, hogy a második áldott emlékének halála óta magam is Luegmayerhez hasonló szegénységre jutottam, mindössze azzal a különbséggel, hogy az előbbi lóról számárra pottyant, én viszont lovon maradtam, de nyereg és kantár nélkül. Türelmet kérek hát a Tekintetes hercegi Titkos Gazdasági Kancelláriától, legalább addig, amíg a Dona nobis pacemet befejezem, és amíg Luegmayer hercegi házmester a harminchat esztendeje szolgálatban álló, kis fizetésű Haydn karmester helyett végre törvényes urától, a legkegyelmesebb hercegtől kapja majd fizetését. Mert mi sem elszomorítóbb és visszásabb annál, mint ha a szolga fizeti a szolgát, vagyis a karmester a házmestert

...”¹¹⁽¹¹⁷⁾ Az említett, adatok szerint Haydnnek valamiféle állandó helyisége is volt a soproni Esterházy palotában, ahol megszállt, dolgozott, pihent és ennek fejében a rokont, azaz Luegmayer házmestert ő fizette.¹²⁽¹¹⁸⁾ A soproni házmesternek mégis csak köszönhetett valamit Haydn, mert az említett levél hatására a herceg 300 forint pótlékkal megemelte fizetését.¹³⁽¹¹⁹⁾

¹⁷³Haydn rokonai kapcsán említjük meg, hogy amikor 1806. augusztus 10-én meghalt, utolsó még életben volt testvére, Michael Haydn, az örökség ügyében levelet intéz a bécsi városi magisztrátushoz. Ez számunkra azért érdekes, mert felsorolja azokat az egyszerű embereket, akikről a különböző rokoni fokok szerint gondoskodni kíván. Közöttük említi egyik elhunyt nőtestvére, Anna Rafler asszony gyermekei között Anna Maria Moser asszonyt, aki varrónő Eszterházán, és a másik elhunyt nővér, Franciska egyetlen leánygyermekét, Anna Wimmer asszonyt, aki „kocsmárosné a magyarországi Nikolán”, azaz Fertőszentmiklóson.¹⁴⁽¹²⁰⁾

A fentiek alapján tehát egyértelműen bizonyíthatók Haydn állandó soproni kapcsolatai, valamint az, hogy a

soproni Esterházy-palota házmestere rokona volt, akivel – ha bosszankodva is – rendszeres kapcsolatot tartott. Sajátkezű levelével bizonyítható, hogy 1790. május 13-a és 30-a között is felkereste, illetve nála tartózkodott.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tömör–Tones Ede: Adalék a soproni gázmű történetéhez

174 Tömör–Tones Ede: Adalék a soproni gázmű történetéhez

Baumann József alapos üzemtörténetéhez (SSz. 1981, 1–32, 97–128, 193–217) kiegészítésül közlöm a mellékelt képet, amely az egyesített gázmű és villamosmű vezetőségét ábrázolja 1917. május 31-én az igazgatói lakásokhoz tartozó kertben. Állnak (balról jobbra): Auer József elektrotechnikus, Tones Ede főkönyvelő, Greilinger Imre könyvelő; ülnek: Szedlák Olga hivatalnoknő, Koch József igazgató, Grasel Mária hivatalnoknő. Ezen – a mai szemmel nézve – kis létszámú vezetőségen múltott, hogy a két üzem eredményesen működött. Édesapám, Tones Ede (szül. Aradon, 1877. okt. 16.), akiről Baumann József is megemlékezik (SSz. 1981, 25.) az aradi Kereskedelmi Akadémia elvégzése után a Szegedi Légszeszgyárban helyezkedett el, ahonnan Koch József hívta meg Sopronba helyettesének. Édesapám örömmel tett eleget a meghívásnak, mivel az ő édesapja a Sopron vármegyei Alsólászlóról (ma: Unterloisdorf Burgenlandban) származott. Viszonylag fiatalon hunyt el, 1926. aug. 19-én, egy budapesti kórházban.

1. A soproni gázmű és villamosmű vezetősége (1917. máj. 31.)

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hárs József: Egy végrendelet a XVII. századból

175 Hárs József: Egy végrendelet a XVII. századból

1. A Szent György utca 12. (az ún. Eggenberg-ház) és a szomszédos (14. sz.) lakóépület helyreállítása¹⁽¹²¹⁾ ad időszerűséget annak, hogy a névadó családjáról szóljunk. Mégpedig egy olyan személyről, aki számunkra nem közömbös, a legfrissebb osztrák szakirodalom viszont csak szűkszavúan és pontatlanul emlékezik meg róla.²⁽¹²²⁾

Benigna von Eggenberget Walther Ernst Heydendorff a család ehrenhauseni ágának végére, Ferdinand, Freiherr von Eggenberg gyermekei sorába helyezi el Rosina Margaretha néven.³⁽¹²³⁾ Mielőtt közreadnám végrendeletét, megpróbálom felvázolni a kort, amelyben élt, s meghatározni helyét a családfán.

A bécsi udvar, a harmincéves háború idején, meg akart szabadulni lehetséges ellenzékétől, a belső-ausztriai nemesség még mindig protestáns részétől. Ezért a császár 1628. augusztus 1-én rendeletet adott ki, amely

szerint vagyonuk kényszereladása és száműzetés várt azokra, akik egy éven belül nem térnek vissza a római katolikus egyházba.⁴⁽¹²⁴⁾ A már néhány évvel korábban elhunyt Ferdinandnak özvegye és gyermekei is az ágostai hitvallást követték, ezért semmi reményük sem lehetett arra, hogy az ősi családi fészket, a Graztól keletre, a Mura partján elterülő Ehrenhausent, s a hozzá tartozó grazi házat katolikus rokonaiktól megörököljék.⁵⁽¹²⁵⁾ Különösen azután nem, hogy erre a vagyonra a család főágának legnagyobb alakja, a császár bizalmasa és első minisztere, a hercegi címet szerzett Hans Ulrich (1568–1634) tette rá a kezét.⁶⁽¹²⁶⁾

Az özvegy és gyermekei csak azon a pénzen (30 000 fl-on) osztozhattak, amelyet a birtok rájuk eső harmadáért még korábban kaptak.⁷⁽¹²⁷⁾ Az elsőszülött fiú, Franz Andrae, Sitzenberg (Alsó-Ausztria) ura, sanyarú körülmények között halt meg 1646-ban, Bécsben. A második fiúnak csak a nevét jegyzi fel a legújabb monográfia szerzője.⁸⁽¹²⁸⁾ A következő gyermekek lányok: Esther († 1691, Regensburg), Susanna Marusch és a családfán Rosina Margaretha-ként említett Benigna. Ez utóbbiról Heydendorff csak ennyit tud: „lebte 1646 in Polen”.⁹⁽¹²⁹⁾

Ezt a, sajnos, forrás megjelölése nélküli állítást aligha lehet elfogadni. Lengyelország katolikus volt, s az osztrák uralkodó szövetségese Bethlen ellenében. Viszont a végrendelet tanúsága szerint, Benigna 1647-ben Sopronban tartózkodott, s nem szól semmi sem az ellen, hogy már korábban ide került. A város vezetősége 1628. október 2-án tisztázta Bánffy Kristóffal, a szabad királyi városok ügyeiben illetékes tárnokmesterrel, hogy a hitük miatt üldözötteket minden hátrány nélkül befogadhatja. Sokan ¹⁷⁶éltek is ezzel a lehetőséggel.¹⁰⁽¹³⁰⁾ A magános nő, akinek egy barátnőjén, vagy társalkodónőjén kívül mindössze egy szolgálója volt, nem beszél a lakásáról. Ez talán bizonyíték emellett, hogy nem volt ingatlana, de nem ad választ arra a kérdésre, hogy hol húzódhatott meg mint menekült a városban. Ennek a megfejtése azért is nehéz, mert a nemeseket nem igen írták össze semmiféle jegyzékben sem. Csak találgathatunk.

Nagy örömnepet ültek a soproniak, amikor 1644-ben a hatalmas földesúr, Nádasdy Ferenc, Keresztúrról Sopronon át vonult Kismartonba menyasszonyáért. Őszinte öröme azonban semmi okuk sem volt, mert a nagyratörő ember éppen egy évvel korábban tért vissza a katolikus hitre, s amilyen buzgalommal támogatta előbb a protestánsokat, annyira üldözte most őket.¹¹⁽¹³¹⁾ Nádasdynak háza volt a Bécsi utcában, amint azt a Musterregisterben rendre feljegyezték 1624-től 1645-ig.¹²⁽¹³²⁾ Számon tartott lakói közt Benigna nem szerepel. A végrendelet megírásának évében pedig már szóba sem jöhet, hacsak a köpönyegforgató főrend azon familiárisai körében nem, akik nem fordítottak hátat a reformációnak.

A Stájerországon keresztül élénk kereskedést folytató Nádasdyak belső bizalmas embere volt Wittnyédy János (1574–1648), a híres ügyvéd apja. Nyilván többször megfordult a nagy hatalmú zászlósúr grazi házában, vagy a ma is mutogatott radkersburgi (regedei) palotájában. Ez utóbbi az Eggenbergék házának közelében található.¹³⁽¹³³⁾

Wittnyédy István,¹⁴⁽¹³⁴⁾ János fia, 1638-tól 1647-ig volt Sopron város jegyzője. Rádl Zsuzsannával 1640-ben kötött házassága révén került tulajdonába a mai Szent György utca 14. sz. ház, azonban – Payr Sándor szerint – alig lakott itt.¹⁵⁽¹³⁵⁾ Ez az a lakóépület, amelyet később a közismert Eggenberg hercegnő, a szomszéd ház névadója, először szerzett meg magának Sopronban. Hogy van-e összefüggés Benigna von Eggenberg, Wittnyédy és a „nagy” hercegnő soproni tartózkodása, illetve a fenti házak és a Wesselényi-féle összeesküvés között? Ennek részletesebb tárgyalására egy másik alkalommal térünk majd vissza.

¹⁷⁷Sopron, 1647. július 15. Benigna von Eggenberg végrendelete.¹⁶⁽¹³⁶⁾

„Im Nahmen der Aller Heyligsten Hochgelobten dreyfaltigkeit Gottes des Vatters des Sohnes vndt Gottes

des Heyligen Geystes Amen.

*Habe ich Benigna*¹⁷⁽¹³⁷⁾ *Frewlen von Eggenberg* auß sonderlichen gemuets bewegungen zu Herzen genomen wie allen Menschen wegen angeborner Erbßünden einmahl zu sterben von Gott selbst auß gebedzt diß Stündtlein aber verborgen vnndt unwißsent ist auch dem beschloßsenen Rath und Willen deß aller Höchsten einen Vollzug leisten mueß, vndt weillen mich der getreue liebe Gott nach seinen Väterlichen willen in dißen meinen *Exilio* mit gefährlicher Leibs schwachheit heimgeßucht, auch solches meines Sterbs stündlein” so unversehens herein brechen möchte immerdar Vorzubereitten hab. Also vnndt damit auch meines Zeitlichen wenigen guets halber, so mir der Allerhöchste auß gnaden vergundt, ins künftigh nach meinen ableiben mit mißverstandt oder Zwitracht erwachßen möchte, habe ich beydießer meiner habenden Gueter Vernunft mit genugsamer Vorbetrachtung, wie es damit hernach gehalten werden solle, diße disposition und lezten Willen gemacht, wie nachvolgendt Zuuernemen (a 2. lap vége).

Erstlichen bekhenne Ich mich zu der Christlichen allein Seeligmachenden wahren Euangelischen Religion welche in Prophetischen undt Apostolischen Alten und Neuen Testaments Biblischen Büchern nach lengst in der Augßpurgerischen Confession aber kürzlich begriffen und bitte meinen getreuen lieben Gott er wolle mich noch ferner biß an mein lezten Seuffzer beständig dabey erhaltten mir auch wegen des Theueren Verdienstes bitter leiden und sterben Jeßu Christi alle meine Sünde gnädiglich verzeihen undt endlich mit andern außerwehlten Christen und beständigen bekennern Gottes nach seiner Verheißung auß gnaden Ewig Seelig machen. Amen.

Zum Andern wenn ich meinen Tage in dem Herrn nach seinen Göttlichen Willen beschloßen, vnd die Schuld des Todts bezahlt, darein ich mich den Willigst ergeben haben wil, vnd allein umb ein sanftes vnd stilles Ende bitte so befehle ich mein Seele in die Allmechtigste Hende der Hochgelobten dreyfaltigkeit, die wolle derselben gnedig vnd Barmherzig sein, auch am Jüngsten Tag mit einem Neuem als dem Unverweßlichen leibe wider vereinigen (a 3. lap vége) vndt ßunst allen Christglaubigen in die Ewige Freudt Vnd seligkheit verbezen, darum ich Gott für alles ewige loben Vnd dankhen auch seinem Heyligen Nahmen Ehren Vnd preißen möge, entzwischen aber solle nach meinen Tödlichen Abgange mein leichnam Christlich und ehrlich zur Erden bestättigt werden daßelbs der frölichen Auferstehung zum ewigen freuden leben geruehlich klich zuerwardten.

Was nun Drittens mein Zeitliches weniges guet belangt so seze Vndt ordne Ich zu meiner rechtmäßigen wahren *Universal Erbin* Zugleich meine liebe Frau Vnndt Freülen Maimben Frauen Susanna Marisch Frau von Mandorf gebohrne Herrin von ¹⁷⁸Eggenberg und Freulein Ester Herrin von Eggenberg geschwistriget,¹⁸⁽¹³⁸⁾ daß dieselben meine so woll allhier alß anderstwo sich befindente alle und Jedes Vermögen wie es nahmben haben mag nirgendt noch nichts außgenommen under sich in gleiche Theil enig freindlich Vnd Schwesterlich vertheillen sollen, doch also vnd dergestalt daß sie den meinen Schuldt, anforderungen von meinen liebsten gewesenen Herrn Brudern Herrn Ferdinandt Freyherrn von Eggenberg¹⁹⁽¹³⁹⁾ nun mehr seelig herrührendt so baldt etwas von den selbigen eingebracht wirdt, dieße zwey nach folgende *legata*. Alß meiner lieben (a 4. lap vége). Fraw Maumen, Frauen Eua Elisabeth Fraw von Mögniz gebohrne Külckhin *Einhundert vndt Fünffzig gulden* vnd dem meinen dienst Menschen Namens Margaretha Febertin,²⁰⁽¹⁴⁰⁾ welche sich in die etlich vnd zwanzig Jahr bey mir in diensten außgehalten vnd sich getreu vnd gehorsamlich erzeugt hat *Einhundert gulden* Hierüber ich mich nochmaln der Gnaden Gottes befehlen vnd meinen lezten willen in Gottes Nahmen beschloßen, benebens aber dieses mir vorbehalten haben will, solang mir Gott daß leben fristen vnd vergunen will daß solchen ich meines gefallens Mindern mehrnen oder gar aufheben kan, da es aber nicht beschehe, es bey dißen allerdings fest vndt ungebrochen verbleibe, auch in allen Puncten Treulich volgezogen werde, da auch dießer mein lezter

will auß mangel Solleniteten nicht bestehen könte, soll er doch wenigsten alß ein ander geschäft oder codicill bey kräften vnd wurden erhalten werden. Gelangt demnach an alle und Jede übrigkeiten deren diße mein disposition fürgebracht werden möchte, Insonderheit aber an ain löblichen *Magistrat* dießer Königlich freystatt Ödenburg mein gebürlich fleißiges bitten, die wollen ob diesen meinen lezten willen Vestigklich handt haben vnd einigen Menschen wer der auch seyn das wenigist (az 5. lap vége) darwider für zunemen zu endern oder zu disputiren nicht beygeben noch gestatten. Deßsen zu wahren Vrkundt hab ich dißßen meinen willen mit eigner handt durch vnd durch geschriben vnd unter schriben auch mit meinen Pettschaft verfertigt geschehen in Ödenburg den 15 Jully deß 1647 Jahr.

Benigna Frewlen von Eggenberg” (a 6. lap vége).[21\(141\)](#)

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

179 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: A TIT 1981. évi tevékenysége Sopronban

Hiller István: A TIT 1981. évi tevékenysége Sopronban

1. A TIT Városi Szervezete Sopronban és az elmúlt években tevékenységi körébe utalt községekben a kialakult gyakorlat szerint folytatta munkáját. A munka a munkaterv alapján folyt, voltak azonban olyan rendezvények is, amelyek a munkaterven kívül, aktuális feladatként valósultak meg. Erősítettük az együttműködést társszervezeteinkkel, amire jó lehetőséget adott a Városi Pártbizottság kezdeményezése az ún. tömegszervezeti vezetői értekezletek rendszeres megtartásának gyakorlatával. A Városi Tanáccsal – mint közvetlen irányító szervvel – kapcsolatunk állandó volt. A takarékosági intézkedések néhány helyen az év első felében bizonyos „igénycsökkentő hangulatot” teremtettek a tudományos ismeretterjesztés területén, de gyakorlatilag ez végülis nem vetette vissza a munkát, sőt az év második felétől egyes helyeken az igény még nőtt is szerződéskötések iránt. Az üzemek, gyárak nagy segítséget adtak munkánkhoz az év folyamán. Az együttműködés és a segítségnyújtás szép formája volt pl. a XII. Országos Egészségügyi Vándorgyűlés szervezési, rendezési munkálataiba való bekapcsolódás. Ezúton is köszönjük.

Az előadások száma az előző évhez képest valamelyest csökkent, a sokévi átlaghoz viszonyítva viszont az emelkedő tendencia megmaradt. A korábbi évben az előadások száma kiugróan magas volt. Valamelyest nőtt a fiatalok részére és a TIT-klubban tartott előadások száma az elmúlt évhez képest. Az utóbbiakban a tudatos tartalmi változtatás jelei látszanak; jobban illeszkedtek aktuális társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális eseményekhez, évfordulókhoz, ünnepekhez. Nem utolsósorban helyi vonatkozásokhoz is.

2. Negyedszázados jubileumát ünnepelhette a Soproni Szabadegyetem. Tette ezt elsősorban rangos előadássorozattal, csaknem minden esetben telt ház előtt. Bár a nemzetközi politikai előadássorozatban csak két előadás hangzott el, ezek színvonalasak voltak, nagy érdeklődésnek örvendtek. Arra intenek, hogy

ezeket illetve az ilyen jellegű előadások számát növeljük, és éljünk azzal a lehetőséggel, amelyet a Magyar Külügyi Intézet készségesen nyújt.

Az ország- és világjárás vezetőit képző tanfolyamunk országosan elismert. KRESZ-tanfolyamok szervezésével igyekeztünk segíteni a Területi Közlekedésbiztonsági Tanács nagyon fontos munkáját. A mostanában sokat hangoztatott partnerség elve alapján közös szervezésű előadásokat rendeztünk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Győr-Sopron megyei Szervezetével, a KISZ Városi Bizottságával a SOD keretén belül, és a városi, megyei egészségügyi szervekkel, intézményekkel.

Országos elismerést váltott ki a XII. Országos Egészségügyi Vándorgyűlés megszervezése, színvonala, programja. A hagyományos Soproni Nyári Egyetem ismét magyar és külföldi tagozattal került megrendezésre, külföldi előadókkal is.

180Jó hazai és nemzetközi visszhangja is volt a Századunk osztrák irodalma című országos konferenciának. Jól mutatta ezt a hazai és az osztrák sajtó élénk reagálása, jó kritikája. Kiemelendők azok a közös rendezvények is, amelyeket a Városi Tanáccsal, a Liszt Ferenc Művelődési Központtal, az Országos Műemléki Felügyelőséggel és a Liszt Ferenc Múzeummal szerveztünk.

Budapest után Magyarországon másodszor Sopronban került meghirdetésre, illetve megrendezésre az Olimpiatörténeti Akadémia, amelynek kezdeti sikerét és az öt félévre tervezett tanfolyam első előadásainak népszerűségét mutatja az országos sajtóvisszhang.

3. Felülvizsgáltuk taglétszámunkat és megállapítottuk, hogy néhány kilépés mellett (minden esetben a városból való eltávozás miatt) a taglétszám állandó emelkedést mutat, ami az érdeklődés fokozódását is jelenti a tudományos ismeretterjesztő tevékenység iránt.

Hasonló tevékenységet folytató társintézményeink számára vonzó és felújított szervezeti helyiségeinket mindig készségesen bocsátottuk rendelkezésre térítés nélkül. Ilyen vonatkozásban külön is kiemeljük a MTESZ-szel való szoros kapcsolatunkat, amely változatlanul gyümölcsöző mindkét fél számára.

A sajtó, elsősorban a „Kisalföld” hétről-hétre figyelemmel kísérte munkánkat, gyors és pontos híradásaival, cikkeivel nagyban segítette is célkitűzéseink megvalósítását.

4. *Szerződésünk volt a következő intézményekkel, üzemekkel:* KIOSZ, Martos Flóra Egészségügyi Szakközépiskola, ELZETT, SZOT Üdülők Önelszámoló Üzemegysége, SOTEX, Széchenyi István Gimnázium, Talajerőgazdálkodási Vállalat, Ruhagyár, Postaigazgatóság, Richards Finomposztógyár, Pamutnyomóipari Vállalat, 403. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet, Hazafias Népfront, Kállai Éva Leánykollégium, Arany János Leánykollégium, Liszt Ferenc Művelődési Központ, Magyarfalvi klubkönyvtár.

A TIT szervezésében elhangzott előadások száma: 829. Megoszlásuk hallgatóság szerint: KISZ-fiatalak részére: 160; nők részére: 53; férfiak részére: 99; vegyes összetételű hallgatóság részére: 517 (Ezekből fizikai dolgozók részére: 185).

A TIT-klubban elhangzott előadások száma: 97.

TIT-klub előadások száma: 41.

1981. I.: Roskó Mária: Sopron a magyar költészetben

Ambrus András: Sopron lepkefaunájáról

Dr. Horváth Klára: Peru

Dr. Horváth Mihály: A VI. ötéves terv soproni vonatkozásai

1981. II.: Dr. Berecz Dezső: Utazás és turisztika

Dr. Lagzi István: Lengyel menekültek Sopronban és környékén a II. világháborúban

Dr. Horváth Klára: Mexikó

Dávid Ferenc: Az Eggenberg-ház

1980. III.: Hárs József: Amit a hegyről látni lehet II.

Badiny Gyula: A Rajna és környéke

Dr. Firtás Oszkár: A magyar vadállomány 2000-ben

Füzy Lajosné: Barangolás a Dunántúlon

1981. IV.: Finta Béla: Egyiptom építészeti emlékei

Dr. Domonkos Ottó: A soproni viselet története

Dr. Molnár Ildikó: A beszéd, mint személyiségjegy

Bognár Dezső: Spanyolország műemlékei

Dr. Gömöri János: A soproni régészeti ásatások eddigi és várható eredményei

181 1981. V.: Szarka Árpád: A száműzött portré

Szabó Lajos: A reneszánsz Olaszországban

Finta Béla: A Dunakanyar

Dr. Hiller István: Haydn leveleivel bizonyíthatók soproni kapcsolatai

1981. VI.: Dr. Rácz Józsefné: Sopron korlátolt közhasználatú zöldterületei

Nagy Árpád: Haydn-emlékek Sopronban és környékén

Badiny Gyula: Az északi Kárpátok várai

1981. IX.: Badiny Gyula: Erdély I.

Horváth István: Filmkockák a nagyvilágból

Szabados László: Időszerű pedagógiai kérdések

Horváth István: A Niagara vízesés

Perlaki Ferenc–Nagy Lajos: Ghana

1981. X.: Szarka Árpád: Világunk tükre a művészet

Finta Béla: Az Alpok világa

Dr. Fogarassy László: Fejezetek a diplomácia történetéből

Dr. Horváth Klára: India és Thaiföld

1981. XI.: Torma Tibor: Az úrkutatás problémái

Finta Béla: Az Adria tájain

Szabó Lajos: Vörösmarty Mihály emlékezete

Hárs József: Néhány szó szűkebb hazánkról

1981. XII.: Füzy Lajosné: Magyar Panteon Észak-Magyarországon

Sarkady Sándor: A múlt és a ma magyar irodalma Sopronban

Barlai Margit: Japán

Badiny Gyula: Erdély II.

XXVI. Soproni Szabadegyetem a Liszt Ferenc Művelődési Központban (10 előadás, alkalmanként 150–200 hallgatóval)

Előadások:

Dr. Kurucz Imre, a TIT főtktára: A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és feladatai a közművelődésben

Dr. Kubinszky Mihály, egyetemi tanár, rektorhelyettes: A szép híd

Dr. Vasváry Artur, a Föld és Ég főszerkesztője: A Csendes-óceán keleti partvidékén

Dr. Benda Kálmán, az MTA Tört. Tud. Intézet főmunkatársa: Bethlen Gábor és kora

Dr. Lőrincze Lajos, c. egyetemi tanár: Nyelvhelyességi viták napjainkban

Dr. Nikolics Károly, c. egyetemi tanár: A mikroszkóp titkai

Dr. Majer Antal, egyetemi tanár: A soproni erdők esztétikája

Lukin László, a Magyar Rádió főmunkatársa: Bartók Béla

Dr. Winkler Gábor, kandidátus, osztályvezető: Régi városok jövője itthon és a nagyvilágban

Dr. Metzl János, osztályvezető főorvos: Szicília

Nemzetközi politikai előadássorozat:

Nyárádi Róbert, főszerkesztő-helyettes: A szocialista világ fejlődése, a szocializmus problémái napjainkban

Dr. Lovassy Tamás tud. munkatárs: A Magyar Népköztársaság külpolitikája

Az ország- és világgjárás vezetőit képző tanfolyam:

Dr. Vasváry Artur: Az országjárásvezetés módszertana; A Balaton és környéke

Partényiné Zoltai Márta: Földtörténeti korok; A Mecsek és környéke

Dr. Batizi László: Nyugat-Dunántúl; A Duna-kanyar

182 Pályi András: Az Északi-Középhegység I.; Az Északi-Középhegység II.

Dr. Zelecsényi Béláné: Az Alföld I., II.

Dr. Göcsei Imre: A Kisalföld; A Dunántúli Középhegység

Baranyai Lenke: Történelmi események hazánk térképén 1526-ig

Dr. Környei Attila: Történelmi események hazánk térképén Moháctól a XVIII. század végéig; Történelmi események hazánk térképén a XVIII. század végétől az 1848/49-es szabadságharc bukásáig; Történelmi események hazánk térképén a szabadságharctól napjainkig

Dávid Ferenc: A magyarországi román, gót, reneszánsz és barokk művészet; A magyarországi klasszicista, eklektikus és modern építészet

Dr. Sarkady Sándor: Nyugat-Magyarország irodalmi emlékei. Kelet-Magyarország irodalmi emlékei

Nyelviskola: angol, német, francia, olasz nyelvű, 13 tanár vezetésével, 15 tanulócsoporthoz, 5 kihelyezett tanfolyam

KRESZ-tanfolyam: 14 csoportban, 451 hallgatóval

Előadói konferencia (Magyar Könyvtárosok Egyesülete Győr-Sopron megyei Szervezete rendezése): Dr. Szentmihályi János, egyetemi tanár: A könyvtárosi hivatásképzés alakulása és változásai

VIII. Soproni Országos Diáknapok (KISZ városi Bizottsága szervezése): Nagy Imre, KISZ MB első titkár: Közéleti aktivitás, a KISZ politikai jellege

Anyanyelvünk Hete:

Ünnepélyes megnyitás a Liszt Ferenc Művelődési Központban:

Dr. Grétsy László, kandidátus: Nyelvhasználati szemle

Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárában:

Dr. Molnár Ildikó, tud. kutató: Az élő szó, a beszéd szerepe az ismeretterjesztésben

TIT-klubban:

Dr. Molnár Ildikó, tud. kutató: A beszéd mint személyiségjegyzet

XII. Országos Egészségügyi Vándorgyűlés (TIT Egészségügyi Választmánya, Győr-Sopron megyei Szervezete és Sopron városi Szervezete közös rendezvényei)

I. ülésnap: Rehabilitáció

Dr. Borsay János: A hazai rehabilitáció fejlődése

Dr. Göllez Viktor: Gyógypedagógiai rehabilitáció

Dr. Velkey László: Gyermekkori habilitáció-rehabilitáció

Dr. Hoffmann Artur: A szívbeteg rehabilitációja

Dr. Nagy László: Balf gyógyfürdő lehetőségei a rehabilitáció terén

Dr. Ballagi Farkas: A széndioxid-kúra szerepe a végtagkeringési zavarban szenvedő betegek rehabilitációjában

II. ülőszak: Mentálhigiéne

Dr. Hárdi István: Mentálhigiéne: tegnap, ma és holnap

Dr. Bágyoni Attila: Az orvos–beteg kapcsolat mentálhigiéne jelentősége

Dr. Varga László: A körzeti orvos és a mentálhigiéne

Dr. Méhes Károly: Lehetőségeink a veleszületett rendellenességek jelentőségének csökkentésére

Dr. Goldschmidt Dénes: A munkahelyi légkör mentálhigiéne vetülete

Dr. Mersich Gáborné: Tapasztalatok az elmebetegek szociális otthona és a gyógyszerár együttműködése terén

Kirándulás és tanulmányút: Nagycenk–Balf

XVI. Soproni Nyári Egyetem

Magyar tagozat: július 9–16 (30 magyar hallgatóval)

Nemzetközi tagozat: július 11–24 (174 NDK-beli, 3 cseh és 2 jugoszláv hallgatóval)

Előadások:

183A magyar tagozat megnyitója: Dr. Augusztinovicz Elemér a TIT városi elnöke

Dr. Hiller István, egyet. könyvtári főigazgató: 3000 év dióhéjban (Sopron város története)

Dudás Jánosné, az Óvónőképző Intézet tanára: A környezetvédelemre nevelés az óvodában

Dr. Legány András, természetvédelmi felügyelő: A környezeti nevelés lehetősége és néhány módszere az általános iskolában

Dr. Szerényi Gábor gimn. tanár: Természet- és környezetvédelmi tapasztalat a középiskolában

Horváth Kinga gimn. tanár: A környezetvédelem oktatása a történelem tárgyon belül

Dr. Láng Edit, docens: Környezeti nevelés a felsőoktatásban különös tekintettel a tanárképzésre

Dr. Friedrich Károly, GYSEV-főtanácsos: Szép Sopron

Dr. Nováky Erzsébet: Környezeti nevelés és jövőkutatás

Dr. Vízny Istvánné, OPI-főmunkatárs: Környezetvédelmi nevelés az iskolában

Nyergesné Szabolcsik Katalin: Az oktatási létesítmények néhány környezetesztétikai problémája

Dr. Szalai Marzsó Lászlóné, főmunkatárs: A környezeti nevelés nemzetközi szemlélete

Dr. Antal József, egyet. tanár: Magyarország termőhelyi potenciájának felhasználása az ezredfordulóig

Dr. Papp Ferenc, főosztályvezető: A gabcsikovói víztározó és jelentősége

Dr. Göcsei Imre, kandidátus: Korreferátum Dr. Papp Ferenc előadásához

Dr. Kubinszky Mihály, tszv. egyet. tanár: A tájkép architektúrája

Rakonczay Zoltán, elnökhelyettes: Magyarország természetvédelmi területei

Dr. Simon József, erdőmérnök, természetvédelmi felügyelő: Az Őrségi Tájvédelmi Körzet

Dr. Csapody István, erdőmérnök, természetvédelmi felügyelő: Az Őrség növényvilága

Augusztinovicz Fülöp, mérnök, tud. munkatárs: A környezeti zaj csökkentésének lehetőségei

Dr. Gál János, az EFE rektora: Szennyvizek alkalmazása a mezőgazdaságban

Városnézés idegenvezetővel. Múzeumlátogatások

Látogatás: az EFE tanszékein és Központi Könyvtárban, a Sörgyárban

Tanulmányút: Fertőrákos–Balf–Nagycenk–Fertőd–Petőháza,
Nemeskér–Sárvár–Tanakajd–Szombathely–Bük–Sopronhorpács

Nemzetközi tagozat:

Megnyitója: Dr. Rónay Ferenc, az EFE rektorhelyettese

Előadások:

Dr. Hiller István, könyvtári főigazgató: 3000 év dióhéjban (Sopron város története)

Dr. Antal József, egyetemi tanár: Magyarország termőhelyi potenciájának felhasználása az ezredfordulóig

Dr. Friedrich Károly, GYSEV-főtanácsos: Szép Sopron

Dr. Kubinszky Mihály, tszv. egyet. tanár: A tájkép architektúrája

Dr. Papp Ferenc, főosztályvezető: A gabcsikovói víztározó és jelentősége

Dr. Göcsei Imre, kandidátus: Korreferátum Dr. Papp Ferenc előadásához

Dr. Vízy Istvánné: Környezetvédelmi nevelés az iskolában

Dr. Szalay Marzsó Lászlóné, főmunkatárs: A környezeti nevelés nemzetközi szemlélete

Dr. Domonkos Ottó, múzeumigazgató: Sopron és környékének népművészete

[184](#) Augusztinovicz Fülöp, mérnök, tud. munkatárs: A környezeti zaj csökkentésének lehetőségei

Dr. Simon József, erdőmérnök, természetvédelmi felügyelő: Az Őrségi Tájvédelmi Körzet

Dr. Csapody István, erdőmérnök, természetvédelmi felügyelő: Az Őrség növényvilága

Dr. Madas László, igazgató: Parkerdők, üdülőerdők kialakítása

Dr. Gál János, az EFE rektora: Szennyvizek alkalmazása a mezőgazdaságban

Dr. Albrecht Krummsdorf, egyet. tanár: Mezőgazdasági-ipari jellegű tájak tervezése és alakítása az NDK-ban

Dr. Dieter Schmidmaier, könyvtárosi tanácsos: A környezet- és természetvédelem és a könyvtárak

Dr. Nagy Bálint, főosztályvezető: Intenzív mezőgazdasági termelés és környezetvédelem

Dr. Majer Antal, egyet. tanár: Az erdőgazdálkodás és a természetvédelem összehangolása a nyugat-dunántúli tájvédelmi körzetekben

Városnézés idegenvezetővel. Múzeumlátogatás

Látogatás: az EFE tanszékein, Központi Könyvtárban, a SOTEX-ben, AFIT-ban és az Áll. Gazdaság borpincéiben

Tanulmányutak: Fertőrákos–Nagycenk–Fertőd–Petőháza, Sárvár–Szombathely–Bük–Sopronhorpács; Herend–Ajka–Nagyvázsony–Zánka–Badacsony

Századunk osztrák irodalma (A TIT irodalmi, történelmi és idegennyelv-oktatási választmányainak országos konferenciája)

Előadások:

Megnyitó: Dr. Mollay Károly, egyetemi tanár, a Soproni Szemle főszerkesztője

Mádl Antal, egyetemi tanár: Nemzeti tudat és irodalom

Nyíri Kristóf, egyetemi docens: Az osztrák emberkép (Eszmetörténet Metternich korától napjainkig)

Zalán Péter, egyetemi adjunktus: Iskolák a határon (Musil világa)

Pók Lajos, a Gondolat Kiadó főszerkesztője: A monarchia közérzete (Kafka motívumai)

Széll Zsuzsa, egyetemi docens: Jelenkori osztrák epika

Korreferátumok:

Kocsis Erzsébet: A biztonság keresése – Ilse Aichinger

Kiss Endre: A 70-es évek Canettije

Fenyves Katalin: Mai osztrák hangjátékok

Dr. Hiller István: Könyvtárak a mai Ausztriában

Elméleti konferencia (Városi Tanácscsal közös rendezés):

Dr. Iváncsics Imre, egyet. docens: Az államigazgatási munka korszerűsítésének szükségessége, annak fejlesztési irányai

Dr. Markos György: A szocialista állam politikai rendszere

A Liszt Ferenc Művelődési Központtal közös rendezésben:

Csillagászati előadássorozat

Pedagógiai akadémia

Országos műemléki konferencia (OMF-fel közös szervezés):

Granasztói György: Történelem és város

Komarik Dénes: XIX. századi városnegyedek helyreállítása

Bertalan Vilmosné: A középkori Óbuda

Altmann Júlia: A középkori Óbuda

185 *Múzeumi hónap (Liszt Ferenc Múzeummal közös szervezés):*

Dávid Ferenc: A kolostorhegyi lépcső

Hemerle Mária: Párizs

Dr. Domonkos Ottó: A takácsipar emlékei

Dr. Gömöri János: Sopron római kori fóruma

Olimpiatörténeti akadémia (Öt féléves):

Az első félév előadásai:

Dr. Kutasi László: A sporttörténet tárgya, helye, szerepe a tudományok rendszerében

Dr. Keresztényi József: Az ókori játékok története

Dr. Kákossy László: Egyiptom testkultúrája

Működik: Ország-világjárók klubja; Fafaragó szakkör; Kertbarátok köre; Kis Matematikusok Baráti Köre; Ifjú Biológusok Baráti Köre; Ifjú Történelembárátok Baráti Köre; Előadóképző tanfolyam: Óvónőképző Intézetben és az EFE-en

A TIT-klubban tartott ülések:

TKBT elnökségi ülés; Tömegszervezeti vezetők ülése; Liszt Ferenc Társaság ülése; Soproni Öregdiákok megbeszélése; Századunk osztrák irodalma c. rendezvény előkészítése; Egészségügyi vándorgyűlést előkészítő bizottság ülése; Orosz tanárok továbbképzése; Bányásznapi VEAB ülése

Munkacsoportok:

Irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti; Hadtudományi; Nemzetközi, közgazdasági, filozófiai; Jogi; Biológiai, földrajzi, matematikai, fizikai, kémiai; Egészségügyi; Történelmi; Műszaki; Idegennyelvi

Taglétszám: 283 fő. Az elnökség tagjainak száma: 17

MEGEMLÉKEZÉSEK

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Horváth Zoltán: Thirring Gusztáv és Sopron¹ (1861. dec. 25–1941. márc. 31)

**Horváth Zoltán: Thirring Gusztáv és Sopron¹⁽¹⁴²⁾
(1861. dec. 25–1941. márc. 31)**

A soproniak – régi szokás szerint – tisztelettel és megbecsüléssel veszik körül azokat a fiaikat, akik kimagasló munkásságukkal hazájuk és városuk javára – a tudományok, a művészetek fejlesztése, általában az emberi haladás érdekében – fáradoztak, hírnevet szereztek. Közéjük tartozik Dr. Thirring Gusztáv is.

Élete, munkássága Budapesthez kötötte; a Fővárosi Statisztikai Hivatal igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, egyetemi címzetes rendkívüli tanár, több külföldi (hágai, New-York-i, frankfurti, prágai stb.) statisztikai társaság tiszteletbeli tagja.

¹⁸⁶Szülvárosát mégsem feledte, minden érzésével, szíve minden dobbanásával Soproné maradt, majd idős korában munkásságát helytörténetírásunknak szentelte, és páratlant alkotott. Születésének 120. és halálának 40. évfordulója alkalmából – ez emlékülésen – ismét lerójuk hálánkat és tiszteletünket.

Elődeink 1932. szeptember 28-án választották díszpolgárrá, ahogy ezt a tanácsterem előszobájában kiállított oklevele tanúsítja; „mert városunknak fáradhatatlan munkása, nemes gondolkodású, hűséges fia volt”.

Díszpolgári rangjáról úgy nyilatkozott, hogy számára az valamennyi más kitüntetésnél és sikernél drágább és becsebb, mert azt „polgártársaim adták, és életem alkonyán szülővárosom ismét befogad kebelébe”.

Munkássága, emberi magatartása számunkra példamutató.

A Színház utca 17. sz. házból indult életútjára. Középiskolai tanulmányait – az evangélikus líceumban, a mai Berzsenyi Gimnáziumban végezte. Itt szívta magába – ahogy írja – a tudás első elemeit, mint német ajkú, de magyar szívű szülők gyermeke, itt tanulta meg szeretni a természetet s vele a szülőföldet és a hazát.

Haza- és városszeretetének tanúbizonyságát adta 1921-ben is, mert – mint a Nyugatmagyarországi Liga elnöke – Sopron megmentése érdekében több nyelven írt cikkeiben, tanulmányaiban érvelt és szervezett. A 30 éve lezajlott népszavazáskor mozgósította a soproni illetőségű budapestieket, hogy az imperialista rablőháborút követő rabló békének következményeként áldozatul ne essen szülővárosa.

Szülőföld- és természetszeretete fiatal korában már arra készítette, hogy Sopron földrajzával és közviszonyaival foglalkozzék.

A modern hazai turistaútikalauz-irodalom úttörőjének, megteremtőjének tartják. Az ilyen témájú munkái közül az egyik legkitűnőbb a már 1911-ben megjelent „Sopron és a magyar Alpok”, valamint Sopron és környékének részletes kalauza, 1921-ből. Ezek a turistakalauzok nem csupán gyakorlati útmutatóként szolgáltak, hanem mindmáig valóságos kincsesbányái a topográfiai és történeti ismeretanyagának, olvasóikat a város szeretetére nevelik. Turista-útikalauzaival, valamint Sopronról szóló előadásaival jelentős szerepet vállalt, az idegenforgalom fejlesztésében, ami 1921 után a szűk határok közé szorult soproniaknak – a textilgyárak létrehozásáig – megélhetésük egyik fő kiegészítő forrásaként jelentkezett. Háláját a soproni turistatársadalom akkor azzal fejezte ki, hogy Thirring Gusztávot a Dunántúli Turista Egyesület díszelnökévé választotta.

Városszeretetét azzal is tanúsítja, hogy Budapesten a soproniaknak támasza, pártfogója. A Budapesten működő „Sopronmegyei Kör”-ben Thirring Gusztáv „szelleme öleli körül” mindazokat a soproniakat – írja Thurner Mihály polgármester, – akiknek sorsa a fővárosba vezet, hogy ott vagy magasabb tanulmányokat folytassanak vagy élethivatásukban boldogulásukat keressék.

Hat külföldi, 17 hazai tisztsége mellett tagja, ill. tiszteletbeli tagja a már említett helyi Dunántúli Turista Egyesületnek, a Frankenburg Irodalmi Körnek, a Soproni Városszépítő Egyesületnek, díszelnöke a Líceumi Diákszövetségnek.

Sokrétű munkásságával, ezernyi szállal kapcsolódik tehát szülővárosához, Sopronhoz.

Díszpolgárrá választásakor, 1932-ben 71 évesen városának ajánlja szerényen a még meglévő munkaerejét így: „érzem, hogy ezzel hálámnak csak csekély részét róhatom le az engem ért nagy megtiszteltetésért”.

Ígéretét valóra váltotta és életének hátralévő nyolc évében tudományos munkásságával nevét halhatatlanná tette Sopron helytörténetírásában, egyúttal példát mutatva más városainknak és nekünk, az utódoknak.

E megemlékezés keretében nem áll módomban közel negyven soproni tanulmányát, cikkét ismertetni. Nagyobb számban megjelentek a Soproni Szemlében, amelynek szerkesztőbizottsági tagja, az egyik legtermékenyebb munkatársa volt, sőt egyik létrehozója, elindítója.

187Az első szerkesztő, Heimler Károly szerint Thirring Gusztáv állandóan érvelt, buzdított, a helytörténeti folyóirat megjelentetése érdekében, mert ez „hiányt pótol Sopronnak a magyar kulturális életben elfoglalt helyzetében”.

Thirring Gusztáv a hazai családtörténeti irodalomban is újat, úttörő munkát jelentetett meg 1934-ben: „A soproni Thirring-nemzetség háromszázéves múltja” címmel. A család őse, Thirring György János, szabómester 1637-ben szerzett polgárjogot Sopronban, leszármazottai szorgalmas iparosok és kereskedők voltak, közülük többen az értelmiségi pályán eredményesen tevékenykedtek. Thirring Gusztáv a családfán 1934-ben – háromszáz évet áttekintve – 241 családtag nevét mutatta be. A Thirring rokonság köréből e teremben is néhányan jelen vannak, velük együtt az egyenesági leszármazottat, dr. Thirring Gusztáv fiát, dr. Thirring Lajost tisztelettel és szeretettel köszöntöm, aki édesapja hivatását, foglalkozását választotta. Az ő érdeme, hogy édesapja kéziratban maradt munkája, az 1848. évi népszámlálás feldolgozása nyomtatásban megjelent: „Adatok a száz év előtti Sopronról és 1848. évi népességéről” (Sopron, 1957, 54+XV). Ez a népösszeírás a magyar forradalmi kormány rendelete értelmében készült és Sopron XIX.

század eleji fejlődését és népességének gyarapodását mutatja. A feldolgozás statisztikai és történeti értéke maradandó.

Thirring Gusztáv tudományos-helytörténeti munkásságával is az ország történészeinek, statisztikusainak, ill. a vezető értelmiségieknek a figyelmét akarta felhívni Sopronra, az olyan munkákkal, mint például: Sopron népességének fejlődése és összetétele (Magy. Statisztikai Szemle, 1931.). A soproni részházak (Városi Szemle, 1936, XXII. évf.), Adatok a soproni külvárosok fejlődéstörténetéhez stb.

A város költségén külön kötetként 1939-ben jelent meg: Sopron városa a 18 században c. kitűnő munkája. Ebben bemutatja a város XVIII. századi topográfiáját, épület- és lakásviszonyait, a népesség demográfiai és társadalmi viszonyait, végül ismerteti a gazdasági élet és a polgárság vagyoni, birtok- és adózási állapotát. Ezt a 188munkáját, amint az egyik elhangzott előadásban hallottuk – a magyar statisztikusok, szaktekintélyek nagyrabecsülik és mint egyik fő alkotását tekintik, amelyben már a szociológia kérdéseivel is foglalkozik. Thirring Gusztáv tehát éppen egyik Sopronról szóló alkotásával – a mi korszakunkban kibontakozó új tudományág, a szociológia területén – országos viszonylatban is – mindmáig helytállót, maradandót alkotott.

„Boldog lennék – írja Thirring Gusztáv a kötet előszavában – ha ez a munka, amely Sopron városa iránti mély hálám jele kíván lenni, a szeretett szülővárosom iránt, országszerte megnyilvánuló megbecsülés fokozódásához hozzájárulhatna”. Célját elérte.

Végül, Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig c. kötete, halála évében jelent meg. A helytörténeti kutatómunkában azon kevés számú alkotások sorába tartozik, amely a legtöbbet forog közkezen. A levéltár gazdag iratanyagában az épületek, a műemléki házak tervrajzait is, csak az egykori háztulajdonosok nevének és a házak építése évének ismeretében találhatjuk meg; tehát a mindennapi munkában ma is segédeszközként szolgál. Nélkülözhetetlen a családtörténeti kutatásban. Jómagam e kötetet meghatódottsággal veszem kézbe, amikor a soproni vagyonos polgárság útját vizsgálom a kapitalizmus első korszakában, az 1848–1918 közötti időszakban, mert Thirring Gusztáv útmutatása alapján valóban nyomon követhetem a város birtokos, gazdag társadalmi rétegének kialakulását, az egyes családok megjelenését, ill. eltűnését.

Thirring Gusztáv útja: Sopron – szülőföld – haza- és természetszeretet – Budapest; a tudományos munka területén országos és világhírnév; – majd ismét Sopron; városszeretet – és a fáradhatatlan munkás örök megpihenése az evangélikusok temetőjében. A szép neogót stílusú családi síremléknél is maradandóbban őrizzük azonban szívünkben és őrzik utódaink is, városunk nagy fiának emlékét, mindaddig, míg a soproniakat a városszeretet hevíti és helytörténetírással foglalkoznak.

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Domonkos Ottó: A magyarországi képfestés. Budapest, Corvina, 1980, 122 lap + 85 kép + 37 tábla. Blaudruckhandwerk in Ungarn. Budapest, 1981, 124 Seiten + 38 Schwarzweissbilder + 85 Blaudruckbilder + 37 mehrfarbige Tafeln

Domonkos Ottó: A magyarországi képfestés. Budapest, Corvina, 1980, 122 lap + 85 kép + 37 tábla. Blaudruckhandwerk in Ungarn. Budapest, 1981, 124 Seiten + 38 Schwarzweissbilder + 85 Blaudruckbilder + 37 mehrfarbige Tafeln

A soproni Liszt Ferenc Múzeum igazgatójának ez a két nyelven megjelent, szép kiállítású könyve a történeti Magyarország területéről gyűjtötte össze a képfestés történetét: ehhez 50 múzeum, 18 levéltár és 65 műhely áttanulmányozása szolgáltatja az anyagot! A könyv a szerző számos részlettanulmányának eredményeit foglalja össze, különös tekintettel a kelmefestés különböző ágainak, technológiájuknak, a műhelyeknek és mestereknek történetére.

Az első magyarországi adatot a kelmefestőkre Bártfán, 1418-ból találta a szerző, Sopronban 1457-ből. Ehhez hozzátehetjük, hogy a szomszédos Harkán, tehát falun 1466-ban működik Lénárt kelmefestő (*Verber*: Gerichtsbuch 107, 110), ami már a kelmefestés viszonylagos elterjedtségére mutat, legalább is Nyugat-Magyarországon és a Felvidéken. Talán nem véletlen, hogy az 1435–1450 közötti Budai Jogkönyv másolója a kelmefestőkre vonatkozó 140. cikkelynek csak a címét írta le („von der Verber rechten”, vö.

Mollay: Das Ofner Stadtrecht. Bp., 1959, 109), jogaikról nem szólt. Mivel a kezdeti időkben, sőt azon túl is, a posztósok is foglalkozhattak kelmefestéssel, figyelembe ¹⁸⁹kell vennünk, hogy Sopronban 1427-ben telepszik meg Csehországból kilenc posztókészítő (SoprOkl. 1/2:335), akiknek további sorsát is figyelemmel kísérhetjük. A különböző színű festéshez szükséges festéket nálunk akkor még nem állították elő, ezeket Ausztriából kellett behozni. A szerző állításával ellentétben azonban a festőcsüllenget (*Isatis tinctoria*; németül: *waid*) nem csak a vele festett fonalat (*waidgarn*), amint ezt nemcsak a szerző által is említett 1460. évi soproni árszabás, hanem a Budai Jogkönyv 104., 412. és 419. cikkelye is tanúsítja. Bors Benedek soproni kereskedő és Kriegl Farkas szalonaki (ma: Schlaining Burgenlandban) kalmár még 1528-ban is a bécsújhelyi Funck-cégtől vásárol ilyen, csüllenggel festett fonalat, amelyet fonszámra mértek (vö. Pickl, Othmar: Das älteste Geschäftsbuch Österreichs. Graz, 1966, 196, 213). Az 1460. évi soproni árszabásból a szerző is említi az indigót (középkori német neve *indich* a latin *indicum* 'indiai' szóból), de nem említi az ugyanott is, a Budai Jogkönyvben (195. cikkely) is adatolt berzsényfát (középkori latin nevén *lignum presillum*; németül: *Presily*, *Prysilig*). Ezek szerint kelmefestőink – legalább is a középkorban – nem használták a csüllenget (*csülleng* szavunk nyelvújítási alkotás, első adata 1807-ből való). Nem érdektelen e kézművesség hazai története szempontjából, hogy a 'kelmefestő' jelentésű *festő* szavunk a Münchener Kódexben (1416 után/1466) fordul elő először, a kezdetekkel tehát legalább a XIV. századig kell visszamennünk. E kézművesség fejlettségét német nyelvterületen a szerző adatain kívül az is mutatja, hogy 1300-ig az ottani latinságban a kelmefestőknek 7 elnevezése mutatható ki (vö. Erb, Teja: Die Handwerkerbezeichnungen im Mittellatein. Berlin, 1978).

Mindez érthetővé teszi a hazai kelmefestés középkori és újkori történetének szoros kapcsolatát a némettel. Domonkos könyvének a gerincét érthetően az újkori történet képezi. Ez elsősorban a szepesi városok, Győr, Pápa és Nyugat-Magyarország (Pozsony, Sopron, Csorna) kézművességét jelenti. Ezen a helyen elsősorban Sopron érdekel bennünket. Helytörténeti szempontból kiemelkedő jelentőségű az 1620-tól kezdve több nemzedéken keresztül műveszkedő Kistler család, amelynek krónikája nemcsak a család tagjainak németországi vándorútjáról (északon Stralsundig, nyugaton Kasselig, keleten Boroszlóig), hanem a Sopronban meghonosított technológiáról is pontosan tájékoztat.

Egy-egy tanulmányos fejezet tárgyalja országos viszonylatban a technológia, a formakészítés és a mintakészlet fejlődését napjainkig, hiszen a festett kelmék felhasználása, sőt divatja napjainkig tart, amint erről egy-egy újabb fejezet is tanúskodik.

Külön kell kiemelni a mintaszerű szövegközi képeket és a könyvhöz csatolt többszínű táblákat, az egész könyvhöz használt kitűnő papírt és a stílusos könyvtáblát, amelyek együttesen alkotják ezt a szép könyvet.

Mollay Károly

1982. XXXVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Horváth Marietta: Kezedben a mécs. Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1980, 220 lap + 40 tábla

Horváth Marietta: Kezedben a mécs. Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1980, 220 lap + 40 tábla

Szabad-e Lackner Kristófról regényt írni? Természetesen igen. A kérdésfeltevés feleslegesnek látszik, de néhány megjegyzésünk nyomán kiderül, hogy mégsem az. Igenis szükség lenne olyan Lackner Kristóf

regényre, amely a magyarországi későreneszánsz sokszínű egyéniségét, az író, a jogászt, a városszépítőt, az embert közelebb hozza a XX. század olvasójához. A regénynek olyan világra kell fényt vetítenie, amely a mai kor olvasójától igen távol esik. Becsületesebb, ha azt is leírom, hogy e megjegyzések írója 1972-ben védte meg Lackner Kristófról írt kandidátusi értekezését. Éppen ezért vette nagy érdeklődéssel kézbe a regényt, hiszen egy irodalomtörténeti monográfiának főleg szakemberek az olvasói, egy jó regény azonban olvasók ezreit vonzza. A regény tiszteletreméltó igyekezettel kívánja bemutatni fél évszázad Prágáját 190és Bécsét, az erdélyi fejedelmi udvart, és természetesen az 1580–1630 közötti évek Sopronját. Innen fakad az első hibaforrás is. Az említett helyszínek háttéralakjai sokszor felbillentik a regény szerkezeti egyensúlyát, és főhősökké válnak: Rudolf, II. Mátyás és Ferdinánd, illetve Bocskai István és Bethlen Gábor. Megtudjuk például, hogy olasz léhűtők, színészek, zenészek és poéták (?) eszik Rudolf kenyerét, „akiknek léha életmódjáról, reggelig elhúzódó tivornyáiról titokban már suttog a város szélén lakó nép” (31. l.) Hamis képet rajzolnánk azonban a Hans von Aachen, Aegidius Sadeler, Roeland Savery és társai által fémjelzett művészvilágról, a sokak által rudolfinus manierizmusnak nevezett festői körről, ha csak ennyit írunk róla. II. Rudolf valójában alig volt alkalmas a kormányzásra, de mégsem örjönghetett olyan démoni idétlenséggel, vagy még inkább nevetséges indulatokkal, mint a Hradcsin kincstárában: „Különbem nem küldök egy fityinget sem annak a vén kan majomnak! Van elég aranya, amiből még kövérebbre hizlalhatja hájas pókhasát” (60. l.)

A regény másik buktatója a fölösen beépített bizalmas jelenetsor, Rimayról megtudjuk például, hogy „Nem karót farag a török feneke alá, hanem rímeket, mint ama Balassi Bálint vitézlő kapitány uram”. Majd, miután az öreg katona szerint „irogat” „Szépasszonyok mellyéről, faráról, ugy-é?”, azzal az aligha fontos és nem is pontos ismerettel folytatódik a kép, hogy „Balassi uramat majd szétszedi az asszonynép az egri örömtanyán” (41. l.).

Bethlen Gábor is bosszút állhat az erdélyi asszonyok sérelmeiért, akikkel Báthori „alkalmasan hosszú esztendőkön át ekecselt” (152. l.). Ehhez társul még II. Ferdinánd és Eleonóra bizalmas erotikus indulatú jelenete (180. l.), melyek nyomán világos, hogy eredetileg aligha készült a regény éppen a Móra Kiadónak!

A történeti háttérfestés szándéka az 54 kis fejezetre tördelt regényben további bonyodalmakhoz vezet. Elmaradhatott volna az egészből Szinán vezír Győr alá vonulása, vagy ha ezt mégis fontosnak érezte a szerző, a sehová nem tartozó mezőkeresztesi vereség (17. fejezet, 77–78. l.), amely valójában nem tartozik a regény folyamatába. Hatásos a 9. fejezet Palotára vonuló török hadának megjelenítése, vagy a 36. fejezetben a Báthori Gábor veszésén és a bűbájos Annán merengő Bethlen Gábor képe. „Báthori Gábris! Úgy szerettelek, mint jobbik feletem ...Anna alakja képzik meg előtte. A gyönyörűséges, bűbájos Báthori Annáé, akit most levélzöld ruhában lát és kibontott, derékig érő vörösarany hajzuhatagával” (154–155. l.). Míg a Palotára vonuló hadak rajzában csak sejthető az Egri csillagok hasonló jelenetének ihletése, ezeknek az oldalaknak határozottan Móricz Erdélye az ihletője, valójában ez sem a regény fő vonulatának része.

Ha ennyi (minden) kultúrtörténeti tanulmányt, szorgos gyűjtőmunkát e regénybe tömörített a szerző, mit mutat be olvasóinak a címadó főhős, Lackner Kristóf életéből?

Valójában sokat, de nem mindig a legfontosabbat. Lackner három asszonnyal vívódik, az elérhetetlen ifjúkori szerelmével, Katinkával, majd szinte az elveszett anyát keresve özvegy Töltné, Gürtner Orsolya mellé köti le az életét. Dehogyan volt azonban Orsolya asszony poéta, vagy idősödő szépség, gazdag asszony volt ő főleg, aki mellett az anyagi biztonságot kereső fiatal jogtudós bízást építhette pályáját.

És dehogyan volt a regény végén felbukkanó Madonna Marta (47. fej.) patriciusleány, kis rohonci cselédlány

volt a Lackner-házban, a polgármester titkos kedvese, rövid időre felesége. Mindez persze az író joga, azonban e részek kerekítése is az igazi Lackner bemutatását nehezíti. Megjelenik a regény lapjain a városépítő Lackner is.

A regényhős Lackner magatartása a valóságos alakéval nem sokszor cseng össze. Sopron lakóiról nem lehet Frankovich doktorral sem elmondani, hogy „néha császárpártiak, máskor magyar érzelműek”: e kettő sem Frankovichnál, sem Lacknernél nem válhatott ketté. Így nehéz a *német* Lackner *magyarrá* válását úgy bizonyítani, hogy „Hiába folyik német vér az ereimben, átváltoztam én már régen”. 1613-ban még nem döbbenhetett arra Lackner, hogy „most itt az idő, hogy mi is Bethlen ügyét támogassuk” (153. lap), hiszen még az 1613-ban írt, 1615-ben megjelent *Coronae Hungariae* 191 *Emblematica Descriptio*, azaz a magyar korona emblematis leírása c. művének címlapján is a sas tollain levő jelmondat kezdetűből *Matthias* olvasható össze. Egy helyen sejti jól Horváth Marietta a soproniak magatartásának gyökereit: „bárki ellern kellene védeni az ország e legnyugatibb bástyáját, mi soproniak mindnyájan kiállnánk a bástyafalakra” (90. l.). A soproniaknak ui. a haza főleg a szülővárost jelenti, és ezt védték meg bárki ellen. Ez magyarázza meg Bethlennel kötött szövetségüket, majd ismét gyors visszabékülésüket II. Ferdinánddal, nem más!

Az író Lacknerről azonban szinte semmit nem tudunk meg művei felsorolásán kívül. Ezen nem segít a regényt magyarázó utószó sem. Lacknernek nincsen műve *Theses ad materiam veritatis* címmel, hanem jogtudományi értekezését *hereditatis*, azaz az örökségi jogról írta. Az emblematis koronaleírás forrása nem lehet egy Alciatinak tulajdonított „*Emblematum liber Jörg Breu*”, mivel Alciati is más szerző, és az őt németre átdolgozó Jörg Breu is. A szerző egyszer azt írta, hogy a *Tugendspiegel* csak kéziratban maradt meg (211. l.), majd beszél két lappal később egy *Emblematischer Tugendspiegel*ről is, csak hogy a két mű egy! A szép képes mellékletben harmadik névalakban is megtalálom *Thugendspiegel* címmel, itt a rajzos címlap a fején áll! Lacknernek nincs *Királytükör* c. műve, ez a felirat a *Cura regia* iskoladráma alatt áll, mint ahogy az *egyik műveként* emlegetett *Actus oeconomicus* és az *Electio trigoniana* is iskoladráma. A *Salicetum Semproniense* után következő rajz nem címlapterv, hanem Lackner egyik remek tollvázlata. Ha Lackner szellemi alkotásainál maradunk, akkor mi lehet a 96. lapon emlegetett *Foederis Studiosorum Studentenbund: Tudós Társaság – Tudós Társaság*?

Tudom, hogy a regény szabályai mások, mint egy tudományos munkáé, azonban, ha történeti regény igényével íródik, nem terjeszthet téves-pontatlan ismereteket. Így azt sem írhatja: „nem tudhatni, mikor szűnt meg végül a Tudós Társaság működése” (elárulhatjuk, hogy 1674-ből találjuk az utolsó nyomokat), de az már végképp félreérthető, hogy „az általuk terjesztett humanista eszmék máig világítanak”, mégpedig századunkban éppen a Frankenburg Irodalmi Kör közvetítésével ...E nagy múltú irodalmi társaság és Lackner XVII. századi humanista köre mégsem hozható egy nevezőre! A regény és a helytörténet kapcsolatáról külön kellene szólni, de más helyen, itt ennyi elég. A regény legerősebb erényének ízesen archaizáló nyelvét érzem. Bár a XVII. század elején Lackner nem mehetett a *Várkör* felé, mert a szó is ismeretlen volt, és Szalay Mócsi hajdú sem kiálthatta, hogy kivájom a *szömed* néked is. Az *emelcsős* híd kifejezés, vagy a hallottam valami *regét* erről a *históriáról* együtt ugyancsak nehezen használható.

A „Kezdedben a mécs” borítóján a Móra Takáts Sándor Bajvívó magyarok című ifjúságnak készült válogatását hirdeti. Úgy hiszem, hogy Lackner Kristófot és korát bemutató regényt Takáts Sándor nyelvi leleménye, meseszövési készsége és történeti hitelessége segítségével kellene egyszer megírni.

Kovács József László

MUNKATÁRSAINK

Dr. Fogarassy László könyvtáros, ČS 811 00 Bratislava-Petrzalka Jakubovského ul. 121/II/4;

Szita Szabolcs MSZMP KB Politikai Főiskolája, 1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 19–21;

Dr. Kubinszky Mihály egy. tanár, EFE, rektorhelyettes, 9401 Sopron;

Keszei Dénes ny. igazgató, 9485 Nagycenk, Gyár u. 31.

Király Tibor, 9400 Sopron, Május 1. tér 67;

Dr. Hiller István könyvtári főigazgató, EFE, 9401 Sopron;

Dr. Tömör-Tones Ede ny. jogtanácsos, 1073 Budapest, Lenin krt. 13/I/1.

Hárs József statikus szerkesztő, 9400, Sopron, Május 1. tér 21–23;

Dr. Horváth Zoltán levéltári igazgató, GySmL. 2. sz., 9401 Sopron, Pf. 82;

Dr. Mollay Károly egy. tanár, ELTE, 1364 Budapest, Pf. 107.

Dr. Kovács József László főiskolai tanár, 2072 Zsámbék, Lenin tér 3.

192 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Fogarassy, Ladislaus: Die Diplomatie der westungarischen Frage II. Teil

Szita, Szabolcs: Zur Geschichte des kriegsfeindlichen und antifaschistischen Widerstandes im Komitat Ödenburg II. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Kubinszky, Michael: Gedanken über die gegenwärtige Architektur von Ödenburg II. Teil

Kleine Mitteilungen

Keszei, Dionys: Lechserlei Lasten der Leibeigenen in der Herrschaft Großzinkendorf

Király, Tiburtius: Die Philatelien von vier Monaten in der Geschichte von Ödenburg und Umgebung

Hiller, Stefan: Neues über Joseph Haydns Beziehungen zu Ödenburg

Tömör-Tones, Eduard: Beitrag zur Geschichte des Oedenburgen Gaswerkes

Hárs, Josef: Ein Testament aus dem 17. Jahrhundert

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hiller, Stefan: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Zweiges der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1981

Nekrologe

Horváth, Zoltán: Gustav Thirring und Ödenburg

Bücherschau

Mollay, Karl: Domonkos Otto: Blaudruckhandwerk in Ungarn. Budapest, 1981

Kovács, Josef Ladislaus: Horváth, Marietta: Du hast die Ampel in der Hand (Ein Roman über Christoph Lackner). Budapest, 1980 (ung.)

Unsere Mitarbeiter

Inhaltsverzeichnis

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Träger i.h. 81. A kiáltvány szövegének idézésében a mai helyesírást követjük, a *szövetségi* szót *szövetségekőzi*-re javítottuk. (A francia eredetiben is *interalliée* van.)

2 (Megjegyzés - Popup)

A felkelés leírása a szerzőtől „A nyugat-magyarországi kérdés katonai története”, II. és III. rész (SSZ. 1972, 23–39, 115–129); a Friedrich–Urmánczy féle szervezkedésről Missurayn kívül Maderspach Viktor felkelőparancsnok emlékiratai I. rész. SSZ. 1978, 228–244.

3 (Megjegyzés - Popup)

Villani i.m. 11. A soproni antanttábornoki bizottságot a felkelés híre nem érte egészen készületlenül. Erről tanúskodik Ferrario tábornok Sigraynak augusztus 27-én este 21 órakor kikézbcsített jegyzéke, amely szerint „A szövetségközi tábornokoknak tudomására hozatott, hogy Friedrich István képviselő úr augusztus 26 óta székhelyét Balfra helyezte, hogy kíséretében számtalan katonatiszt érkezett polgári ruhában Budapestről Sopronba ..., hogy fegyveresen érkeztek Balfra Magyarországról, hogy előkészületek vannak zavargásokra, mely zavargásokat a titkos értelmi szerzők a kommunistákra hárítják avégből, hogy kényszerítsék a szövetségközi katonai bizottságot a magyar csapatok visszahívására, hogy Nagyméltóságod ezeket a tényeket nem is tagadja, csak arra kötelezi magát: a rendet fenntartani a szerződés aláírása órájáig.” A továbbiakban Ferrario követeli a Nyugat-Magyarországra behatolt „felelőtlen elemek”, köztük névszerint Friedrich István eltávolítását erről a területről, valamint katonai és polgári egyének odautazásának megakadályozását (Sigray már említett nemzetgyűlési felszólalásából.).

4 (Megjegyzés - Popup)

Bánffy i.m. 64–65. Utána négy oldalt a nyugat-magyarországi területtel kapcsolatos anekdotikus jellegű eseményekkel tölt ki. Az ottani események irányításában nem volt része.

5 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár K/26 Miniszterelnökség iratai 1921–H–1387. Itt megtalálható a ceruzával írt, Balf 1921. augusztus 31-i keltezésű nyilatkozat, amelyben Urmánczy és egy olvashatatlan aláírású személy (csak Friedrich lehet) ezt a kötelezettséget vállalják. A papírlapon „Honvédelmi Bizottmány” nyomtatott fejléc.

6 (Megjegyzés - Popup)

MOL K/26 1921–H–1387. Hegedűs altábornagy 1921. szept. 28-án 18 h 30’-kor tett jelentése a Miniszterelnökségre. A balfi felkelőtábor fegyvertelen volta: Maderspach Viktor felkelővezér emlékiratai (SSZ. 1978, 233–234). A Balfról Cinfalvára induló felkelőosztagról Héjjas Jenő: A nyugatmagyarországi felkelés. Kecskemét 1926, 41–42. Cinfalvát hibásan Czenknek mondja, a támadás napját ugyancsak hibásan egy nappal későbbre teszi.

7 (Megjegyzés - Popup)

Lindeck-Pozza i.m. II, 30–32.

8 (Megjegyzés - Popup)

Bánffy i.m. 70–71. A beszélgetést tévesen szeptember végére teszi. Máskor is téved a dátumokban, mert teljesen emlékezetére támaszkodott.

9 (Megjegyzés - Popup)

Hochenbichler Eduard: Republik im Schatten der Monarchie. Das Burgenland ein europäischer Problem. Wien–Frankfurt–Zürich 1971, 19.

10 (Megjegyzés - Popup)

Lindeck-Pozza i.m. II, 33–34.

11 (Megjegyzés - Popup)

Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary III. kötet. Budapest é.n. (ideiglenes lenyomat) No. 862. A jegyzék magyar szövege a mellékletekkel együtt megtalálható Ádám T. István: A nyugatmagyarországi felkelés története. Bp., 1935, 73–76.

12 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, No. 903.

13 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, No. 908 (Róma, 1921. szept. 18, számjeltávirat).

14 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 907. (Sopron, 1921. szept. 18.) Dr. Robert von Davy lovagról, Burgenland első tartományfőnökéről van szó.

15 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 911. (Sopron, 1921. szept. 19.) A szocialista Arbeiterwehr burgenlandi menekülteket is magában foglaló egységéről van szó, amely nem állt kommunista vezetés alatt. Az akkori magyar hivatalos politika nem disztingvált a III. és az ú.n. két és feles internacionálé között, amely utóbbinak akkoriban az osztrák szociáldemokraták is tagjai voltak s amellyel a bécsi magyar emigránsok Világosság-csoportja (Böhm, Garbai, Kunfi) is azonosította magát.

16 (Megjegyzés - Popup)

Báró Rubido-Zichy Iván követ számjeltávirata (Bukarest, 1921. szept. 17.): Papers III, No. 904.

17 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, No. 918.

18 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, No. 923.

19 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 931.

20 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, No. 915: Torretta tudomásul adja Castagneto útján Bánffynak Schober ellenjavaslatát (402. res.pol.) szept. 20; No. 920. Bánffy javaslata azon területre, amelyre a magyar kormány igényt tart (386. res.pol.) szept. 21; No. 928. Bánffy válasza Schober ellenjavaslatára (402. res.pol.) szept. 22.

21 (Megjegyzés - Popup)

Bánffy i.m. 71.

22 (Megjegyzés - Popup)

Olivová i.m. I, 211–213.

23 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott 214. Lásd még Szapáry szept. 23-án Pozsonyból keltezett memorandumát Bánffyhoz a Benessel folytatott interjúról. Eszerint Schober elfogadta Benest mint közvetítőt és a megegyezés alapjául Sopron és azon terület visszatérését Magyarországhoz, amelyről az osztrák és magyar kormány kölcsönösen megállapodik és pedig népszavazás nélkül. Papers III, No. 942.

24 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, No. 941.

25 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 956. (Bécs, 1921. szept. 24.) Föltehetőleg arról az öt községről volt szó, amelyeket J. D. Berlin aktagyűjteményében említ (99–100. sz. okmány): Rábafüzes, Alsó- és Felsőörnök, Jakabháza és Nemesmedves a szentgotthárdi járásban.

26 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, No. 963 (Budapest, 1921. szept. 25.).

27 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 969. Bánffy gróf külügyminiszter feljegyzése a Benes csehszlovák külügyminiszterrel folytatott megbeszélésről a nyugat-magyarországi kérdésre vonatkozó közvetítése ügyében.

28 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, No. 944 (Bécs, 1921. szept. 23.).

29 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 976 (Bp., 1921. szept. 27.)

30 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 999 (Prága, 1921. szept. 29.).

31 (Megjegyzés - Popup)

Uo. No. 1017 (Prága, 1921. okt. 2.)

32 (Megjegyzés - Popup)

Sopronbánfalva (ma Sopron része!) nincs említve, illetve Gömbös kifelejtette. Azon községek neveihez, amelyeket a laikus is megismer (pl. Meggyes helyesen Fertőmeggyes, Németkeresztúr helyesen Sopronkeresztúr), nem írtuk hozzá szögletes zárójelek közt a helyes magyar nevet.

33 (Megjegyzés - Popup)

A kihagyott részben Gömbös konkrét utasításokat ad az Északi, Középső és Déli Hadseregnek.

34 (Megjegyzés - Popup)

Prónay Pál alezredes feljegyzései, kézirat III. kötet 46–48. (Párttörténeti Intézet Archívuma, Budapest.) Megtalálható még MOL K/26 1921–H–1387. Ugyanott a szintén 1921. szept. 29-i keltezésű „Déli hadsereg főparancsnokságának” címzetű, 80/hdm. számú levél: „Tudomásomra jutott, hogy a felkelők magyarországi hivatalos hatóságoknak szolgálati darabokat küldenek hivatalos pecséttel ellátva. Pl. az I. hadseregparancsnokság egy átiratot intézett a budapesti vegyesdandár parancsnoksághoz. Miután az ilyen levelezés, ha valahogy az entente kezébe kerülne, azt a benyomást keltené, hogy a felkelők és a magyar hatóságok egymással közvetlen érintkezésben és összeköttetésben vannak. A jövőben minden oly ügy, amelyben valamely hivatalos magyar hatóságnak kellene eljárni, nekem jelentendő és én majd módját találok annak, hogy azt kellőképpen el is intéztessem. Jákfay s.k.” A fenti iratanyagban van egy Hughes-beszélgetés is Gömbös és Ostenburg között, amely folyamán Gömbös lényegében azt közli Ostenburggal, amit 79. hdm/sz. alatt Prónayval írásban közölt. Itt is ellenzi az impérium (értsd: Lajtabánság) kikiáltását (1921. szept. 30.).

35 (Megjegyzés - Popup)

Papers III, No. 1007. Bánffy utasítja a prágai magyar ügyvivőt, hogy értesítse Benest az olasz közvetítés hivatalos felajánlásáról: No. 1008.

36 (Megjegyzés - Popup)

MOL K/26 1921–H–1387, ad 5760 KÜM/pol. 1921.

37 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott. Szeptember 30-i, október 1-i és október 2-i Hughes-jelentések. A legelőször idézett jelentésben Hegedűs többek közt ismerteti azt a kiáltványt, amelyet az Orszvé (Országvédelmi Szervezet

Főparancsnoksága – Oberkommando der Organisation des Landesschutzes) Kismartonban kiadott, majd azt kérdi Bethlentől, vajon az ő tudtával beszélt-e Gömbös Ostenburggal és adta ki azokat az intézkedéseket. (Lásd a 83. jegyzet második bekezdését.) Bethlen személyi titkára, Fogler Béla másnap azt felelte Hegedűsnek, hogy Gömbösnek semmiféle megbízatása nincs az elcsatolandó területre. (Ebből látható, hogy Hegedűs, aki nem volt az Etelközi Szövetség tagja, nem volt beavatva a „Feltámadás” című fedőszerv intézkedéseibe.)

38 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott. Hegedűs altábornagy Hughes-jelentése 1921. okt. 1-én 22 órakor a miniszterelnökségnek.

39 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott. Jelentés az átadási jegyzőkönyv aláírásáról, a francia szöveggel együtt.

40 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fölvette a Miniszterelnökség táviró osztálya 1921. október 3-án Sopronból, 21 óra 30 perckor.

41 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Vette ME táviróosztálya ugyanaznap 18 óra 30 perckor.

42 (Megjegyzés - Popup)

Nemzetgyűlési napló XV. kötet, 292. ülés, Sigray felszólalása. Bánffy beszámolója uo. 295. ülés (1922. január 23.) 416–419. Sigray idézett szövege mellett hallgatással megy el.

43 (Megjegyzés - Popup)

MOL K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1269/1966 1. sz. 33. o.

44 (Megjegyzés - Popup)

MOL K/26 1921–H–1387. Kánya Kálmán rk. követ és meghatalmazott miniszter jelentése Bethlennek, amelyben Villani előző napi jelentésére hivatkozik. (Aktaszám: M. kir. külügyminisztérium 5798/pol.sz. 1921, Bp., 1921. okt. 4.)

45 (Megjegyzés - Popup)

Lajtabánság kikáltását – nyilvánvalóan Prónay meghagyásából – hivatalos jellegű táviratban tudatták a miniszterelnökséggel, amelyet az ottani táviróosztály okt. 4-én 18 óra 30 perckor vett. A felsőpulyai akció valójában ünnepély volt, amelyet Prónay alvezére rendezett.

46 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Köller ezredes ME táviróosztálya által 1921. október 4-én 13 órakor fölvett jelentése.

47 (Megjegyzés - Popup)

Héjjas tényleg megszakította Pándorfalu elfoglalása után a vasúti összeköttetést Bruck és Hegyeshalom

között, utána azonban az osztrákok is eltorlaszolták a vasúti vonalat.

48 (Megjegyzés - Popup)

MOL K/26 1921–H–1387. Felsőörött az „Oberwarter Zeitung” csak 1921. október 9-én adott hírt „Proklamierung der Selbständigkeit Westungarns” cím alatt. Uo. jelentés a lajtabánsági bélyegek kiadásáról is.

49 (Megjegyzés - Popup)

MOL uo.

50 (Megjegyzés - Popup)

Ádám T. István nyilvánvaló újságkacsát vett át valahonnan (95. l.), amikor azt írja, hogy néhány állam a függetlenségi kiáltvány távirati úton való vétele után Lajtabánságot elismerte. Prónay sem említi. Ádám közli Prónay bejelentését is az Union Postale Universelle-hoz, hogy Lajtabánság bélyegeket fog kiadni (99. l.) Ez viszont hiteles.

51 (Megjegyzés - Popup)

MOL K/26 1921–H–1387. Ullein konzuli attasé jelentése Sopronból, vette ME táviróosztálya 1921. okt. 5, 17 óra 30 perckor.

52 (Megjegyzés - Popup)

Uo. ME táviróosztálya 1921. okt. 8, 13 h. Köller ezredes nyolc pontba tagolt beszámolója Sopronból. Ezek közt van Sigray kérdése, hogy ki, mikor és milyen útvonalon megy Velencébe. Gauthier itt (és másutt is) *Gothié* alakban szerepel. Amíg nem találni az ő sajátkezű aláírásával ellátott aktát, meghagyjuk az irodalomban megszokott írásmódot.

53 (Megjegyzés - Popup)

Uo. A második levél kézírása eltérő Prónay aláírásától. Fejléc, dátum, pecsét nincs.

54 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fejléc, pecsét és aláírás nélkül, sok gépelési hibával.

55 (Megjegyzés - Popup)

A határban a Halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. Bp., 1963, 286–293.

56 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, 280–282.

57 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1965, 19–31, 97–114; 1970, 5–14, 29–34, 57–60, 317–322. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei, 1970, 95–106. stb.

58 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Pap Tibor már orvosegyetemista éveiben aktívan részt vett a szélsőjobboldali mozgalomban. Az egyetemi Csaba bajtársi egyesület törzsfőnöke, majd az Egyetemi kör elnöke. 1938-ban OTI sebészorvosként került Sopronba. Bekapcsolódott a helyi nyilaskeresztes szervezetbe. 1939-ben Pap nyújtotta be a nyilas képviselőjelöltek listáját. Szélsőjobboldali, antiszemita magatartásának egyenes következménye volt a nyilas hatalomátvételben vállalt vezető szerepe, majd „megyevezetői” tevékenysége a nyilas rémuralom időszakában. Része volt Ferenczy János 1944 novemberi újbóli letartóztatásában és elhurcolásában. 1946 novemberében a soproni népbírósaági háborús bűntetteiért ítélte el.

59 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. (Sopron város): 112/1944. (polgármester). A városi alkalmazottak: Kőfaragó László anyagraktár-kezelő és Takáts László műszaki segédtsz. 1914. október 15-ét követően a Gestapo őrizetében voltak Sopronban: Becht Rezső cégvezető, Breuer György bányaigazgató-helyettes, vitéz Csizmadia József százados, hadiüzemi parancsnok, Dr. Czillinger József alispán, Emmerth Géza ny. műszaki főtanácsos, Dr. Érdi Henrik vasgyári osztályvezető, Fábján Lajos számvevősegi főtanácsos, Fekete Tibor nagykereskedő, Ferenczy János betegpénztári alkalmazott, Dr. Halász Sándor, a 8 órai Újság főszerkesztője és felesége (Bp., Vitéz Hámory János t.szds., hadiüzemi parancsnok, Dr. Vitéz Házi Jenő főlevéltáros, a Kath. Konvent elnöke, D. Heiszler Béla városi tanácsos, Közi-Horváth Miklós, a Soproni Hírlap főszerkesztője, Högyész Pál ny. főispán, a Soproni Magyar Szövetség elnöke és felesége, Vitéz Kardos Árpád kormányfőtanácsos, a Soproni Magyar Szövetség alelnöke, Vitéz Karsai Ottó gazdatiszt, Karner Gusztáv városi műszaki tisztviselő, Dr. Kiss Ödön ny. postafőigazgató (Bp.), Dr. Medgyesy László járási főszolgabíró, Misere Román lengyel hadifogoly, Vitéz Molnár János rendőrtörzsfelügyelő, Neuhold Kornél vezérigazgató, kormányfőtanácsos és felesége (Bp.), Nogga R. Árpád GYSEV pályafenntartási főmérnök, Dr. Pekovits Artur városi főjegyző, Prickler János bankigazgató, kormányfőtanácsos, az Evang. Konvent elnöke, Ringhoffer Mihály városi közellátási hivatali előadó, Simcsák Lőrinc, Sodró Sándor ezredes, volt soproni állomásparancsnok, Szigeti Szabó Tibor rendőrfőtanácsos, Takács Endre kárpitos, Vitéz Tamás József, a városi erdőhivatal vezetője, Dr. Tóth Ferenc GYSEV jogi és általános osztályvezető, Vas (Wanek) Károly kenyérgyáros, Zöldi Béla városi mérnök. Az „Új Sopron” 1945. július 10-i számában szerepel még Lincák György lengyel hadifogoly és Reimann Károly sopronkeresztúri (Deutschkreutz) gazdálkodó neve is, akiknél a letartóztatás időpontja eladdig nem volt azonosítható.

60 (Megjegyzés - Popup)

Várpalotai (Wollein) Vilmos 1912-ben Komárom megyében született iparos családban. A tatai kegyesrendi realgimnázium után Brünnben textilipari szakiskolába járt. (A Népszabadságban közöltekkel [1980. szeptember 10.] szemben Várpalotai nem emigrációban volt Brünnben, ahol is állítólagos baloldali kapcsolataival ellentétben német ügynökként való beszerzése valószínűsíthető.) A harmincas évek végétől a nyilas hatalomátvételig a SOTEX-ben a szőnyegszövőde osztályvezetője, a nyilaspárt helyi szervezője volt. SSz. 1980, 136 és PTI Arch. H–b–416.

61 (Megjegyzés - Popup)

Itt emlékezem meg Brand Tófor sopronbánfalvi szervezett építőmunkásról. Brand Tófor (1892–1945) 1944-ben a Ciklámen Szálló építésén a Boór cégnél dolgozott elhurcolásáig. Ellenállásáról „tanusítvány”: GySmL. 2. sz., a sopronbánfalvi Nemzeti Bizottság iratanyagában. Bognár Dezső MKP megyebizottsági

tag és mások 1947-ben igazolták, hogy Brand Tófor „1944. október 13-án és ezt követően több ízben, amikor a német megszálló csapatok – besúgás következtében – lakásrekvirálást akartak nála végrehajtani, mint közismert németellenesnél, aki németgyűlöletét nyíltan hirdette, a német katonákat minden alkalommal erélyesen kiutasította, és a községházán is nyíltan kijelentette, hogy őhozzá német katona lábát be nem teheti.” Az igazolás szerint Brand „cselekedeteivel a helyszínen való azonnali agyonlövés veszélyének tette ki magát.” A helyi volksbundisták gyűlöletét váltotta ki azzal is, hogy fia az előzetes „figyelmeztetések” ellenére sem vonult be a német hadseregbe. Dr. Veder szombathelyi ügyvédnek Dr. Lähne Vilmos soproni ügyvédhez írt levele a Brand család birtokában. Ebben Dr. Veder 1944. november 9-én csendőrijelentés alapján közölte, hogy Brand Tófort három társával „Komáromba szállították, valószínűleg internálás céljából.”

62 (Megjegyzés - Popup)

Galambos István és Horváth Pál szervezett építőmunkások felkészülésük miatt elkerülték a letartóztatást. (GySmL. 2. sz.: 1. sz. Igazoló Bizottság és visszaemlékezések alapján.)

63 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1965, 97–114.

64 (Megjegyzés - Popup)

Közli Lengyel–Sáry–Tirnitz: Az élet megindulása a felszabadulás után Győr-Sopron megyében (1945). Győr, 1970, 305–307; Teleki Éva: Nyilas uralom Magyarországon Bp., 1974, 245. Még a nyilas főispán közvetlen környezetében is előfordult, hogy az oda küldött feljelentések „elvesztek”.

65 (Megjegyzés - Popup)

Lengyel–Sáry–Tirnitz i.h. 305.

66 (Megjegyzés - Popup)

A soproni levéltárban található dokumentumok a létszám állandó növekedéséről tanúskodnak. A II. 1/944. sz. jelentés szerint (1944. okt. 16.) Sopronban van a helyőrséghez tartozó alakulatokon kívül a kolozsvári 9. honvéd kerületi parancsnokság, a nyíregyházi 21. hadosztály, a fővezérség II. osztálya, a 25. sz. felderítő osztály, a honvéd légvédelmi tüzérségi iskola, az 526. sz. 2400 ágyas hadikórház stb. A 25 351/1944. sz. jelentés szerint (1944. nov. 18.) a magyar haderő 9000 fős legénységi állománya és 360 tisztje van Sopronban, ezen felül a német alakulatok és szervek létszáma 1000 főt tesz ki és további 500 német katona beérkezését várják.

67 (Megjegyzés - Popup)

1944 szeptember elején indultak meg a tárgyalások a Fővezérség különleges alakulatainak a soproni lövéri épületekben való elhelyezéséről. A szükséges oszlopok, telefonvonalak, géptávíró stb. kiépítéséről Vitéz Bibó Dénes őrnagy tárgyalta Sopronban. (GySmL. 2. sz. VI. 7./944 sz.). November 3-án kijelölték a legfőbb állami szervek székhelyeit is.

68 (Megjegyzés - Popup)

Igényléseik GySmL. 2. sz. VI. 7/944 sz. alatt. Ugyanakkor visszanyúlt kezük még a körülzárt, ostromlott Budapestre is. Pl. az Illatos úti peroxidgyár 15 371 gr-ot kitevő elrejtett platina elektródjait a nyilas nyomozók feljelentése után a soproni Sicherheitspolizei utasítására kobozták el az SS-rendőrök, majd repülőgépen Németországba szállították. (Gáspár–Jenei–Szilágyi: A munkásság az üzemekért, a termelésért. 1944–1945. Bp., 1970, 410.). Sopronban székel ekkor a magyarországi gyárak németországi kitelepítésével megbízott Deutsche Industriekommission és a Gyáripari Országos Központ (GYOK) is. (i.h. 140). A nyilas csendőrök és az Orendy-féle „nemzeti számonkérő különítmény” tagjai a Frankenburg út 7–9–11. sz. házakban tanyáztak. A „Nemzeti Számonkérő Szék” egy részlege a Vadász utcába települt. (GySmL. 2. sz.: 6210/1945. május 15; 7. sz. Igazoló Bizottság 3. doboz).

69 (Megjegyzés - Popup)

A „felkoncolásra” ekkor már tizenegy féle jogcímük akadt. Így járhattak el a helyszínen olyan személy ellen, aki pillanatnyi helyszíni megítélésük szerint angolbarát, ellenálló, élelmiszer-rejtegető, fegyvert tart, zsidó horthysta, katonaszökevény, kommunista, munkakerülő, rémhírterjesztő, üldözöttet bújtató stb. volt.

70 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Kapuvári iratok 518/1944. 265. Új Sopron, 1946. március 13. Szalait 1944 februárjában internálták, mivel „a főszolgabíróság udvarán hangosan ... azt a kijelentést tette, hogy »még mi is leszünk urak, ha jön Sztálin.«”

71 (Megjegyzés - Popup)

Közli Teleki Éva i.h. 271–272.

72 (Megjegyzés - Popup)

Szemléletes példája ennek a csermajori löszerszállítás szabotálása (közli Lengyel–Sáry–Tirnitz i.h. 260), vagy Csöngei Sándor és mások tevékenysége, amelyet a nyilasok az utolsó napokig figyeltek és üldöztek (Kisalföld, 1981. II. 13.). A kapuvári csoport korábbi működéséről Lengyel–Sáry–Tirnitz i.h. 264, 265, 421–425. A kommunista eszmék létét, 1919 örökségének őrzését mutatják az 1945-ös MKP szervezés sikerei a kapuvári járásban, de a csornaiban is. Fertőszentmiklóson 1945 áprilisában a község 1919-es Munkás-, Katona- és Paraszttanácsának negyedszázadon át rejtegetett bélyegzőjét használták.

Szilsárkányban pedig április elején „vörös öröket” fegyvereztek fel (i.h. 265; GySmL. 2. sz.: Csorna járás főszolgabírója 15/1945. sz.). Nincs viszont eddig bizonyíték sem tárgyi, sem más megjelenítésben a Hiller–Németh sorozatban (SSz. 1978, 311; 1980, 224) közzétett helyi röplapgyártás mellett. A kapuvári körülmények vizsgálatánál a Párttörténeti Intézet, ill. a soproni levéltár anyagára Dr. Faragó Sándor múzeumigazgató kutatásain alapuló véleményére alapoztam. A helyi személyi és tárgyi feltételek újbóli mérlegelése ismét csak legfeljebb a feltételezés körébe utalhatja ezt a kérdést.

73 (Megjegyzés - Popup)

Lengyel–Sáry–Tirnitz i.h. 260.

74 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: 12. sz. Igazoló Bizottság 2. doboz; a beledi Nemzeti Bizottság anyagában és Miroljubov

Grigorij köszönőlevele Fábján Lajos (Sopron, Kellner S. u. 7. sz.) tulajdonában.

75 (Megjegyzés - Popup)

Mint például Jankó István soproni borászati felügyelő és családjának támogatása, aki Miklós Béla vezérezredes féltestvére volt. Az 1. magyar hadsereg parancsnokának átállása után a „nemzeti számonkérő különítmény” Miklós Béla családja, rokonsága és ismerősei ellen „megtorlást” indított, melynek során Jankó Istvánt állásából és lakásából kitették. A volt főfelügyelőt befogadó soproni családot Jankó továbbmenekülése után szintén meghurcolták a nyilasok (Hollós Ervin: Rendőrség, csendőrség VKF 2. Bp., 1971, 404; GySmL. 2. sz.: 5. sz. Igazoló Biz. 2. doboz). Hasonló okból, üldözöttek rejtegetése miatt hurcolták el 1945. január 13-án és tartották a felszabadulásig fogva a nyilasok Breuer Györgyöt és feleségét (GySmL. 2. sz.: 11. Igazoló Biz.). A korábbi téves közlések miatt: Pénzes Pál védenecit nem hurcolták munkatáborba (SSz. 1964, 345); téves a Breuer György letartóztatásáról a sajtóból átvett március 2-i adat (SSz. 1965, 113). Ugyanott: nemcsak az „Összetartás” jelent meg Sopronban, hanem a „Virradat” is.

Ehelyütt említém a Sopronban kevésbé ismert Remete Lászlót. Emlékének megörökítésére 1969-ben a Sopron Városi Tanács Sopronban a Kőfejtő út és a Tünde utca között megnyitott új utat 37/1969. VB. határozattal Remete Lászlóról nevezte el. Eredeti neve: Einzig László. 1910. szeptember 27-én született Sopronban (Einzig Miklós főgimnáziumi tanár fia volt; Pröhle Jenő közlése). 1933 áprilisában vette fel a Remete nevet. 1935. május 3-án evang. lelkésszé avatták Győrött, majd Jolsván (ma Jelsava), az Alacsony-Tátrától délre fekvő kisvárosban lelkészkedett. Remete László nyíltan elítélte a német, szlovák és magyar fasiszták tetteit, aktívan együttműködött a szlovák partizánokkal és sokoldalúan támogatta az üldözötteket. 1944 decemberében az SS elhurcolta, majd kivégezték (GySmL. 2. sz. Sopron város születési akv. 631. sz.; más adatok anyakönyvi hivatalban; Vadász Ferenc: Legenda nélkül. Bp., 1975, 130–131 és Rédey Pál: Az elfelejtett ember. Bp., 1978. ír tevékenységéről). Vadász könyvében Remete László születési adata téves. Tevékenységét említik még: Népszabadság, 1981. április 4. és Kisalföld, 1981. december 29.

76 (Megjegyzés - Popup)

Sommsich alispán már 1944 novemberében kénytelen volt „a német hadsereg kötelékébe tartozó személyek ellen felmerülő panaszok” ügyében intézkedni. A „netán elkövetett súlyosabb természetű visszaéléseket ... a soproni német állomásparancsnoksággal kell haladéktalanul közölni” hirdettette ki a járási főszolgabírók útján (GySmL. 2. sz.: 8036/1944–70).

77 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1970, 242–245.

78 (Megjegyzés - Popup)

Hasonlóan a leventéknél is. Néhány leventeparancsnok az 1945. március 28-i, a soproni leventék kitelepítése ügyében összehívott értekezletet követően a nyilasok szándékairól előzetesen értesítette a kitelepülésre kötelezetteket, akik azután a Lövérekben elrejtőzhettek. Egyes adatok szerint az 1945. február 22-ig fennállt kisegítő karhatalmi század tevékenységében is nyomai vannak a nyilasokkal való szembeszegülésnek. A században szolgált egyetemi hallgatók tervezték a „...század tulajdonában lévő fegyvereket és lőszert a nyilasok elkobzásától megmenteni, ill. eldugni.” A fegyverek leadása előtti napon pl. a Bécsi dombon, 2 láda (200 db) kézigránátot átadás helyett inkább „gyakorlat keretében” elhajigáltak,

felrobbantottak. A századparancsnokot ezért hatodmagával a lőszer elpazarolása címén hadbírótság elé akarták a nyilasok állítani (GySmL. 2. sz.: 3. sz. ig. biz. XVII/404–422; SSz. 1970, 322).

79 (Megjegyzés - Popup)

Az Ady Endre úton az 1980-as évek végén épített óvoda kertjében épült fel a 100 fős egység (1979), az északnyugati lakótelepen egy 150 és egy 200 fős változat. Az AFIT részére a Somfalvi úton 75 férőhelyes, a József Attila lakótelep részére 75 fős egység.

80 (Megjegyzés - Popup)

Winkler Oszkár: A Soproni Épületasztalosárugyár 25 éve. SSz. 1977, 200–212, 289–297.

81 (Megjegyzés - Popup)

Kovacsics József: A történeti statisztika forrásai. Bp., 1957, 31, 82.

82 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: XVI. századi magyarnyelvű levelek Sopron sz. kir. város levéltárából. Sopron, 1928, 10–11.

83 (Megjegyzés - Popup)

OL.P 623 (Országos Levéltár Széchenyi Levéltára): 107. cs. II. 1. E. 49.

84 (Megjegyzés - Popup)

OL.P 633: 117. cs. A *'fór* 'fuvar'.

85 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. (Sopron vármegye) Széchenyi levéltár: 2. cs.

86 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 11 k. 30. cs. 20. sz.

87 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 2. cs.

88 (Megjegyzés - Popup)

OL.P 623: 10. k. 1. cs. 5. sz. 78, 160.

89 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 107. cs. 271.

90 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 110. cs. 552.

91 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 10. k. 1. cs. 3, 1004.

92 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 117. cs. 196.

93 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 107. cs. 51 (Adó Regestum 1679).

94 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 10. k. 1. cs. 10 (381. sz. könyv).

95 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

96 (Megjegyzés - Popup)

A térképet Lovas Gyula rajzolta. Vö. Fogarassy László térképét SSz. 1972, 32/a.

97 (Megjegyzés - Popup)

A történelmi összefüggésekre vö. Fogarassy László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. SSz. 7971, 138–145; A soproni népszavazás. SSz. 1971, 335–347; A nyugat-magyarországi kérdés diplomáciai története. SSz. 1982, 1–19, 97–115; Határmenti események Burgenland megalakulásától az új határvonal megállapításáig 1921 november–1923 március. SSz. 1975, 139–156; Iratok az osztrák–magyar határkérdés történetéhez. SSz. 1976, 350–353; 321–340; 1979, 33–53; Hamelin tábornok egy titkos jelentés tükrében. SSz. 1981, 40–50; Makai Ágnes: A Lajtabánsági emlékérem. SSz. 1977, 329–339. Vö. még Missuray-Krug Lajos: A nyugat-magyarországi felkelés. Sopron, 1938.

98 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Bélyegek Monográfiája. Bp., 1965, I, 76.

99 (Megjegyzés - Popup)

Kereskedelemügyi miniszter: másolat a 2016/X. 1922. számhoz (Budapesti Bélyegmúzeum Irattára 7970. sz.).

100 (Megjegyzés - Popup)

A „Prager Presse” levele a Posta vezérigazgatóságának 1922. júl. 12-én (iktatószám 22656/1922. sz.: Bélyegmúzeum irattára 3937. sz.).

101 (Megjegyzés - Popup)

Kereskedelemügyi miniszter: másolat a 7699/X. 1922. számhoz (Bélyegmúzeum irattára 7920. sz.).

102 (Megjegyzés - Popup)

Donau-Post, 1921, 11. sz.

103 (Megjegyzés - Popup)

Filatéliai Szemle, 1975, 8. szám 16–17.

104 (Megjegyzés - Popup)

Donau-Post, 1921, 11. sz.

105 (Megjegyzés - Popup)

Donau-Post, 1921, 11. sz.

106 (Megjegyzés - Popup)

Donau-Post, 1921, 11. sz.

107 (Megjegyzés - Popup)

Zur 200. Wiederkehr des Geburtstages Joseph Haydns am 31. März 1932. Oedenburger Zeitung 27. März 1932; Helmut Wolter: Anekdoten um Joseph Haydn. Uo.

108 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf: Haydn emlékeink. Sopronvármegye, 1937. március 28; Csatkai Endre: Sopronmegyei Haydn-emlékeink. Sopronvármegye, 1937. április 1. Csatkai Endre 1941-ben egy állítólag ismeretlen Haydn miséről írt, amit itt találtak meg Sopronban. Később kiderült azonban, hogy egy régi kéziratos másolatról van szó (Csatkai Endre: Százötvenéves Haydn-misést találtak a Szentlélek-templom hangjegytárában. Soproni Hirlap, 1941. február 2). Haydn egyik oratóriumának kéziratát ezt megelőzően ugyancsak Sopronban keresték (Soproni Hirlap 1934. július 25). Még Thier László: Kurzweil Ferenc templomi karnagy, a Soproni Zeneegyesület alapítója élete (1792–1865). SSz. 1942, 200; Veszprémi László: Szabolcsi Dénes és Bartha Dénes: Zenetudományi tanulmányok Haydn emlékére. SSz. 1961, 183; Csatkai Endre: Bartha–Somfai: Haydn als Opernkapellmeister. SSz. 1962, 94; Klafszky Henrik: Zupancic Miklós Károly: SSz. 1963, 285; Csatkai Endre: Szabolcsi Bence: A válaszfűt és egyéb tanulmányok, SSz. 1963, 384; Csatkai Endre: A soproni zenei művelődés történetének vázlata. SSz. 1969, 218.

109 (Megjegyzés - Popup)

Bartha Dénes–Révész Dorrit: Joseph Haydn élete dokumentumokban. Bp., 1978.

110 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története. In: Csatkai–Dercsényi: Sopron és környéke műemlékei. Bp. 1956,² 39. Vö. még Vécsey Jenő cikkét: Kodály-emlékkönyv. Bp. 1953, 423.

111 (Megjegyzés - Popup)

Mohl alapján a kilenc mű: 1. La buona figliuola. Drame giocosa, per musica, in tre atti. Da

rappresentarsi nel teatro Esterhaz. L'autunno dell'anno 1776. In Oedenburgo nella stamperia di Giuseppe Siess. La musica e del. Sig. Nicolo Piccini Napolitano; 2. La Sposo Burleto. Intermezzo a quatro voci. Da rappresentarsi nel teatro D'Esterhaz. L'autunno dell'anno 1776. in Oedenburgo, nella stamperia di Gius. Siess; 3. L'Isola Disabitata. Azione Teatrale in duo parti. Per musica del celebre Signor Abbate Pietro Metastasio, poeta cesareo. Da rappresentarsi in occasione del gloriosissimo nome di S. A. Il. Principe Nicolo Esterhazi di Galantha. L'anno 1779. – Az „Argomento” végén: La musica é del Sigr. Giuseppe Haydn. Maestro di Capella, di S. A. Il. Principe Nicolo Esterhazi di Galantha; 4. Isabella e Rodrigo, osiá La Constanza in amore Dramma giocoso. Per musica. Da rappresentarsi nell' teatro D'Esterhazi, nella prima vera dell'anno 1781. La musica é del celebre Signor Pasquale Anfossi. Maestro de pio ospitale dei derelitti di ss. Gio e Paulo; 5. Il. Caaliere errante nell' isola incantata. Dramma croico, mico per musica. Da rappresentarsi. L'anno 1762. La musica é del Sig. Tomasso Trajetta. Maestro di Capella Napolitano; 6. Il. Pittore Parigino. Dramma per musica, in due atti. Da rappresentarsi. In Oedenburgo Presso Giuseppe Siess. 1789; 7. L'impressario in anbastio. Farsa in un atto. Da rappresentarsi. L'anno 1790. In Oedenburgo. Presso Clara Siessin. 1790. La musica é del Sign. Mro Domenico Cimarosa; 8. Il Credulo. Farsa per musica. Da rappresentarsi. In Oedenburgo, Presso Clara Siessin 1790. Compositore della musica: Sig. Domenico Cimarosa; 9. L'Amor Contrastato. Commedia per musica. Da rappresentarsi. L'anno 1790. In Oedenburgo, Presso Clara Siessin. 1790. La musica é del celebre sig. Dom. Gio. Paissiello. Maestro di capella Napolitano, all' attual servizio delle L. L. mm. in qualita di maestro di camera, e compositore.

112 (Megjegyzés - Popup)

Bartha-Révész i.m. 13.

113 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 126.

114 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 154.

115 (Megjegyzés - Popup)

A teljes levelet közli Bartha-Révész i.m. 148.

116 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 150.

117 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 289–290. A második Miklós (1711–1764), a negyedik (1765–1833).

118 (Megjegyzés - Popup)

Vö. a 2. jegyzetben szereplő bibliográfiát.

119 (Megjegyzés - Popup)

Bartha– Révész i. m. 291.

120 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 349.

121 (Megjegyzés - Popup)

A sok meglepetéssel szolgáló helyreállításról – készülő beszámolója megjelentetése előtt – Dávid Ferenc művészettörténész tartott vetítettképes előadást a TIT-klubban (1981. február 25-én).

122 (Megjegyzés - Popup)

Az egyik legújabb monográfia e tárgyban: Heydendorff, Walther Ernst: Die Fürsten und Freiherren zu Eggenberg und ihre Vorfahren. Graz, 1965, 240 l. + 3 melléklet + számos kép.

123 (Megjegyzés - Popup)

Heydendorff i.m. 2. melléklet: az ehrenhauseni ág családfája.

124 (Megjegyzés - Popup)

Heydendorff i.m. 49. l. Listájukat közli A. Sötzing: Verzeichniss derjenigen Herrn und Landleuth des Herzogthums Steyr, der waren Augspurgischen Confession zugetan. (Manuskripte Andreas Sötzing im Steiermärkischen Landesarchiv.) Idézi Heydendorff i.m. 207. l. 13. jegyzetében és 208. l. 22. jegyzetében, egyéb hivatkozásokkal együtt. Vö. GySmL. 2. sz. (Sopron város) Lad. XII. Fasc. VI. Num. 279. Egy 1630. január 20-án Grazban kiállított tanúsítvány egy vallása miatt elüldözött stájer nemesről.

125 (Megjegyzés - Popup)

Heydendorff i.m. 49.

126 (Megjegyzés - Popup)

Ez 1628. november 20-án történt. Vö. Heydendorff i.m. 50.

127 (Megjegyzés - Popup)

Heydendorff i.m. 48–49., és 209. l. 1. jegyzet.

128 (Megjegyzés - Popup)

Heydendorff i.m. 2. melléklet. A második fiú: Siegmund Friedrich.

129 (Megjegyzés - Popup)

Heydendorff i.m. 2. melléklet.

130 (Megjegyzés - Popup)

A tárnokmester személyére ld. GySmL. 2. sz. (Sopron város) Lad. XV. Fasc. II. Num. 82. A tárnokmester és a város szoros kapcsolatára utal, hogy a tárnoki szék – a pozsonyi pestis alatt – 1632. október 26-án

Sopronban tartotta ülését. 1628-ban Wolfgang Artner volt a polgármester (első tanácsos: Lackner Kristóf). Az 1628. október 2-i tanácsülés jegyzőkönyve szerint: „A polgármester úr beszámol arról, hogy mikor a tárnokmester úr átutazóban nemrég itt járt, tanácsot kérve megkérdezte tőle többek közt azt, hogy mi legyen azokkal, akik vallásuk miatt kerültek ide, mivel a tiszteletreméltó tanács nem szeretné túlságosan beleártani magát ebbe a dologba. Erre ő így válaszolt: akik csak a vallásuk miatt és nem egyéb okok következtében keresnek itt oltalmat, nem zárhatók ki a városból.” (Eredetiben: „...die Jenigen so Religions vnnd keinen anderer Vrsahen halber ihr Zuflucht allhier suechen, nicht aussgeschlossen werden können...”).

131 (Megjegyzés - Popup)

Az örömnépről ld. a Névtelen Krónika (kézirat a GySmL. 2. sz. birtokában) 1644. szeptember 4-i feljegyzését: „Ist Ihr Gräfl: Gnad: Herr Graf de Nadast Zwischen 1 und 2 Uhr mit schöner Zier nach der Eysenstadt alhier durch gezogen, um sein Fräulein Brauth Ihrer fürstl. Gnad. Herr Herrn Esterhäsy Miklosen Palatini fräulein Tochter abzuholen.” Este 6-kor már vissza is jöttek, s Keresztúrra (Creuz, ma Deutschkreuz) utaztak. A menyasszony – katolikus. Az áttérésről Payr György és Payr Mihály Krónikája (1584–1700). Jegyz. Heimler Károly. Sopron, 1942, 30–31.: „In disem jahr [1643] ist ir gnaden herr Ferentz Nadästi catolisch worden wnt alsspalt die prediganten abgeschafft.”

132 (Megjegyzés - Popup)

Sopron városának katonai szemlelajstromai közül az 1624-től 1645-ig terjedő anyag a GySmL. 2. sz. (Sopron város) Lad. XXXIV. et II. Fasc. I–IV-ben található.

133 (Megjegyzés - Popup)

Radkersburgról ld. Pethő Tibor–Szombathy Viktor: Ausztria. Panoráma Kiadó, Bp., 1069, 348–349.

134 (Megjegyzés - Popup)

A Wittnyédyekről ld. többek között Payr Sándor: Muzsaji Wittnyédy István soproni prókátor és evangélikus főember. Kny. a Protestáns Szemle 1905. évf.-ából. Bp., 1906, 83.

135 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: Régi házak a Szent György utcában. 2. rész. Soproni Napló, 1915. június 19.

136 (Megjegyzés - Popup)

Az 1. lapon baloldalt a levéltár rendezőjének a feljegyzése: „1647. 15a July Eggenberg (Benigna:) Domicella Testamenti 21a July 1652. publicati Paria. Lad: E. Fasc.: 1. Num.: 36.” – A jobboldalon: „Vidimirte abschrift weylandete der wollgebornen fräwlein fräwlein Benigna von Eggenberg nachgelassenen testamentarischen disposition dessen Original eine von Herrn von Mandorf zu transsummiren präsentirt und ihme wider zugestellt worden. Den 21 July 1652.” Inventarium ezideig nem került elő.

137 (Megjegyzés - Popup)

Benignának hívták a „nagy” Hans Ulrich 3. hűgát (†1617). Más ilyen nevű személy egyik ág családfáján sem szerepel. Benigna 1627-ben még nem lehetett nagykorú. Vö. Heydendorff i.m. 48: „Für ihn [Franz

Andrae] und seine Geschwister war nach dem Tode des Vaters ein Vormund bestellt worden; als solcher tritt 1627 Ehrenreich von Kainach auf.” Nincs elég adatunk arra, hogy életkorát megállapíthassuk. Heydendorff sem a szülők, sem a testvérek születési évét nem közli, sőt az apa halálának éve sem biztos („†1620–1624?”). A szülők 1603-ban kötöttek házasságot.

138 (Megjegyzés - Popup)

A két idősebb („Maimben”) nővér adatai Heydendorffnál: Esther áll elől, a két fiú (Franz Andrae és Siegmund Friedrich) után. Első férje (1646) Johann Christian Geyer von Geyersberg, Herr zu Ostenburg, a második: Carl Ludwig, Graf Traun. Esther 1691. III. 26-án halt meg Regensburgban. Susanna Marusch [!] ugyancsak 1646-ban ment férjhez, mégpedig ahhoz a Hans Barthlmae von Mandorfhhoz, aki 1652. július 21-én Benigna végrendeletének eredetijét a soproni tanácstól megkapta (vö. a 16. jegyzettel). Benigna nem tudott nővérének, Esthernek a házasságáról végrendelete megírásakor, hiszen Fräuleinnek nevezi. A végrendelet sorsa jelzi, hogy később se lehetett kapcsolatuk.

139 (Megjegyzés - Popup)

Ferdinand az apja volt, nem lehetett a testvére (vö. a 18. jegyzettel). Ferdinand testvérei közt se Esther, se Susanna nincs, Benigna sem. Azonkívül mind jóval előbb haltak meg. Csak a végrendelet másolójának (hiszen ez másolati példány több javítással!) hibájára gyanakodhatunk. Erre a példányra már csak a soproni tanácsnak volt szüksége, s itt nem akadt, aki felfigyeljen erre a tollhibára.

140 (Megjegyzés - Popup)

Sem az idősebb asszonyról, sem a szolgáról nem tudunk egyelőre semmi közelebbit.

141 (Megjegyzés - Popup)

A kézirat 6. lapjának végén olvasható még: „Collationirt und corrigirt Per Stadt schreiber.” A városi jegyző akkor valószínűleg Lochner János volt.

A német szöveg magyar kivonata: Benigna von Eggenberg kisasszonyt – száműzetésében Isten akaratából vészes testi gyöngeség fogta el, s így felkészülve a halálra, kevéske földi javai felett rendelkezik, hogy zavar és vita ne támadjon miattuk. Ezért írta meg sajátkezűleg végakarátát: *Először* tanúságot tesz amellet, hogy az egyedül üdvözítő evangélikus hitet vallja, ahogy az részletesen az Ó és Új Testamentumban, illetve röviden az ágostai (augsburgi) hitvallásban megtalálható, és kéri az Istent, hogy tartsa meg hitében halála órájáig, bocsássa meg vétkeiket, s engedje, hogy üdvözüljön. *Másodszor* azt szeretné, hogy csendes véget érjen, s az utolsó ítélet napján majd feltámadhasson, addig is tisztességes temetést kíván a maga számára. *Harmadszor*: földi javainak általános örökösévé két idősebb testvérét, Mandorfné, szül. Susanna Marisch von Eggenberget és Ester kisasszonyt teszi meg azzal, hogy az itt Sopronban és máshol található minden vagyonát egyenlő részben, egyetértésben, barátsággal és testvériesen osszák fel egymás között, mégis azzal a megszorítással, hogy a szeretett, de már elhalt Ferdinandtól várt bizonyos követeléséből ha megtérülne valami, abból az alábbi két tartozását kiegyenlíti. Kedves Éva Erzsébet asszonynak (Mögnizné, szül. Külkchin) 150 forintot és szolgájának, névszerint Margaretha Feberttinnek, aki húszegynéhány évig tartott ki mellette hűségben és engedelmisségben – 100 forintot adnak. Hogy ne történhessék ezen változtatás, vagy hogy ne legyen baj a formaságokkal, záradékul arra kéri Sopron város tanácsát, ne hagyja, hogy illetéktelenek a végrendeletet vitassák vagy megváltoztassák. – A végrendelet a GySmL. 2. sz.

(Sopron város) Lad. E. Fasc. 1, 36 alatt található.

142 (Megjegyzés - Popup)

Elhangzott Thirring Gusztáv születésének 120., halálának 40. évfordulóján (1981. máj. 26) a Központi Statisztikai Hivatal és Sopron Város Tanácsa által Sopronban rendezett tudományos ülészen. Az ülészen többi előadása a Statisztikai Szemle 1981. augusztus–szeptemberi számában jelent meg. Még vö. Heimler Károly: Thirring Gusztáv és munkássága. SSz. 1941. 74–88.